

ISSN 2072-0297

МОЛОДОЙ УЧЁНЫЙ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

16+

12
2022
ЧАСТЬ V

Молодой ученый

Международный научный журнал

№ 12 (407) / 2022

Издается с декабря 2008 г.

Выходит еженедельно

Главный редактор: Ахметов Ильдар Геннадьевич, кандидат технических наук

Редакционная коллегия:

Жураев Хусниддин Олгинбоевич, доктор педагогических наук (Узбекистан)
Иванова Юлия Валентиновна, доктор философских наук
Каленский Александр Васильевич, доктор физико-математических наук
Кошербаева Айгерим Нуралиевна, доктор педагогических наук, профессор (Казахстан)
Куташов Вячеслав Анатольевич, доктор медицинских наук
Лактионов Константин Станиславович, доктор биологических наук
Сараева Надежда Михайловна, доктор психологических наук
Абдрасилов Турганбай Курманбаевич, доктор философии (PhD) по философским наукам (Казахстан)
Авдеюк Оксана Алексеевна, кандидат технических наук
Айдаров Оразхан Турсункожаевич, кандидат географических наук (Казахстан)
Алиева Тарана Ибрагим кызы, кандидат химических наук (Азербайджан)
Ахметова Валерия Валерьевна, кандидат медицинских наук
Бердиев Эргаш Абдуллаевич, кандидат медицинских наук (Узбекистан)
Брезгин Вячеслав Сергеевич, кандидат экономических наук
Данилов Олег Евгеньевич, кандидат педагогических наук
Дёмин Александр Викторович, кандидат биологических наук
Дядюн Кристина Владимировна, кандидат юридических наук
Желнова Кристина Владимировна, кандидат экономических наук
Жуйкова Тамара Павловна, кандидат педагогических наук
Игнатова Мария Александровна, кандидат искусствоведения
Искаков Руслан Маратбекович, кандидат технических наук (Казахстан)
Кайгородов Иван Борисович, кандидат физико-математических наук (Бразилия)
Калдыбай Кайнар Калдыбайулы, доктор философии (PhD) по философским наукам (Казахстан)
Кенесов Асхат Алмасович, кандидат политических наук
Коварда Владимир Васильевич, кандидат физико-математических наук
Комогорцев Максим Геннадьевич, кандидат технических наук
Котляров Алексей Васильевич, кандидат геолого-минералогических наук
Кузьмина Виолетта Михайловна, кандидат исторических наук, кандидат психологических наук
Курпаяниди Константин Иванович, доктор философии (PhD) по экономическим наукам (Узбекистан)
Кучерявенко Светлана Алексеевна, кандидат экономических наук
Лескова Екатерина Викторовна, кандидат физико-математических наук
Макеева Ирина Александровна, кандидат педагогических наук
Матвиенко Евгений Владимирович, кандидат биологических наук
Матроскина Татьяна Викторовна, кандидат экономических наук
Матусевич Марина Степановна, кандидат педагогических наук
Мусаева Ума Алиевна, кандидат технических наук
Насимов Мурат Орленбаевич, кандидат политических наук (Казахстан)
Паридинова Ботагоз Жаппаровна, магистр философии (Казахстан)
Прончев Геннадий Борисович, кандидат физико-математических наук
Рахмонов Азиз Боситович, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам (Узбекистан)
Семахин Андрей Михайлович, кандидат технических наук
Сенцов Аркадий Эдуардович, кандидат политических наук
Сенюшкин Николай Сергеевич, кандидат технических наук
Султанова Дилшода Намозовна, доктор архитектурных наук (Узбекистан)
Титова Елена Ивановна, кандидат педагогических наук
Ткаченко Ирина Георгиевна, кандидат филологических наук
Федорова Мария Сергеевна, кандидат архитектуры
Фозилов Садриддин Файзуллаевич, кандидат химических наук (Узбекистан)
Яхина Асия Сергеевна, кандидат технических наук
Ячинова Светлана Николаевна, кандидат педагогических наук

Международный редакционный совет:

Айрян Заруи Геворковна, кандидат филологических наук, доцент (Армения)
Арошидзе Паата Леонидович, доктор экономических наук, ассоциированный профессор (Грузия)
Атаев Загир Вагитович, кандидат географических наук, профессор (Россия)
Ахмеденов Кажмурат Максutowич, кандидат географических наук, ассоциированный профессор (Казахстан)
Бидова Бэла Бертовна, доктор юридических наук, доцент (Россия)
Борисов Вячеслав Викторович, доктор педагогических наук, профессор (Украина)
Буриев Хасан Чутбаевич, доктор биологических наук, профессор (Узбекистан)
Велковска Гена Цветкова, доктор экономических наук, доцент (Болгария)
Гайич Тамара, доктор экономических наук (Сербия)
Данатаров Агахан, кандидат технических наук (Туркменистан)
Данилов Александр Максимович, доктор технических наук, профессор (Россия)
Демидов Алексей Александрович, доктор медицинских наук, профессор (Россия)
Досмубетов Динар Бакбергенович, доктор философии (PhD), проректор по развитию и экономическим вопросам (Казахстан)
Ешиев Абдыракман Молдоалиевич, доктор медицинских наук, доцент, зав. отделением (Кыргызстан)
Жолдошев Сапарбай Тезекбаевич, доктор медицинских наук, профессор (Кыргызстан)
Игисинов Нурбек Сагинбекович, доктор медицинских наук, профессор (Казахстан)
Кадыров Кутлуг-Бек Бекмурадович, кандидат педагогических наук, декан (Узбекистан)
Кайгородов Иван Борисович, кандидат физико-математических наук (Бразилия)
Каленский Александр Васильевич, доктор физико-математических наук, профессор (Россия)
Козырева Ольга Анатольевна, кандидат педагогических наук, доцент (Россия)
Колпак Евгений Петрович, доктор физико-математических наук, профессор (Россия)
Кошербаева Айгерим Нуралиевна, доктор педагогических наук, профессор (Казахстан)
Курпаяниди Константин Иванович, доктор философии (PhD) по экономическим наукам (Узбекистан)
Куташов Вячеслав Анатольевич, доктор медицинских наук, профессор (Россия)
Кыят Эмине Лейла, доктор экономических наук (Турция)
Лю Цзюань, доктор филологических наук, профессор (Китай)
Малес Людмила Владимировна, доктор социологических наук, доцент (Украина)
Нагервадзе Марина Алиевна, доктор биологических наук, профессор (Грузия)
Нурмамедли Фазиль Алигусейн оглы, кандидат геолого-минералогических наук (Азербайджан)
Прокопьев Николай Яковлевич, доктор медицинских наук, профессор (Россия)
Прокофьева Марина Анатольевна, кандидат педагогических наук, доцент (Казахстан)
Рахматуллин Рафаэль Юсупович, доктор философских наук, профессор (Россия)
Ребезов Максим Борисович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор (Россия)
Сорока Юлия Георгиевна, доктор социологических наук, доцент (Украина)
Султанова Дилшоода Намозовна, доктор архитектурных наук (Узбекистан)
Узаков Гулом Норбоевич, доктор технических наук, доцент (Узбекистан)
Федорова Мария Сергеевна, кандидат архитектуры (Россия)
Хоналиев Назарали Хоналиевич, доктор экономических наук, старший научный сотрудник (Таджикистан)
Хоссейни Амир, доктор филологических наук (Иран)
Шарипов Аскар Калиевич, доктор экономических наук, доцент (Казахстан)
Шуклина Зинаида Николаевна, доктор экономических наук (Россия)

На обложке изображен *профессор Доуэль* — герой фантастического романа Александра Беляева «Голова профессора Доуэля» (1925 год).

Первоначально автор опубликовал сюжет в форме рассказа, но затем дополнил произведение сюжетными линиями. Беляев не был создателем идеи возможности существования головы отдельно от тела. Так, в 1877 году писатель Эдвард Пейдж Митчелл опубликовал сочинение «Человек без тела», а кроме того, в романах «Доктор Лерн» Мориса Ренара и «Кровавая» Гастона Леру была поднята эта тема.

Сам Александр Романович писал о том, что его научно-фантастический роман имеет много автобиографических моментов. В возрасте 35 лет у писателя начался туберкулез позвоночника. Страшная болезнь надолго приковала мужчину к постели. Из шести лет борьбы с заболеванием три года Беляев провел в гипсе, не двигаясь, не ощущая своего тела. Выздоровление пришло в 1922 году и побудило автора передать пережитые чувства и эмоции на бумаге. Писатель наделил героя особыми чертами характера, благородством и честью, представил подробное описание Доуэля после экспериментов Керна.

Кроме того, в литературоведении считается, что еще одним источником, побудившим советского классика создать невероятную историю, стал рассказ Анатолия Луначарского об экспериментальных методах профессора Алексея Кулябко. Луначарский описывал увиденное действие в Томском университете, когда ученый проводил опыт по оживлению отрезанной собачьей головы. После выхода романа имя Александра Романовича стало широко известным в мире фантастики — писателя называли русским Жюлем Верном.

Действие романа Беляева происходит во Франции, в Париже. Он начинается с того, что молодая девушка,

доктор Мари Лоран, устраивается на работу в лабораторию профессора Керна. Мари обещает Керну держать в секрете все, что она увидит в его лаборатории. Ее обязанностью становится уход и забота об оживленной голове профессора Доуэля. Профессор Доуэль рассказывает ей свою историю. Оказывается, что в его смерти виноват Керн, который убил его, чтобы самому завладеть открытием Доуэля. Но Керн не может довести научные исследования до конца без помощи своего учителя, поэтому он оживил голову профессора Доуэля. О бесчеловечных опытах Керна узнает сын профессора Доуэля Артур и его друг художник Арман Лоре. Они решают освободить Мари и наказать Керна. Хирург в это время проводит конференцию, где делится с прессой результатами работы. Чтобы замести следы, Керн вводит в голову профессора парафиновые инъекции, что меняет ее до неузнаваемости. Тем не менее Мари опознает ученого, но уже поздно — он умирает. Его ассистент убивает себя.

По мотивам романа Беляева в 1984 году был снят фильм «Завещание профессора Доуэля». Режиссер картины Леонид Менакер несколько изменил сюжет, сохранив главных героев повествования. В центре фильма — изобретение профессором раствора, оживляющего части тела. После его смерти от инфаркта ассистент Корн оживляет голову ученого и с ее помощью проводит научные эксперименты. Однако Керну так и не удается получить от доктора секретную формулу раствора. Доуэль умирает, ассистента называют преступником. В фильме сыграли популярные советские актеры Ольгерт Кродерс, Игорь Васильев, Валентина Титова и другие.

Екатерина Осянина, ответственный редактор

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

- Тюрина А. П., Катасонова А. В.**
Физкультминутка как инструмент овладения письменной речью младшими школьниками... 273
- Ховятская Н. Н., Тынкова Е. И.**
Значимость патриотического воспитания в дошкольном возрасте 276
- Shamadieva K. S., Shamadieva K. S., Abdusattarova N. R., Akhmet Y., Shamadiyeva R. A.**
Using effective techniques to enrich students» productive skills in English classrooms 279

ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ

- Тарасова А. В.**
Специальная физическая подготовленность акробатов различного амплуа в женских парах..... 282
- Фалеев Д. И.**
Влияние физической активности на умственные способности студентов 288

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

- Глушанина М. Е.**
Чумной доктор против Левиафана 291

ФИЛОЛОГИЯ, ЛИНГВИСТИКА

- Летягина В. А., Печекладова А. А.**
Особенности лексики молодёжи в сети Интернет 294
- Саакян Л. Н., Нгуен Тхи Лан Хьонг**
Обращение в русской и вьетнамской военно-профессиональной сфере 296

- Чернышева В. Д., Копылова П. С.**
Подготовка переводчиков в испаноговорящих странах 299
- Юнусова Л. А.**
Словообразовательные варианты фразеологических единиц 300

НАУЧНАЯ ПУБЛИЦИСТИКА

- Глушанина М. Е.**
Кумиры молодёжи 303
- Глушанина М. Е.**
Искусственный интеллект и занятость: останется ли человечество без работы 305
- Стрелец К. Д.**
Особенности реализации инвестиционной политики на железнодорожном транспорте в Приморском крае..... 308

МОЛОДОЙ УЧЕНЫЙ ҚАЗАҚСТАН

- Әзбергенов Н. Ә.**
Орта Азия қалаларындағы тұрғын-үй кварталдардың ерекшеліктері мен түрлері..... 310
- Алшынбекова Г. К., Нұрмаш Ж. Н.**
Мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлы интеграциясын дамытуға арналған жаттығулар мен ойындар ерекшелігі..... 313
- Аружан Д., Тапанова С. Е.**
Спин-докторингтің журналистикада жаңа құбылыс ретінде пайда болуы 316
- Баймендинова А. Н., Изимбетов Н. О.**
Орта білім беруде виртуалды оқытудың тиімділігі 318

Дәдебаев Ж. Д., Атшыбаева А. Ә. Абай қарасөздерінің аударма үдерісіндегі трансформациялану типтері.....	321
Изимбетов Н. О., Баймендинова А. Н. Big Data технологиялары негізінде білім сапасына болжамдық талдау жасау	325
Момынқұл Н. Н. Сәулеттік кеңістіктің негізгі түрлері және олардың көркемдік ерекшеліктері	327
Ниязова Т. Ж. Баланың логикалық ойлауын дамытудың әдістері	331
Султанбаев Ы. Б. Еуропа елдерінің қазіргі сәулет өнеріндегі негізгі көркемдік бағыттары	333

Шариханов Д. Б., Сулейменова С. Т. Ұшқышсыз көлік құралдарының жұмыс істеу принциптері	338
---	-----

МОЛОДОЙ УЧЕНЫЙ
O'ZBEKISTON

Turenliyazova A. I., Kalbayeva A. A., Shimbergenova A. J. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari ish faoliyatini avtomatlashtirishda web texnologiyalarning imkoniyatlarini qo'llash	340
--	-----

ПЕДАГОГИКА

Физкультминутка как инструмент овладения письменной речью младшими школьниками

Тюрина Анастасия Павловна, студент магистратуры
Дальневосточный федеральный университет (г. Владивосток)

Катасонова Анна Васильевна, кандидат психологических наук, доцент
Тихоокеанский государственный медицинский университет (г. Владивосток)

В статье представлен комплекс нейропсихологических упражнений, который можно использовать на физкультминутках в начальной школе. Данный инструмент помогает эффективно решить проблему овладения письменной речью младшими школьниками. Он будет способствовать овладению письменной речью детьми 2-4 класса.

Ключевые слова: физкультминутка, письменная речь, упражнения, младшие школьники.

Physical education as a mechanism for mastering written speech by primary school students

Tyurina Anastasiya Pavlovna, student master's degree
Far Eastern Federal University (Vladivostok)

Katasonova Anna Vasilevna, candidate of psychological sciences, associate professor
Pacific State Medical University (Vladivostok)

The article presents a set of neuropsychological exercises that can be used in physical education classes in elementary school. This thing helps to effectively solve the problem of mastering written speech by primary school students. It will also contribute to the correction of writing disorders and help to master the violations of the written language of children in grades 2-4.

Keywords: physical education, written speech, exercises, primary school students.

На сегодняшний день учителя общеобразовательных школ используют ФГОС НОО как руководящий документ. Согласно ему приоритетной задачей является формирование умения «...осознанно строить речевое высказывание в соответствии с задачами коммуникации и составлять тексты в устной и письменной формах...» [5]. Однако в практике существует проблема развития письменной речи учащихся. Это проявляется в недостаточной сформированности письменной речи, а именно: затруднения при изложении своих чувств и мыслей, отсутствие смысловой целостности при составлении текста, ошибки в ходе написания слов, медленный темп письма. Данный факт негативно влияет на развитие ВПФ и как следствие, на уровень усвоения учебного материала.

Письменная речь является не только важной составляющей процесса обучения, но и жизни человека в целом.

Благодаря ей возможна историческая преемственность, связь между поколениями людей, обмен информацией, а так же реализуются различные виды коммуникации. В связи с этим необходимо искать пути решения проблемы освоения письменной речи, чему и будет посвящена данная статья.

Как известно, каждая школа выбирает свой вариант образовательной программы, что усложняет разработку средства, которое могло бы повысить уровень сформированности письменной речи у детей младшего школьного возраста. Возвращаясь к руководящим документам, можно увидеть, что есть определенные требования к проведению уроков в начальных классах школы. Для каждой образовательной организации они будут одинаковыми в пункте 10.17 СанПиН: «С целью профилактики утомления, нарушения осанки и зрения обучающихся

на уроках следует проводить физкультминутки и гимнастику для глаз» [6].

Многие ученые указывают на взаимосвязь психического и моторного развития ребенка. Например, А. Р. Лурия отмечал, что ВПФ возникают на основе относительно элементарных моторных и сенсорных процессов. Исследования А. В. Запорожца, Л. А. Венгер, Н. С. Жуковой, М. М. Кольцовой показали, что движения играют важную роль в психическом развитии ребенка, т. к. на основе движений и действий формируются процессы восприятия. Благодаря этому создается основа для развития более сложных видов движений и деятельности, которые, в свою очередь, способствуют становлению более сложных форм восприятия и формированию понятий. Чем разнообразнее будут движения ребенка, тем больше информации получит мозг, что поспособствует более интенсивному психическому развитию ребенка. По этой причине сенсомоторное развитие считается основой психического и речевого развития ребенка. Что доказывает важность использования физкультминуток и их влияние на формирование письменной речи.

На 2022 год накоплено достаточно научных разработок, раскрывающих закономерности развития речи и психики ребенка. Как результат деятельности исследователей существует современная нейропсихологическая теория. Ее психологической основой являются положения о системном строении ВПФ.

Согласно работам А. Р. Лурия, все отделы головного мозга условно делятся на три блока: блок регуляции тонуса и бодрствования (энергетический блок), блок приема, хранения и переработки информации (когнитивный блок), блок программирования, регуляции и контроля. Выполнение такого сложного процесса, как письмо, возможно лишь при совместной работе этих мозговых зон.

Опираясь на данную теорию, мы можем разделить детей, имеющих трудности в письменной речи, на три группы: дети с нарушением нейродинамики, дети с нарушением когнитивной сферы и дети с нарушением регуляции и контроля.

Детям первой группы характерны такие признаки: повышенная истощаемость, гиперактивность, колебание активности во время занятия, нарушение произвольного компонента внимания наличие синкинезий. В письменных работах у данных детей будет наблюдаться микрография, колебание нажима, темпа и успешности письма во время урока, высоты и наклона букв, нарастание ошибок к концу работы, медленное письмо.

Вторая группа детей отличается нарушениями памяти, внимания, межполушарного взаимодействия, зрительного, слухо-речевого, тактильного восприятия, пространственных представлений. В письме присутствуют замены букв, обозначающих сходные по артикуляции звуки (л-м-д-н), оптические замены, пропуск слов, трудности в запоминании букв, цифр, в ориентировке на листе, замены согласных по звонкости-глухости, твердости-мягкости, непонимание смысла прочитанного.

У третьей группы детей будут страдать три функции — цель, программа, контроль. Как правило, они испытывают трудности планомерного выполнения действия и планирования. У них нарушена самоорганизация и произвольный компонент внимания. Их частые ошибки на письме: повторения букв, многочисленные пропуски, орфографические и пунктуационные ошибки.

На данный момент самыми валидными и эффективными в коррекции и профилактике трудностей письма являются нейропсихологические технологии. Широко известны и активно внедряются методы, разработанные Л. С. Цветковой и ее учениками, Т. В. Ахутиной и Н. М. Пылаевой, А. А. Цыганок, Н. К. Корсаковой и Ю. В. Микадзе. Опираясь на вышеизложенные факты, в основу физкультминуток были положены именно нейропсихологические упражнения.

По современным научным данным динамика развития высшей нервной деятельности, показывает, что возраст 5-7 и 9-10 лет, это критические периоды для формирования систем мозга, отвечающих за мыслительную деятельность, внимание, память, которые необходимы для овладения письменной речью. Поэтому так важно уделить как можно больше внимания развитию мозга на этапе начального образования в школе.

Для составления упражнений, которые будут включены в комплекс физкультурных минуток, необходимо помнить о некоторых особенностях детей младшего школьного возраста:

1. Устное объяснение имеет меньший эффект. Яркая картина или слайд, действие более доступны для понимания детьми.
2. Дети данного возраста дружелюбны. Им нравится быть вместе и участвовать в групповой деятельности и играх.
3. Потребность в активной внешней разрядке при возрастной слабости волевой регуляции поведения.

Далее будут представлены нейропсихологические упражнения, используя которые, можно повысить эффективность формирования письменной речи.

1. Упражнения для повышения нейродинамики (1 функциональный блок мозга)

Дыхательное упражнение

Дети откидываются на спинку стула. Вдох — надуваем в животе «шарик», пауза — задержка дыхания, выдох — сдуваем «шарик», втягиваем живот в себя, пауза — задержка дыхания. Каждая фаза по продолжительности одинакова. Начинать следует с 1 секунды, доводить до 2-3 секунд. Можно помочь ребенку, положив руку ему на живот, добавить счет. В качестве усложнения можно добавить движения рук — на вдохе — руки вверх, на выдохе — вниз.

Упражнение на расслабление

Дети кладут голову на парту. Затем педагог предлагает расслабиться, дает слово-образ, например: облако, ковер-самолет, листок. В это время необходимо дотронуться до каждого ребенка, проверить, полностью ли

расслаблено его тело, устранить зажимы. Можно включить расслабляющую музыку. Упражнения на расслабление нужно увеличивать по времени от 1 минуты до 4-5 минут. Эти упражнения прекрасный способ настроить детей на занятие.

Упражнение на расслабление верхнего плечевого пояса

Дети встают прямо и вытягивают руки вдоль туловища. После этого начинается движение: грудь уходит назад, плечи выдвигаются вперед, потом грудь выпячивается, плечи уходят назад. Движение идет в верхней части спины, затрагивая лопатки. Повторить 3-5 раз.

Исходное положение то же. Плечи двигаются вверх-вниз, задерживаясь в каждой позиции по 10 секунд.

Подбородок двигается вперед, затем медленно назад, прижимаясь к горлу. Подбородок должен быть параллельно полу. Повторять по 10 раз, не запрокидывая и не опуская голову.

«Замок» — правая рука поднимается вверх, в согнутом положении опускается так, чтобы она оказалась за спиной. Левая рука заводится за спину так, чтобы соединиться с правой, взять руки в замок. Повторить то же самое с левой рукой.

Контрастные упражнения на тонус

«Силачи» — наклониться, представляя, что нужно поднять тяжелую штангу, напрячь все тело, медленно поднимать штангу, удержать ее над головой, потом резко сбросить, расслабить тело. Повторить 2-3 раза.

«Огонь и лед» — по команде «огонь» дети начинают интенсивные движения всем телом, по команде «лед» застывают в позе, в которой их застигла команда, напрягая до предела все тело. Несколько раз чередовать обе команды.

Как вариант можно предложить упражнения «Камень — вата», «Тряпичная кукла — оловянный солдатик», «Море волнуется».

Упражнения на стимуляцию

Просим смотреть в одну точку (картинку), выполняя движения языком (артикуляционная гимнастика). Или просим зажать язык зубами, а глазами следить за картинкой. Затем одинаковое направление — глаза и язык одновременно следят за картинкой. Далее противоположные направления — глаза следят за одной картинкой, язык за другой.

2. Когнитивные упражнения (2 функциональный блок мозга)

Развитие межполушарного взаимодействия

«Перекрестное марширование» — дети медленно шагают, попеременно касаясь то правой, то левой рукой противоположного колена — перекрестные движения. Педагог в это время отсчитывает 6 раз в медленном темпе. Затем дети также шагают, касаясь одноименного колена — односторонние движения, 6 раз в медленном темпе. Далее перекрестные и односторонние движения чередуются. Важно начинать и заканчивать упражнение перекрестными движениями.

«Ухо-нос» — одновременно правая рука дотрагивается до носа, а левая берется за ухо. Далее чередуем руки. Можно усложнить, добавив между движениями хлопок.

«Лезгинка» — ребенок складывает левую руку в кулак, большой палец отставляет в сторону, кулак разворачивает пальцами к себе. Правой рукой прямой ладонью в горизонтальном положении прикасается к мизинцу левой руки. Одновременно меняем положение правой и левой руки — 6-8 раз.

Задания для обеих рук:

— письмо букв двумя руками одновременно (на этапе дифференциации букв, на этапе связи звука с буквой);

— раскрашивание двумя руками (можно связать с темой урока);

— письмо в воздухе одновременно правой и левой рукой разных геометрических фигур, букв.

Развитие пространственных представлений

Ориентировка в пространстве по отношению к собственному телу:

«Робот» — ребенок изображает робота, которому можно отдавать различные команды: шаг вперед, два шага влево, повернуться направо и т. п.

«Кладоискатели» — ребенок должен найти клад по словесной инструкции. Кладом может служить любой предмет или буква, связанная с темой урока.

Освоение пространства между предметами без использования схемы тела:

«Продавец канцелярских товаров» — просим детей положить тетрадь на середину парты, сверху положить карандаш, линейку справа от тетради и т. д.

«Очередь» — предлагаем детям в определенной последовательности расставить картинки, игрушки, буквы.

Ориентировка в схеме человека, стоящего напротив:

«Делай как я» — дети попарно становятся лицом друг к другу, один из каждой пары задает определенную позу, например правая рука на поясе, левая рука поднята вверх. Второй ученик из пары должен принять такую же позу. Начинаем с простых движений, затем усложняем перекрестными позами.

3. Формирование произвольной саморегуляции (3 функциональный блок мозга)

Упражнения для формирования произвольного внимания

«Запретное движение» — выбирается запретное движение, например поднятие рук вверх. Дети повторяют все движения за педагогом, кроме запретного.

«Капитаны» — дети выполняют движения за педагогом, если была команда «Капитаны».

«Запретное число» — выбирается запретная цифра, например 3. Соответственно нельзя называть числа, содержащие эту цифру — 13, 23, 33 и т. д. Дети называют числа по кругу, заменяя хлопок запретное число.

«Муха» — на доске чертится поле размером 3 на 3 клетки. В центр поля садится «муха», которая может летать вверх-вниз, вправо-влево, перемещаясь на одну клетку. Если

«муха» вылетает за пределы поля, дети должны ее поймать, хлопнув в ладоши. Уровни сложности:

- «муха» реально перемещается по клеткам;
- «муха» остается в центре, дети представляют ее перемещения;
- дети следят за мухой с закрытыми глазами;
- следят за перемещениями «мухи», одновременно рисуя кружки.

Литература:

1. Ахутина, Т. В., Пылаева Н. М. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход. СПб.: Питер, 2008. 320 с.
2. Выготский, Л. С. История развития высших психических функций. М.: Юрайт, 2019. 336 с.
3. Запорожец, А. В. Развитие произвольных движений. М.: Педагогика, 1986. 430 с.
4. Гергиева, Я. М. Развитие связной письменной речи: начальная школа // Вестник Адыгейского гос. ун-та. 2010. № 2. — с. 84-88.
5. Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 06.10.2009 № 373 «Об утверждении и введении в действие федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования». с. 9.
6. СанПиН 2.4.1.3147-13 Санитарно-эпидемиологические требования к дошкольным группам, размещенным в жилых помещениях жилищного фонда. С. 47.
7. Семенович, А. В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза. М.: Генезис, 2017. 474 с.
8. Лурия, А. Р. Основы нейропсихологии: учеб. пособие для студентов высш. учеб. Заведений. М.: Академия, 2003. 384 с.

Представленный материал можно использовать как эффективное средство формирования письменной речи в ходе физкультминутки на каждом уроке, а так же на перерывах между уроками. Благодаря разнообразию упражнений будут работать различные блоки мозга, помогая не только решить проблему письменной речи у младших школьников, но и закладывая основу высших психических функций, которые так необходимы в учебной деятельности.

Значимость патриотического воспитания в дошкольном возрасте

Ховятская Надежда Николаевна, старший воспитатель;

Тынкova Елена Ивановна, воспитатель

МАДОУ детский сад комбинированного вида № 9 ст. Михайловской Курганинского района (Краснодарский край)

В данной статье обоснована значимость патриотического воспитания дошкольников в наши дни. Введение в план занятий с дошкольниками изучения понятий о Родине, патриотизме, любви к природе и уважения к труду соотечественников под названием «Россия — Родина моя», даже с частотой один раз в месяц показывает значительные результаты. Дошкольники осознают суть происходящих в России событий, обсуждают социальные явления в беседах и создают игровые ситуации, в которых выражается основа будущей гражданской позиции личности. Тема также затрагивает вопросы краеведения, принадлежности к традициям малой Родины, уникальной природы родного края. На специализированных занятиях по выявлению особенностей природы и традиций родного края упоминаются традиции казачества, возрождённые на Кубани.

Ключевые слова: понятие о Родине, патриотическое воспитание, воспитание дошкольников, развитие чувства патриотизма, русский патриотизм, возрождение казачества, занятия по патриотическому воспитанию в ДОУ.

Положения о патриотическом воспитании и формировании патриотического сознания людей, проживающих в России, отражены в документах государственной программы «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2016-2020 годы» [1] и ФГОС ДО [2].

Современные события в России, сложившаяся сегодня ситуация дестабилизации политики и экономики, во-

просы формирования патриотических чувств и принадлежности к русской нации у нового поколения стоит особенно остро. Обсуждение взрослых ситуации в стране рождает у детей множество вопросов. Непонятные слова, необъяснимые факты, странные противостояния, о которых слышат дети, требуют разъяснений и четких определений. Задачей воспитателя детского сада зачастую становится объяснение детям многих социальных явлений,

сути происходящих событий, причин поведения русских людей. Решая такие задачи, воспитатель обязан учесть особенности русского национального патриотизма, которые заключаются в законопослушании, терпимости к свободе вероисповедания, склонности к коллективизму, уважения к правителям и руководителям законодательных органов, любви к русской природе, своей семье, малой Родине и стране.

«Патриотическое воспитание у детей дошкольного возраста представляет собой целенаправленный процесс оказания педагогического влияния, цель которого заключается в совершенствовании представлений ребенка о своем Отечестве, а также в развитии в нем чувства патриотизма» [3, с. 81]. Так однозначно и четко определила понятие С. А. Козлова.

Основы патриотизма, любви к Родине закладываются у ребенка не только в семье, но и в детском саду. Воспитатель оказывает педагогическое воздействие с целью воспитания чувства патриотизма, формирования знаний об атрибутах Родины, развитие потребности в общественно-полезной деятельности.

Педагог Андреева Н. Ф. определила понятие патриота так: «Быть патриотом — значит ощущать себя неотъемлемой частью Отечества. Это сложное чувство возникает еще в дошкольном детстве, когда закладываются основы ценностного отношения к окружающему миру, они формируются в ребенке постепенно, в ходе воспитания любви к ближним, к детскому саду, родным местам, родной стране. И поэтому воспитание человека, как гражданина своей страны уже в дошкольном детстве, становится очень важным» [5, с. 1].

Моей задачей, как воспитателя детского сада, становится ознакомление детей с объектами истории и культуры России, Краснодарского края, формирование бережного отношения к природе, труду людей, общественной собственности.

С этой целью я включила в план воспитательной работы ежемесячное занятие по патриотическому воспитанию «Россия — Родина моя». На таких занятиях с дошкольниками один раз в месяц выполняются следующие задачи:

- воспитание у детей любви и уважения к родному краю, России, путем изучения местной культуры и быта;
- воссоздание национальных традиций через инсценировку русских народных сказок, казачьих былин;
- воспитание чувства гордости за героев своего народа, кубанских казаков, принадлежности к их подвигам;
- формирование собственной гражданско-патриотической позиции.

Богатая культура русского народа, в том числе кубанского народа, культура кубанского казачества, предоставляет возможность активно изучать традиции исторически сложившейся системы духовно-нравственного и патриотического воспитания. К вопросам духовности и сплоченности русского народа сегодня приковано всеобщее вни-

мание, это служит мотивацией дошкольников к занятиям на тему патриотизма.

Программа занятий состоит из сценариев активных и познавательных игр с элементами краеведческих понятий, лепки и аппликации на темы семьи, русских атрибутов, сувениров, и родной природы. Инсценировки из жизни русских военных офицеров и кубанских казаков, самоотверженно защищавших родную землю, помогают сформировать у детей готовность защищать и любить свою Родину. На занятиях я использую наглядные материалы с картинками русских живописцев, старинными русскими игрушками, документальными фотографиями из журналов и газет военных лет. Чтение рассказов на военную тематику, пересказ подвигов солдат во время войны, описание исторических и культурных памятников также помогают детям осознать тесную связь с родиной и причастности к великим подвигам предков.

Создание развивающей среды также играет большую роль в вопросе воспитания патриотов Родины. Играя и участвуя в совместной деятельности на благо общества и культуры, наподобие акций сбора макулатуры, конкурсах чтецов, изготовления поделок к русским праздникам, ребенок осваивает особенности русских традиций, привлекается к созданию условий для процветания родной страны и края. Настольные игры — познавательные, дидактические, карты, глобус, пазлы, картины художников, которые содержат материалы краеведческой направленности, формируют чувство принадлежности к культуре русского народа и Краснодарского края.

Составляющие элементы патриотического воспитания:

1. Любовь к семье, родителям, близким, домашним обитателям.
2. Любовь к природе, к окружающим растениям и животным.
3. Уважение к традициям русского народа, кубанского казачества, к русскому ремеслу и традициям.
4. Уважение к Российской Армии, значимость её в защите мирного населения.
5. Бережное отношение к ресурсам Родины, труду людей на благо Отечества.
6. Интерес к истории народа, значимым событиям в истории России.
7. Работа с родителями детей по развитию патриотизма и возможности ограждения детей от резких высказываний, жестких убеждений и позиций по отношению к власти.

В работе с детьми старших групп ДООУ я использую игры, которые рекомендует Агапова Д. Ю. «Для воспитания патриотических чувств мы используем настольные дидактические игры, такие как «Защитники России», «Военная техника», «Найди флаг России», «Космос», «Мой адрес», «Моя Родина», «Расскажи о своей семье». Также используются сюжетно-ролевые игры: «Моя семья», «Армия», «Космос», «Моряки», народные игры «Горелки», «Русская лапта», «Городки» и другие» [4].

Активность детей дошкольного возраста в традиционных обрядах и реконструкции таких русских национальных праздников, как День Победы, День России, День защитников Отечества, День весны и труда, День Матери, День Конституции, обусловлена интересом и позволяет легко запомнить, осознать значимость исторических событий и их бесценный опыт в формировании будущего нашей страны.

Дети к 6-7 годам, в соответствии с программой воспитания и обучения, должны знать имена и отчества родителей, их род занятий, свой домашний адрес. Чтобы это лучше запомнилось, мы играем в игру «Малыш потерялся», где ребенок объясняет нашедшему его в незнакомом месте взрослому, где он живет и кто его родители. На занятиях «Мой дом — Россия» мы лепим и рисуем свои дома, дома своих родственников в станице, домашних животных и трудовые будни родителей и близких. Работы детей «Портрет мамы», «Кем работает папа», «Моя станица», «Родная природа», «Сувенир из России», участвуют в выставках и помогают детям понять важность принадлежности к русской культуре и национальным ценностям.

Любовь к русской природе, экологичное отношение к ней как важная часть формирования любви к родным местам у детей дошкольного возраста, находит применение в экскурсиях по близлежащим окрестностям, паркам, и беседах о растениях, цветах и природных явлениях родного края. Прогуливаясь в хорошую погоду вокруг детского сада, мы обсуждаем с детьми удивительные явления природы, циклы жизни растений и деревьев, появление насекомых и отношение людей к чистоте окружающего пространства. Дети отмечают очень интересные

детали, рассматривают жучков, задают неожиданные вопросы, обращают внимание на мелкие незначительные явления, элементы растений и странность листьев. Это все формирует у них представление о природе родного края, о её особенностях, об изменениях в течение сезонов. Принцип закрепления полученных знаний выражается в том, что после таких прогулок мы рисуем увиденное или лепим предмет созерцания. В такие моменты дети проявляют своё отношение к явлению или предмету через творческую деятельность. В будущем дошкольники будут вспоминать накопленный опыт, и воспринимать окружающие их явления природы, растения, животных среды, как «родных» и относящихся к атрибутам Родины. Мы кормим птиц зимой, заботимся о чистоте улиц, поддерживаем лозунги «За МИР», ощущаем принадлежность к русскому народу путём поддержки гуманных и мирных убеждений.

С заботой об экологических богатствах нашей страны, мы доносим дошкольникам информацию о сохранении ресурсов Земли, о бесполезных тратах бумаги, об экономии воды и бережном отношении к природным ценностям. На эти темы мы предлагаем игры и познавательные квесты.

Таким образом, воспитатель, который в своей работе затрагивает вопросы патриотического воспитания детей, напрямую воздействует на формирование полноценной личности, любовь к Родине и родным местам, способность защищать и беречь мир в любимой стране, возможность свободно выражать свою гражданскую позицию.

Воспитатель также выполняет важнейшую роль в формировании личности ребенка, способного бескорыстно защищать и страстно любить Родину.

Литература:

1. Концепция Новой четвертой государственной программы патриотического воспитания граждан Российской Федерации на 2016-2020 годы [Электронный ресурс] [http://sch1222uv.mskobr.ru/files/programma %20wospitania.pdf](http://sch1222uv.mskobr.ru/files/programma%20wospitania.pdf)
2. Федеральный Государственный образовательный стандарт дошкольного образования: утвержден приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 17 октября 2013 г., № 1155/Министерство образования и науки Российской Федерации. — Москва: 2013 г.
3. Козлова, С. А. Дошкольная педагогика: учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. — 15-е изд., исправ. и доп./С. А. Куликова, Т. А. Куликова. — М.: Издательский центр Академия, 2015. — 432 с.
4. Агапова, Д. Ю. Патриотическое воспитание дошкольников в условиях дошкольных образовательных организаций. [Электронный ресурс] <http://ippo.selfip.com:85/izvestia/agarova-d-yu-patrioticheskoe-vozpitanie/>
5. А. Г. Васильева. Патриотическое воспитание детей старшего дошкольного возраста [Электронный ресурс] <https://www.maam.ru/detskijasad/opyt-raboty-po-teme-patrioticheskoe-vozpitanie-detei-starshego-doshkolnogo-vozzrasta.html>
6. Андреева, Н. Ф. Планирование работы по патриотическому воспитанию в ДОУ/Н. Ф. Андреева // Управление дошкольным образовательным учреждением. — 2005. — № 1. — с. 16-24.

Using effective techniques to enrich students» productive skills in English classrooms

Shamadiyeva Kamola Shatursinovna, student master's degree;
Shamadiyeva Khurshida Shatursinovna, teacher;
Abdusattarova Nilufar Rustamkizi, student master's degree
Akhmet Yassawi

International Kazakh-Turkish University (Turkestan, Kazakhstan)

Shamadiyeva Rykhsy Abdusamatovna, master
Tashkent State University of the Uzbek language and literature named after Alisher Navoi (Uzbekistan)

This paper sheds light on the importance of speaking skills in English classrooms. First of all, this paper discloses the significance of the basic language skills of English. Later, this paper also explains the importance of speaking skills in English classrooms in a comprehensive way. It also explains the need to teach speaking skills. Then the kinds of speaking situations and the main advantages of speaking skills are explained elaborately. Furthermore, this paper also supplies several techniques to develop speaking skills among the EFL/ESL learners in the English classrooms.

Therefore, this study was aimed at investigating of the effective influences of using definite technics to improve students» productive skills of the secondary school. The qualitative method was used by involving twenty students including secondary level. The participants were chosen purposively by considering various criteria. An open-ended questionnaire was distributed through a quiz-paper. The data were then analyzed inductively. The researchers find some problems, namely in pronunciation, fluently, vocabulary and accuracy.

Finally, this paper suggests some useful tips for the teachers to introduce various activities that involve the ELLs more on practicing their speaking skills in English classrooms. Moreover, it also suggests the ELLs improve their speaking skills as these are very useful for them to build their future career in a perfect way.

Keywords: pedagogical technologies, effective technics, pronunciation, speaking accuracy, audio-visual recordings, quantitative research, productive skills, oral communication.

In this globalization era, there have been drastic changes taking place all over the world. These tremendous vicissitudes occur when people have a strong desire to achieve something. People»s desires are fulfilled when they clearly express their ideas and opinions with others. Thus, they need to learn communication skills in order to fulfill their ambitions, desires, and goals. In this modern world, communication skills play a vital role and one must have mastery over these skills to get success in their respective fields. So, speaking is the most important skill among all the four language skills in order to communicate well in this global world. As English is widely used all over the world, there is a need for learners to acquire the communication skills of it to get success in their respective fields. Thus, the classroom is the ideal platform to acquire good communication skills, especially, speaking skills.

The object of study is the effective ways to improve learner»s productive skills.

Method of research.

The author used such research methods as quantitative methods with a descriptive approach. From the research data, conducted by researchers, researchers get many striking differences between students» speaking skill progress before and during the research. (Rahmawati, 2021)

Literature review.

Language has been a tool for communication for centuries. It is the way to interact with people to regulate their social behavior. Though there are many ways for communication, lan-

guage is widely used as a tool. The process of sharing the information is communication. The transmission and interchange of ideas, facts, feelings or action is known as the process of communication. Language is important for communication. Language is the expression of human personality in words whether in speech or letter. It serves as the universal medium for conveying the common facts and feelings of everyday life. Students communicate with one another and with the teacher. Through the basic of the language skills, the learner can improve knowledge in the second language. Now the question comes why is it essential to develop mindful and thoughtful speaking skills? The answer is that speaking is one of the essential talents we acquire (Myers, 2017).

Thanks to that ability, it is possible for humans to talk and share thoughts and emotions for various purposes and conditions. This is where the essential aspect of meaningful and skillful speaking mastery is considered as the competence that changes the situation from ordinary to extraordinary (Sookermany, 2012).

Speaking is considered as the ultimate goal of language learning and the most basic skills to be achieved (Dai & Lin 2020). Although humans live with natural speaking skills, these skills need to be developed through education so that they can be used in an appropriate and effective manner (Bozkirli., 2019). Student performance in speaking activities has been influenced by many factors, such as students lacking in grammar, vocabulary, and pronunciation (Maulina et al., 2019), besides

psychological problems such as doubt (Sangaji, 2019). Some students don't want to talk because they think they don't have original ideas and/or are not confident in their language skills (Bomgaars & Bachelor, 2020). Also participation is low or uneven, related to contexts where students have fewer opportunities to talk when in a large class. Some students do not get a chance to speak because of the tendency of some other students to dominate, while others speak very little or nothing (Al-Ghazali & Alrefae, 2019). Speaking is a means through which students can communicate with others to achieve certain goals and communicate their opinions, perspectives, hopes, and intentions (El Sakka, 2019).

Role-play is one of the most common speaking class activities. Role-play technique gets reluctant or shy students to speak. Additionally, it fosters class interaction. Each student can learn from one another (peer teaching). During the role-play, the teacher can function as either a facilitator, a spectator, or a participant. As a facilitator, the teacher provides feedback or new language, particularly during rehearsal time. Meanwhile, as a spectator, the teacher watches role-play and offers comments and advice at the end. Furthermore, as a participant, the teacher gets involved in the role-play. Here, the teacher can act as the model for speaking accuracy, fluency, and expressions.

Story completion is an engaging and enjoyable activity in speaking class. In using this technique, the students sit in a circle. The teacher starts to narrate a story, but after a few sentences, the teacher stops telling the story. Each student then takes a turn to continue narrating the story in four to ten sentences. Students can add new characters, events, descriptions to develop a story. In this way, the students build their confidence, interest and improve their speaking skills (Rifaat & Suryani, 2018; Hidayati et al., 2019; Hamsia, 2018).

This technique provides students opportunities to generate their imagination and creative thinking in a relaxed way. The students are also encouraged to make meaning and construct their point of view on a story (Gravett, 2019).

Here, the student's voice is heard in the class. Hukom (2019) noted that story completion brings excitement and promotes equality in the classroom. Each student gets an equal opportunity to contribute to building up a story in a less intimidating activity.

Storytelling or telling the story is very useful for developing students' vocabulary and pronunciation and helps students develop their thinking skills and imagination. Storytelling helps develop integrated language skills at once; listening, speaking, reading, writing, interactional, vocabulary, and literacy. The students essentially retell a story that they have read or heard in their own words. When narrating a story, the students, first of all, remember the story, then reconstruct the memory, ideas, and then internalize them. After that, the students narrate it. Sometimes body language expressions are used to make the story more vivid. The utterances are also varied in terms of volume, dynamics, rhythm, intonation, and body language expression to drive the message more powerful.

Conclusion

As discussed previously, learning English in an EFL context is different from those in ESL and English as native language contexts because, in the EFL context, English is only learned as a school subject and not used for communication. Consequently, the students have minimal opportunities to practice it, unlike those in ESL and English as native language contexts who have limitless opportunities to practice and use the language for communication. This is a challenging task if we aim to develop our students' speaking skills.

Optimizing classroom time with appropriate learning activities can be a better choice. Practical activities such as dialogue, picture description, picture differences, showing videos and discussion, roleplays, and storytelling can be fun and formative to promote students' speaking skills. It is the teacher's authority to decide which activity to perform based on students' language proficiency level, learning goals, and resource availability, so the chosen activity is useful.

References:

1. Rahmawati, R., Sihombing, C., Ginting, E. K. B., & Arimonnaria, E. (2021). The effect of E-Learning on Students speaking skill progress: a case of the seventh grade at Smp Pencawan Medan. *Indonesian EFL Journal*, 7 (1), 69-78.
2. Myers, R. E. (2017). Cultivating mindfulness to promote self-care and well-being in perioperative nurses. *AORN journal*, 105 (3), 259-266.
3. Sookermany, A. M. (2012). What is a skillful soldier? An epistemological foundation for understanding military skill acquisition in (post) modernized armed forces. *Armed Forces & Society*, 38 (4), 582-603.
4. Dai, D., & Lin, G. (2020). Online home study plan for postponed 2020 spring semester during the COVID-19 epidemic: A case study of Tangquan middle school in Nanjing, Jiangsu province, China. *Jiangsu Province, China* (March 15, 2020).
5. Maulina, U., Hikmah, S., & Pahamzah, J. (2019). Attractive Learning Media to Cope with Students' Speaking Skills in the Industry 4.0 Using Sparkol Videoscribe. *Online Submission*, 2 (5), 132-140.
6. Bomgaars, J., & Bachelor, J. W. (2020). Visual Thinking Strategies: Exploring Artwork to Improve Output in the L2 Classroom. *Online Submission*, 5 (1), 1-34.
7. Al-Ghazali, A., & Alrefae, Y. (2019). Silent pauses in the speech of Yemeni EFL learners. *ELS Journal on Interdisciplinary Studies on Humanities*, 2 (1).
8. El Sakka, S. M. F. (2019). Explicit Affective Strategy Instruction to Develop Speaking Performance of Egyptian EFL University Students. *English Language Teaching*, 12 (4), 85-95.

9. Rifa'at, A. A., & Suryani, N. Y. (2018). Please complete the story: Story completion technique in teaching speaking to non-English major students. *Language and Education Journal*, 3 (2), 1-13. <http://ejournal.uniski.ac.id/index.php/LEJ/article/view/40>
10. Hidayati, h. (2019). The implementation of story completion technique in students»speaking skill to the tenth graders of smkn 1 pacitan in the academic year of 2018/2019 (doctoral dissertation, stkip pgri pacitan). <http://repository.stkippacitan.ac.id/id/eprint/56>
11. Hamsia, W. (2018). Developing students»speaking ability through story completion. *jo-elt (Journal of English Language Teaching) Fakultas Pendidikan Bahasa & Seni Prodi Pendidikan Bahasa Inggris ikip*, 5 (1), 57-64. <https://doi.org/10.33394/jo-elt.v5i1.2298>
12. Gravett, K. (2019). Story completion: Storying as a method of meaning-making and discursive discovery. *International Journal of Qualitative Methods*, 18, 1609406919893155.
13. Hukom, S. J. (2019). Story completion: A technique in teaching speaking. *Jurnal Tahuri*, 16 (2), 1-9. <https://doi.org/10.30598/tahurivol16issue2page1-9>

ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ

Специальная физическая подготовленность акробатов различного амплуа в женских парах

Тарасова Анна Витальевна, инструктор-методист
МБУ спорта спортивная школа «Старый городок» (Московская обл.)

Ключевые слова: специальная физическая подготовка, специальная физическая подготовленность, спортивная акробатика, акробатика

Современный уровень развития спортивной акробатики, в частности, парных акробатических упражнений, заставляет специалистов этого вида спорта искать более совершенные пути для подготовки спортсменов к освоению элементов различной степени сложности. Особая роль в этом процессе отводится физической подготовке, как основе становления и совершенствования техники акробатических упражнений.

Для достижения спортивного результата в парных акробатических упражнениях важным фактором является специальная физическая подготовка (далее — СФП), соотношений показателей основных специальных физических качеств двух спортсменов: нижнего и верхнего. Так как верхняя и нижняя в парных упражнениях выполняют различную друг от друга работу, то и характер работы мышц у них будет разным [7].

В настоящее время в научно-практической литературе вопрос соотношения показателей СФП освещен недостаточно. Изучение данного вопроса является актуальным, так как амплуа верхнего и нижнего различны, они разнохарактерны.

Основная цель данного материала описание распределения уровня развития специальной физической подготовленности партнеров и методико-практические рекомендации тренерам и спортсменам.

Объектом исследований стали женские акробатические пары высокой квалификации — члены сборных команд России и Московской области на этапах совершенствования спортивного мастерства для определения оптимальной модели соотношения уровня развития физических качеств основных функциональных мышечных групп партнеров.

Целью СФП является не только создание базы для освоения известных элементов, но и предпосылок к появлению новых сложных и оригинальных вариантов исполнения элементов [9].

Для начала рассмотрим содержание соревновательных композиций и частотную классификацию. На основе данной классификации необходимо изучить технический потенциал акробатов различного амплуа в условиях соревновательной деятельности. Результаты наблюдений представлены в таблицы 1, 2.

Таблица 1. Балансовые упражнения (количество элементов и случаев их выполнения)

№ п/п	Название группы	Количество элементов	Количество случаев выполнения
1.	Основные положения нижней для удержания партнеров	8	24
2.	Основные способы выполнения балансовых упражнений	4	См. ниже
3.	Входы на плечи и руки	4	13
4.	Входы на руки толчком с боку	1	2
5.	Входы на руки толчком с поворотом (сфуса)	3	10
6.	Висы упоры	6	23
7.	Поддержки	1	6
8.	Стойки	7	28

9.	Основные способы выполнения стоек	12	26
10.	Равновесия	2	4
11.	Движения партнеров	2	2
12.	Сходы и опускания	4	4

Таблица 2. Вольтижные упражнения (количество элементов и случаев их выполнения)

№ п/п	Название группы	Количество элементов	Количество случаев выполнения
1.	Основные способы выполнения вольтижных упражнений	8	88
2.	Полеты	2	3
3.	Курбеты	5	18
4.	Полуперевороты	2	9
5.	Сальто	10	57
6.	Соскоки:	2	2
	сальто с рук нижней	6	32
	сальто из стоек	3	32
	подкидные прыжки	1	2

Практические наблюдения позволили определить частоту выполнения упражнений в женских парных упражнениях.

В парных упражнениях акробатов акробатические элементы подразделяются на несколько групп [8]. Из них, как показал анализ классификации, определились 12 групп балансового характера и 6 групп вольтижного характера.

Каждая группа представлена перечнем элементов и количеством случаев их повторений, последняя характеризует частоту встречаемости этих элементов.

Из табл. 1 видно, что наиболее часто выполняются элементы из групп:

Группа балансовых упражнений:

«Входы на плечи и руки», «Висы и упоры», «Стойки», «Основные способы выполнения стоек».

Группа «Входы на плечи и руки» не представляет для исследования особого интереса из-за низкой спортивной стоимости.

В группе «Висы и упоры» наибольшее количество случаев выполнения получили следующие элементы:

«Упор углом на прямых», «Упор углом в узкоручке».

Из группы «Основные способы выполнения стоек»:

«Стойка силой из угла».

В результате анализа определили базовые упражнения и положения для этих групп:

«Стойка и упор углом».

Работа нижней заключается в балансировании. Мышцы, участвующие в балансировании, определил Замов Б. М. [3].

Для теста отобрали: максимальную силу кисти и статическую выносливость мышц спины.

Группа вольтижных упражнений:

Группы: «Сальто» и «Соскоки»

Для выполнения сальто необходимо обеспечить высокий вылет за счет проявления скоростно-силовых качеств мышц ног [4]. Нужно увеличивать результат прыжка.

Одним из показателей увеличивающий результат прыжка являются скоростно-силовые качества акробатов [5]. В результате для теста был выбран «Прыжок в длину с места». Нижняя при броске проявляет скоростно-силовые качества рук. Для теста отобрали по характеру работы мышц — отжимание на быстроту.

Теперь рассмотрим СФП верхних и нижних акробатов в женских парах в табл. 3.

Таблица 3. Некоторые антропометрические показатели и показатели специальной физической подготовки акробатов различного амплуа в женских парах [2]

Амплуа		Верхние			Нижние			Различия нижних с верхними
		Средний	Минимальный	Максимальный	Средний	Минимальный	Максимальный	
Антропометрические	Показатели							-
	Возраст (лет)/	11,6	8	15	17	13	23	+6,1
	Вес (кг)/	28	23,5	36	55,7	45	66	+27,7
	Рост (см)	140,0	132	146	165,3	160	173	+25,3

Скоростно-силовые качества	5 отжиманий в упоре лежа, сек	5,4	4,0	10,0	4,1	3,8	6,0	-1,3
	Прыжок в длину с места, см	178,4	152	21,5	214,0	200	238	+35,6
Максимальная сила	Кистевая динамометрия, кг	12,8	5	20	34,1	22	50	+21,3
Статическая силовая выносливость	Стойка на руках, сек	19,5	3	56	23,3	3	60	+4,0
	Угол в упоре, сек	25,7	6	50	15,1	9	31	-10,6
	Горизонтальный упор лежа на спине, сек	82,3	60	120	63,1	40	96	-19,2

По некоторым антропометрическим данным между верхними и нижними акробатками существуют значительные различия [5]. Разница возраста в среднем составляет 6 лет: средний возраст верхних равен 11,6 лет, нижних — около 17,7 лет. Разница составляет 5-8 лет.

Весовая разница составляет в среднем около 28. Средний вес верхних 28 кг, нижних около 56 кг. Индивидуальная разница составляет 22-30 кг.

При сравнении ростовых показателей средняя разница в росте — 25 см. Средний рост — 140 см у верхних и 165 см у нижних. Индивидуальная разница 28-33 см.

В результате исследований были выявлены различия показателей физической подготовленности акробатов различного амплуа в женских парах, а именно:

По скоростно-силовым качествам:

рук — средняя разница — 1,3 сек,

средний показатель верхних — 5,4 сек, нижних — 4,1 сек. Разница между минимальными показателями — 0,2 сек, между максимальными показателями — 4 сек;

ног — средняя разница — 35,6 сек,

средний показатель верхних — 178,4 сек, нижних — 214.

Разница между минимальными и максимальными показателями — 48-2 сек.

Средний показатель максимальной силы кисти

Максимальная сила кисти у нижней в среднем на 21,3 кг больше, чем у верхней. Средний показатель у верхней 12,8, у нижней — 34,1.

Разница между минимальными показателями — 18 кг, между максимальными показателями — 30 кг.

При выполнении стойки на руках разница в среднем составляет 4,0 сек, средний показатель у верхних — 19,5 сек, у нижних — 23,5.

В минимальных показателях нет разницы, в максимальных показателях 4 сек (0-4).

Удержание угла. В среднем — 10,6 сек,

Средний показатель верхних — 25,7 сек, средний показатель нижних — 15,1 сек.

Верхние в этом упражнении, показали лучшие результаты.

Разница составляет 3-19 сек.

Статическая силовая выносливость в удержании горизонтального положения тела. Разница в среднем — 19,2 сек. Разница показателей в среднем составляет у верхних — 25,7 сек., у нижних — 15,1 сек. Разница между минимальными показателями составляет — 20 сек., между максимальными показателями — 24 сек

Результат наших исследований по различным показателям представлены на рис. 1, 2, 3.

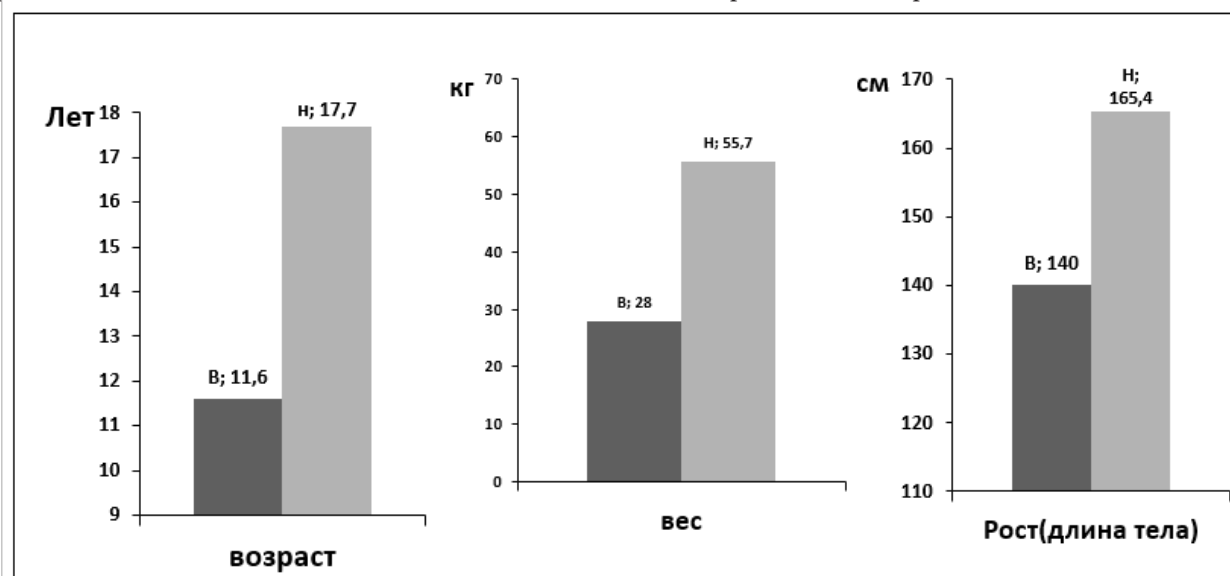

Рис. 1. Антропометрические показатели — возраст, вес, рост

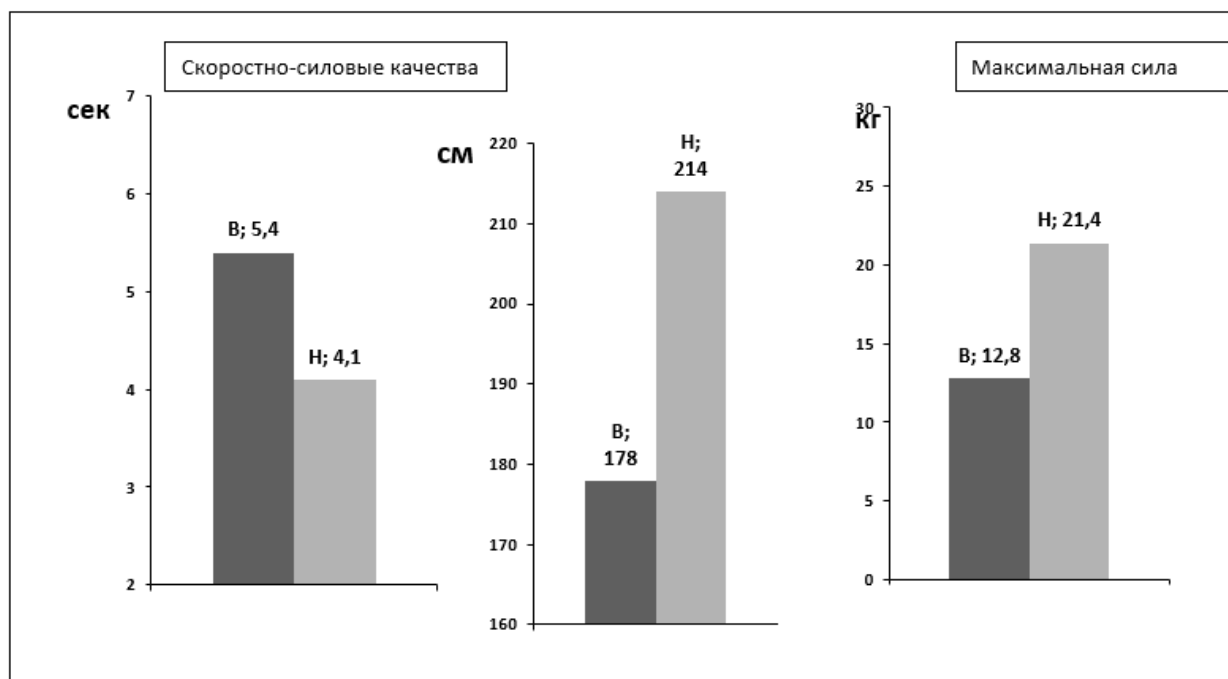

Рис. 2. Скоростно-силовые качества, максимальная сила

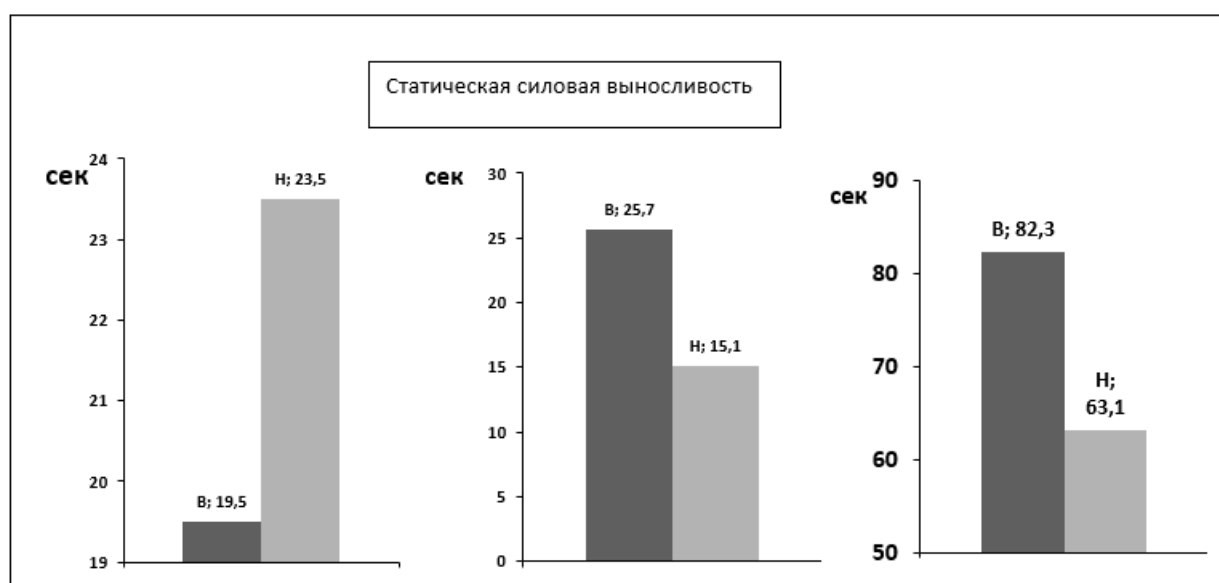

Рис. 3. Статистическая силовая выносливость.

1. По антропометрическим данным нижняя «... как более сильный и рослый участник парных упражнений» [1] превосходит верхнюю по возрасту, весу и росту. В среднем

по возрасту на 6 лет.

по весу на 27 кг.

по росту на 25 см.

2. По скоростно-силовым показателям нижняя тоже превосходит [1]. Она отжимается быстрее в среднем на 1,3 сек. Это объясняется спецификой нижней прояв-

лять скоростно-силовые качества в бросковых элементах. Длина прыжка больше в среднем на 35,6 см.

3. Максимальная сила кисти преобладает также у нижней партнерши на 21,3 кг по средним значениям, так как для нижней важно иметь сильную кисть при выполнении упражнений для создания жесткой опоры верхней.

4. В тестах на статическую силовую выносливость верхний партнер превышает по показаниям, кроме стойки на руках. Нижняя стоит в стойке дольше в среднем на 4 сек.

«Стойка на руках является важнейшим элементом в большей мере для верхней, но в балансировании, т.е. в уравнивании принимает участие только нижний партнер», указывает Замов Б.М. [3], поэтому эти качества верхней проявляются меньше. По другим показателям верхняя превосходит нижнюю.

Так, например:

— удержание «угла» на параллельных брусьях в среднем — 10,6 сек.,

— удержание горизонтального положения тела пятками и затылком руки вверх в среднем на 19,2 сек.

Таким образом исследования показали, что нижняя превосходит верхнюю по антропометрическим показателям и в тестах:

- отжимания на быстроту,
- прыжок в длину с метра,
- динамометрия кисти,
- стойка на руках,
- а верхняя в:
- удержании угла на параллельных брусьях,
- удержании горизонтального положения тела пятками и затылка руки вверх.

Далее рассмотрим соотношение показателей физической подготовленности акробатов различного амплуа.

Все испытуемые были распределены на 4 группы в зависимости от показанных результатов на 3-х соревнованиях и от спортивного стажа совместной тренировки (табл. 4).

Таблица 4. Взаимосвязь между стажем совместной тренировки и результатом на соревнованиях

№ группы	Результат	Стаж совместной тренировки
1 группа	78,1 балла	Слабая группа — до 1 года
2 группа	78,8 балла	Средняя 1-е малым стажем до 1,5-2,0 лет
3 группа	83,05 балла	Средняя 2-е большим стажем более 2,0 лет
4 группа	84,8 балла	Сильная группа — 3,0 и более лет

Коэффициент соотношения (сопряженности) по антропометрическим данным в 4-х группах спортсменов изменяется в пределах от 0,483 до 0,865 относительных единиц. У сильнейших пар этот коэффициент «по возрасту» составляет 0,620, по весу 0,483, по росту — 0,833 отн. ед. У акробатических пар слабой группы коэффициенты очень близки к «сильным парам». Следовательно, антропометрические показатели и их соотношения в паре не влияют на спортивный результат.

Аналогичные результаты были выявлены в соотношениях уровня развития скоростно-силовых качеств разгибателей рук — коэффициент взаимной связи у «сильных» и «слабых» пар близок к среднему значению.

$X_{общ.} = 1,310$; соответственно 1,276 и 1,30. Это свидетельствует, что у верхних скоростно-силовые качества развиты хуже, чем у нижних. Близка к средним значениям 0,835 величина коэффициента у сильнейших пар 0,840 отн. ед. в тесте прыжок в длину с места.

Коэффициент взаимной связи силы кисти у спортсменов изменяется от 0,235 отн. ед. у «слабых пар» до 0,470 отн. ед. у пар среднего уровня спортивной подготовки с большим стажем совместной тренировки (3

группа). У «сильной пары» этот коэффициент 0,340 близок к среднему значению 0,360 отн. ед.

Совсем иной характер взаимной связи отмечается между показателями стойки на руках. Они существенно отличаются между группами: от 0,510 до 3,366 отн. ед.

При анализе соотношений «верхняя — нижняя» между группами наибольшая разница наблюдается при выполнении теста «стойка на руках».

Это свидетельствует о том, что этот тест является наиболее показательным для анализа подготовленности различных групп. У сильной группы и слабой группы соотношение показателей примерно одинаковые. У сильной 1,503, у слабой группы 1,895, у средней группы № 1-0,510 и средней № 2-3,366. Это говорит о том, что необходимо добиваться оптимального соотношения уровня развития статической выносливости при удержании прямого положения тела в стойке на руках.

В средней группе № 1 нижняя существенно превосходит верхнюю, а в средней группе № 2 — наоборот, верхняя обладает большей статической/выносливостью, чем нижняя.

На основании изложенного можно сделать вывод, что на степень «различия коэффициентов сопряженности оказывает влияние возраст спортсменов.

Таблица 5. Коэффициент сопряженности (КС) показателей физических качеств партнеров в женских парах [6]

Физические качества	Статистические показатели	Общее среднее значение ($X_{общ.}$)	КС сильнейших пар (X)
Скоростно-силовые качества разгибателей мышц рук		1,310	1,276
Скоростно-силовые качества мышц ног		0,835	0,840
Максимальная сила сгибателей пальцев		0,360	0,340
Статическая выносливость мышц туловища при удержании стойки на руках		1,930	1,503

Статическая выносливость мышц живота при удержании положения «угол в упоре»	1,830	2,123
Статическая выносливость мышц туловища (задняя поверхность тела)	1,250	1,486

В средней группе с небольшим стажем работы в паре соотношение равно 0,510; у средней группы с большим стажем совместной тренировки 3,366, здесь верхние очень сильно превышают по показателям нижних. Следовательно, можно сделать вывод, что некоторые нижние в прошлом были верхними и у них сохранился навык удержания стойки на руках.

В тесте «удержание угла на параллельных брусьях» соотношение показателей в группах варьируется от 1,085 до 2,536, причем 1 и 2 группы имеют примерно одинаковое соотношение. 1 — слабая группа 1,215, 2 — средняя группа с малым стажем работы — 1,085.

У 3 группы коэффициент соотношения (КС) — 2,536, что свидетельствует о преобладании верхней над нижней в 2 раза.

У 4 группы верхние тоже превышают физическую подготовленность нижних в этом тесте (КС = 2,123). Можно сделать вывод о том, что у верхних в 1 и 2 группе мышцы живота развиты недостаточно.

Соотношение показателей статической выносливости мышц спины между группами изменяется от 0,945 до 1,468, 1 группа — 1,005, 2 группа — 0,945, 3 группа — 1,373, 4 группа — 1,486.

У верхних 1 и 2-й групп мышцы спины слабые по сравнению с 3 и 4 группами, а по ранее сделанным выводам верхняя должна преобладать по показателям в этом тесте.

Здесь четко прослеживается тенденция увеличения коэффициента соотношения «верхняя — нижняя» в зависимости от уровня спортивной подготовленности и спортивного стажа выступлений.

Таким образом, результаты исследований свидетельствуют о необходимости достижения оптимальных

соотношений показателей уровня развития общих и специальных физических качеств в системе «верхняя — нижняя».

Коэффициенты сопряженности (табл. 5) у сильнейших пар близки к средним показателям. На основании чего можно определить оптимальную модель соотношения уровня развития физических качеств основных функциональных мышечных групп.

Основываясь на вышеуказанных данных, можно резюмировать следующее. Анализ содержания соревновательных композиций позволил выявить наиболее часто встречающиеся элементы в соревновательных упражнениях.

У акробатов, не претендующих на призовые места, соревновательные композиции включают типичные, часто встречающиеся в практике отдельные упражнения и соединения.

Следовательно, главным условием повышения исполнительского мастерства акробатов в технической подготовке является повышение качества выполнения часто встречающихся упражнений и соединений.

На основании данных, полученных при тестировании, конкретно для каждой пары можно разработать рекомендации по развитию слабых мышечных групп с учетом уровня развития конкретного физического качества партнера. Для достижения этого некоторым парам следует уделять больше внимания специальной физической подготовке. На основании этого можно определить оптимальную модель соотношения уровня развития физических качеств основных функциональных мышечных групп, которая представлена в работе.

Литература:

1. Болобан, В.Н. Критерии статодинамической устойчивости тела спортсмена и системы тел в видах спорта, сложных по координации/В.Н. Болобан, Ю.В. Литвиненко, А.П. Оцупок. — Текст: непосредственный // Физическое воспитание студентов. — 2012. — № 4. — с. 17-24.
2. Волков, А.В. Некоторые рекомендации по вопросам силовой подготовки акробатов/А.В. Волков, Е.В. Мишина. — Текст: непосредственный // Методические разработки по акробатике. — Киев: Спектр, 1975. — с. 32-38.
3. Замов, Б.М. Обучение парным и групповым акробатическим упражнениям с помощью технических средств/Б.М. Замов. — Москва: ГЦОЛИФК, 1982. — с. 12-17. — Текст: непосредственный.
4. Лагутина, М.В. Совершенствование функциональной мощности спортсменов сложнокоординационных видах спорта с помощью эргогенических средств/М.В. Лагутина. — Текст: непосредственный // Физическое воспитание и спортивная тренировка. — 2011. — № 1. — с. 117-121.
5. Лобырева, Ю. Структурные и функциональные взаимосвязи, формируемые во время совместной двигательной деятельности в парно-групповой акробатике/Ю. Лобырева. — Текст: непосредственный // Физическое воспитание и спортивная тренировка. — 2011. — № 1. — с. 79-82.
6. Лубшева, С.В. Управление подготовкой акробатических групп в подготовительном периоде/С.В. Лубшева. — Москва, 2009. — с. 39-49. — Текст: непосредственный.
7. Матвеев, Л.П. Теория и методика физической культуры/Л.П. Матвеев. — Москва: ФиС, 1991. — с. 20-35. — Текст: непосредственный.

8. Приказ Министерства спорта РФ от 1 июня 2021 г. № 398 «Об утверждении федерального стандарта спортивной подготовки по виду спорта «спортивная акробатика»/Текст: электронный // Гарант: [сайт]. — URL: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/401339162/> (дата обращения: 18.03.2022).
9. Попов, Ю. А. Теория и методика спортивной акробатики/Ю. А. Попов, Е. Ю. Попова, С. В. Лубшева. — Москва: РГУФК, 2008. — с. 27-35. — Текст: непосредственный.

Влияние физической активности на умственные способности студентов

Фалеев Даниил Игоревич, студент

Российский университет транспорта (МИИТ) (г. Москва)

Современные исследования убедительно демонстрируют, что одно из эффективных средств, которое может в незначительной степени исправить ситуацию и положительно повлиять на уровень здоровья студентов, как в области соматического здоровья, так и психологического состояния — это вовлечение его в физически активную жизнь. Мало того, правильно организованная физическая активность студентов способна повысить и их успеваемость, и способность усваивать знания, что является следствием немалого влияния физической активности на умственные способности обучающихся. В данной статье как раз и подвергается анализу влияние физической активности на умственные способности студентов и рассматриваются механизмы такого влияния.

Ключевые слова: физическая активность, умственные способности, студенты, здоровье, мозг.

Стоит сразу заметить, что не «обучением единым» должен жить студент. Общение с семьей, товарищами и сверстниками, а также занятия физкультурой и спортом должны окружать студента. Это является теми необходимыми средами, в которых студент живет, общается и получает жизненный опыт.

Особая необходимость регулярной физической активности проявляется сегодня, в «Эпоху пандемии», когда социальные и физические меры по дистанцированию, ограничение занятий в вузах и школах, а также замирание общественной жизни, стало обычным явлением для сдерживания распространения COVID-19. Эти меры не только затронули такие аспекты жизни, как регулярные занятия физкультурой и спортом, но и могут довольно пагубно отражаться на интеллектуальной среде, в которую погружен студент.

В то же время, технический прогресс современного общества способствовал малоподвижному образу жизни, который изменил фенотип детей и молодежи по сравнению даже с периодом двадцатилетней давности. Практически все как зарубежные, так и отечественные авторы подтверждают, что сегодняшние студенты весят больше и имеют более высокий индекс массы тела (ИМТ), чем их сверстники только на поколение раньше. Поведенчески большинство студентов не демонстрирует готовность к полезной (в меру энергичной) интенсивности физической активности. Так, несмотря на то, что научно-медицинскими организациями ряда стран, были разработаны рекомендации, которые дают совет молодым людям накапливать никак не менее 30 минут умеренной и высокоэнергичной физической активности в течение своего учебного дня [7, р. 123], большинство студентов игнорируют эту рекомендацию. Не говоря уж о рекомендации ВОЗ для молодежи,

уделять каждый день 150-300 минут аэробной физической активности средней интенсивности [2]. А 1/3 детей и студентов вообще не проявляет никакой направленной физической активности в предшествующие 5 дней [6].

Обратим внимание и еще на один аспект современной жизни. Особенности учебной, а зачастую так же и рабочей деятельности, да и решения бытовых вопросов, в условиях дистанционного обучения, в «Эпоху COVID-19» проявились в том, что студенты были вынуждены проводить намного больше времени чем обычно в малоподвижных условиях, например, сидя за компьютером или планшетом [1, с. 57]. Кроме угнетения общефизического состояния, несомненно, подтвердилось и то, что длительная самоизоляция оказывает негативное влияние на психологическую реакцию, способствуя развитию симптомов посттравматического стресса, спутанности сознания и тревоги. А подобное состояние никак не может способствовать развитию умственных способностей. Так, будучи помещенными в карантин, люди значительно чаще сообщали о раздражительности, бессоннице, плохой концентрации внимания и нерешительности, ухудшении способности принимать быстрые и выверенные решения [4, р. 915]. Причем люди с низкими доходами проживающие в малогабаритном жилье (что точно соответствует условиям жизни немалого числа студентов) особенно уязвимы к негативным последствиям карантинных правил, поскольку условия их проживания затрудняют занятия физическими упражнениями.

Между тем движение за здоровье и хорошее самочувствие начавшее широко пропагандироваться в странах Запада 1980-х годах XX века, наряду с появлением академических исследований о влиянии физической активности на здоровье человека повлекло и возобновление интереса к оценке влияния физической активности на психологию

чески-интеллектуальные процессы, в частности, на развитие умственных способностей. Хотя серьезный академический интерес к этому вопросу уходит корнями в 1960-е и 1970-е годы, когда ученые начали проводить простые эксперименты по оценке взаимосвязей между уровнями физической активности, интеллектуальной деятельностью и образовательными достижениями. Так в канадском городе Труа-Ривьер в 1970-х, отслеживалась группа из более чем 500 студентов в течение 6 лет. Экспериментальные занятия с этими студентами составляли час в день занятий физической активностью, что привело к сокращению на 14% времени для других предметов, в то время как контрольная группа продолжала заниматься по стандартному плану. По оценкам преподавателей, общая успеваемость группы ежедневной активности была значительно выше, чем у их менее активных сверстников [10, p. 58].

Позже появились данные свидетельствующие, что физическая активность была значительно связана с улучшением познания у детей и молодежи. Мало того, тип физической активности и используемые в ходе тестирования упражнения, не имел существенного значения. Так, положительные эффекты были обнаружены и после тренировки с отягощениями, и тренировки двигательных навыков, и мероприятий по физическому воспитанию, и программ аэробных тренировок. Зато, влияние физической активности на познание и умственные способности зависело от решаемых задач. Например, по результатам исследования Б. Сибли и Дж. Этниера, размер эффекта был наибольшим для тестирования перцептивных навыков, за которыми следовали тесты IQ и логические достижения, а наименьшее влияние имела физическая активность на сложные математические тесты и вербальные задачи [9, p. 250].

Крупное исследование в учебных заведениях штата Джорджия было проведено Филиппом Томпоровским — главным исследователем и директором «Программы физической активности и обучения» (проект PAL) действующего в этом штате. Оперяясь на большой массив данных связанных с детьми и молодежью он смог проанализировать достоверно установленными факты и тенденции, и выявил умеренную или сильную положительную связь между правильным количеством физической активности или участием в спортивных занятиях и положительным поведением, отношениями между и учениками и преподавателями, а так же способностью проявлять гибкость познания [11, p. 56].

Отечественные исследователи не столь категоричны, но, например, и в одном из отечественных исследований показывается, что занятия с нагрузками средней интенсивности обеспечивают наибольший подъем уровня ра-

ботоспособности и умственных способностей до конца учебно-трудового дня, включая время самоподготовки. В течение учебной недели положительное воздействие таких занятий сохраняется на протяжении последующих 2-3 дней, после чего оно постепенно затухает [3, с. 75].

Многие последующие исследования, проходившие в разных уголках мира, посвященные изучению взаимосвязи между физической активностью и улучшением работы мозга, в частности, в области умственных способностей и интеллекта, пришли в целом к аналогичным выводам о положительном воздействии активности на мозг. А подобные факты требовали объяснения с научной точки зрения. Можно предположить, что среди механизмов воздействия на организм человека, предполагающих положительное воздействие физической активности, стоит особо выделить увеличение притока крови и кислорода к мозгу, повышение уровня норадреналина и эндорфина, приводящие к снижению стресса и улучшению настроения, стимуляции факторов роста нервной системы, которые помогают создавать новые нервные клетки и поддерживают синаптическую пластичность. То есть, организуя различные виды физической активности с различным содержанием и формами, воздействующие на различные механизмы регуляции организма, можно подтолкнуть студентов одновременно развиваться и физически, и умственно [5]. Так, несколько экспериментов, предоставляют доказательства того, что упражнения, выполняемые регулярно в течение нескольких недель, изменяют функции мозга, лежащие в основе познания и умственных способностей [8, p. 5638]. В общем, можно констатировать, что физическая активность приводит к множеству биологических реакций как в мышцах, так и в органах, которые, в свою очередь, модифицируют и регулируют структуру и функции мозга.

Таким образом, именно физическая активность, в том числе и регулярные занятия физкультурой и спортом, могут играть одну из ключевых и решающих ролей в содействии развитию человеческого тела и разума, особенно в молодом возрасте. Данные всех приведенных исследований довольно убедительно демонстрируют, что физическая активность может улучшить умственные способности студентов во время их обучения и эффективность, с которой они учатся и решают интеллектуальные задачи в обыденной жизни. А в целом, стоит взглянуть на проблему роли физической активности в жизни студента более внимательно и тогда обнаруживается, что роль эта не только исключительно важна, но и многогранна, зачастую напрямую воздействуя на его психику и умственные способности, а в других случаях оказывая опосредованное влияние.

Литература:

1. Родионова, И. А, Шалупин В. И. Организация дистанционного обучения студентов физической культуре в условиях самоизоляции при пандемии коронавируса // Известия ТулГУ. Физическая культура. Спорт. 2020. № 12. — с. 56-63.

2. Физическая активность [Электронный ресурс] // Рекомендации ВОЗ 2020 год. — URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity> (дата обращения 23.03.2020)
3. Чернышёва, И. В, Шлемова М. В, Егорычева Е. В, Мусина С. В. Анализ влияния физической культуры на умственную работоспособность студентов // СИСП. 2011. № 1. — с. 74-76.
4. Brooks Samantha & Webster Rebecca & Smith Louise & Woodland Lisa & Wessely Simon & Greenberg Neil & Rubin Gideon. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence // *The Lancet*. Vol. 395, Issue 10227. 2020. — pp. 912-920.
5. Guo Zhifeng, and Yiyang Zhang. Study on the Interactive Factors between Physical Exercise and Mental Health Promotion of Teenagers. // *Journal of healthcare engineering*. Vol. 2022. 2022. S. 4750133.
6. McCarthy, N., Hall A., Shoesmith A., Sutherland R., Hodder R., Campbell E., Nathan N. Australian children are not meeting recommended physical activity levels at school: Analysis of objectively measured physical activity data from a cross sectional study // *Preventive Medicine Reports*, 2021. Vol. 23. — S. 101418.
7. Medicine Io. Educating the Student Body: Taking Physical Activity and Physical Education to School, /Eds. H. W. Kohl, H. D. Cook. — Washington, DC, The National Academies Press, 2013. — 502 p.
8. Pereira, A. C, Huddleston D. E, Brickman A. M, Sosunov A. A, Hen R, McKhann G. M, et al. An in vivo correlate of exercise-induced neurogenesis in adult dentate gyrus. // *Proc Natl Acad Sci USA*. 2007. Vol. 104. Iss. 13. — pp. 5638-5643. — P. 5638.
9. Sibley, B. A, Etnier J. L. The relationship between physical activity and cognition in children: A meta-analysis // *Pediatric Exercise Science*. Vol. 15. — pp. 243-256.
10. Shephard, R., Volle M, Lavallée H, LaBarre R, Jéquier J., Rajic M. Required physical activity and academic grades: a controlled longitudinal study. /Ilmarinen J, Valimaki I, eds. *Children and Sport*. Berlin: Springer Verlag 1984. — P. 58-63.
11. Tomporowski, P.D., Lambourne K., Okumura M. S. Physical activity interventions and children's mental function: an introduction and overview. *Preventive Medicine*, 2011, № 52. — P. 53-59.

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

Чумной доктор против Левиафана

Глушанина Мария Евгеньевна, студент
Санкт-Петербургский государственный университет

«Супергерой — не тот, у кого суперспособности, а тот, кто победил суперзлодея» [1], — говорит Юлия Пчёлкина, журналистка из фильма «Майор Гром: Чумной доктор». К этой цитате последовательно можно задать три вопроса. Один довольно простой — «О чём она?». Первая мысль, которая приходит в голову — не нужно быть богом грома Тором чтобы спасать мир, можно быть и обычным человеком, главное уметь противостоять злу. Но дальше стоит задать себе следующий вопрос — «Как супергерой побеждает суперзлодея?». Если вспомнить кадр из любого супергеройского фильма, например, из вселенной Marvel, то окажется, что в процессе сражения с главным злодеем, герои могут разрушить целый город. Но потом побеждают суперзлодея и получают счастливый конец. И последний вопрос — «Может ли герой переступить через закон, чтобы спасти мир?». Когда человек переступает закон, он не может восстановить справедливость. Переступая через закон, герой переступает через меру справедливости и становится на шаг ближе к тому, чтобы повергнуть мир вокруг себя в состояние беззакония — «войны всех против всех» [2], о которой писал Томас Гоббс в «Левиафане».

Эта идея отчасти раскрывается в фильме. Майор Игорь Гром работает в отделе Петербургской полиции. Он волк-одиночка, не любит работать в команде и предпочитает раскрывать все дела сам. Он не следует протоколу и часто ввязывается в опасные авантюры или связывается с криминальными элементами чтобы раскрыть дело. Тем не менее, несмотря на все нарушения, из полиции его не увольняют — он работает эффективнее чем большая часть коллег. Но в один момент в городе появляется Чумной доктор, заявляющий, что хочет избавить город от чумы — коррупционеров и богачей, которые управляют жизнь граждан. У Чумного доктора появляется множество последователей, и шаг за шагом он жестоко убивает своих целей. И, по законам жанра, Гром побеждает Чумного Доктора, которым оказывается известный миллионер Сергей Разумовский.

Сюжет довольно типичный: хорошие герои через преграды побеждают главного злодея и сажают его за решётку.

Но «Майор Гром» всё же делает акцент на методах, которыми достигнута эта победа. Чтобы добраться до своего врага, майор Гром выбивает информацию, подкупает или шантажирует разных людей. После одной из таких вылазок стажёр, увязавшийся за главным героем, спрашивает Грома почему он не действует по протоколу. Гром считает, что с преступниками нужно бороться их же методами — главное не переступить черту и никого не убивать. После этого стажёр отвечает, что, идя против закона Гром становится не лучше самих преступников. Это очень метко подмечает кинокритик Антон Долин в рецензии на фильм: «Спасти его [фильм] могло бы лишь одно радикальное сценарное решение — если бы в названии фильма двоеточие заменили на знак равенства» [3]. Действительно, по большей части Гром не действует как представитель закона, даже в конце фильма он не сильно отходит от изначальных моральных устоев. Чтобы спасти мир от Чумного Доктора Гром сбегает из полицейского отделения, вламывается в дом Разумовского и только после длительного сражения сдаёт полиции. Майору, как любому экранному супергерою, прощаются все ошибки, когда он побеждает суперзлодея.

Но при этом «Майор Гром» всё же обращает внимание на то, что герой, который не соблюдает законы, — не лучше, чем злодей, и делает это не только с помощью фразы стажёра. И у Грома, и у Чумного доктора одна и та же цель — ловить преступников, которые, по их мнению, вредят городу. Пусть Гром это делает менее радикальными и чуть более законными методами, он всё равно предпочитает делать всё сам и не следовать прямым указаниям. Именно Разумовский показывает ему что случается, если следовать не букве закона, а тому, что лично человеку кажется справедливым или несправедливым. Согласно фильму — начинается хаос. Гром не раскаивается, но как минимум избавляется от одного своего порока — начинает слушать других людей и даёт им помогать. К тому же, в последнем разговоре с Разумовским, майор пытается образумить его и показать, что действия Чумного Доктора приводят к десяткам смертей. У Грома, в отличие от Разумовского есть моральный стержень, который не позволяет делать ему

только то, что он хочет. И когда существует закон — у поступка всегда есть некоторая мера, этот самый стержень, но не внутри человека, а всеобщий. Если же эта ось отсутствует, то нельзя сказать, что поступок справедлив. Пока нет объективной точки отсчёта, каждое действие будет восприниматься по-разному. Об этом писал Гоббс в первой части «Левиафана», говоря следующее: «Там, где нет общей власти, нет закона, а там, где нет закона, нет несправедливости» [2]. Закон это всегда что-то объективное, то, что не может просто так быть изменено. Справедливость и, соответственно, несправедливость субъективны — они нигде не закреплены, не записаны, они «отмечены» внутри каждого человека и его моральных ориентиров.

Согласно, опять же, Гоббсу, все люди равны по природе, отчего не доверяют друг другу из-за чего возникает «всех против всех». Гоббс дал ей очень чёткую характеристику, которая указывает не только на отношения между людьми, но и на сущность справедливости: «Состояние войны всех против всех характеризуется также тем, что при нем ничто не может быть несправедливым. Понятия правильного и неправильного, справедливого и несправедливого не имеют здесь места» [2]. У войны нет общей власти — даже если у одной стороны есть некоторый лидер, который имеет представления о том, что справедливо на войне а что нет, контролировать другую сторону он не может. И в такой ситуации любые понятия о плохом и хорошем, справедливом и несправедливом размываются. Эти понятия всегда зависят от того, как к ним относятся люди, об этом в той же главе продолжает Гоббс: «...справедливость и несправедливость есть качества людей, живущих в обществе, а не в одиночестве» [2]. Для Гоббса справедливость социальна и относительна. Категория справедливости возникает не абстрактно, о ней всегда идёт речь применительно к какому-то поступку. Нельзя поступить несправедливо к траве: она не может отреагировать. Но когда мы говорим о поступке по отношению к человеку, то у него всегда будет ответ.

И если происходит некая несправедливость, возникает конфликт, который необходимо разрешить. И либо этим разрешением занимаются участники, либо какая-то третья сторона. В современности в переговорах часто присутствует медиатор — человек, у которого нет интересов с обеих сторон. Общая власть, выраженная государством, становится медиатором в таких переговорах — у неё нет личного понятия о справедливости, это не человек, который устанавливает над всеми контроль. В обществе с общей властью появляется не только мерило всех поступков, которые совершают люди, но и контроль за этими поступками. «Майор Гром» через фильм проносит идею о том, что отсутствие этих двух факторов: и мерила, и контроля, порождает хаос. Сам Игорь Гром ещё имеет некую меру, хотя и пытается сбросить с себя контроль. Разумовский, отбросив и это, повергает то, что он хотел защитить, в состояние войны: после под-

ставной поимки Чумного Доктора на улицы выходят его последователи, начиная вершить самосуд.

Фильм раскрывает идею Гоббса с той стороны, что общая власть, символический Левиафан насколько желаем людьми, настолько же им и противен. Люди хотят справедливости — жители Санкт-Петербурга в фильме не довольны воровством чиновников и взяточничеством бизнесменов. Граждане хотят свободы от системы общей власти, которая допускает такую несправедливость. И эти два желания все люди совмещают по-разному: Гром становится полицейским и спасает людей, Юлия Пчёлкина делает расследования, а Сергей Разумовский решает, что его мерило выше системы и начинает творить справедливость самостоятельно. Через отрицание общей власти как эффективного решения проблемы фильм приводит к той же идее, о которой изначально говорил Гоббс — справедливость невозможна без порядка и отдачи части своих свобод. Чтобы жить в обществе без метафорической «войны всех против всех» или без разбоев, учинённых Чумным Доктором в Петербурге, необходимо следовать правилам. Люди начали отрицать необходимость власти, которая может хоть в какой-то мере справляться с несправедливостью, поставили себя выше закона и, следовательно, оказались в ситуации когда справедливости по определению быть не может, все погружены в «войну всех против всех», где у каждого свои ориентиры.

На самом деле эта идея не новая — оступившийся герой, идущий над законом ради высшей цели. Часто действия такого героя поощряются, а не осуждаются, с «Майором Громом» происходит иначе. Во многом поэтому фильм некоторая часть зрителей обвиняла в провластной пропаганде. И это несмотря на то, что органы правоохранения в фильме показаны как довольно неэффективные, и что все яро осуждают коррупционеров. Сама идея о том, что для порядка нужна власть — а в случае фильма всё-таки государственная — не очень прельщает. Подобная идея в эпоху, когда в современной власти многие разочаровываются, не кажется такой уж привлекательной. Об этом в своей рецензии так же пишет Антон Долин: «Но легко ли всерьёз поверить в народного героя всея России, который служит в полиции? Ничуть не проще, чем в злодея Чумного Доктора <...> Если авторы попытались бы всерьёз считать настроения населения в 2021 году, с высокой вероятностью протагонист и антагонист поменялись бы местами» [3]. Как и герои фильма, герои реальности разочарованы в системе общей власти и медленно подходят к той точке, когда кажется, что закон бессилён и нужно всё брать в свои руки.

И на самом деле в этой цитате Долина кроется не только отношение современного общества к государственной власти. По двум приведённым цитатам очень хорошо прослеживается что Гром не так и сильно отличается от Чумного Доктора. Он очень близок к тому, чтобы им стать, но вовремя останавливается, ставит себя на ручной тормоз, который у Чумного доктора сломан. Вряд ли Игорь Гром может стать образцом порядочности, всё-таки фильм

не совсем ставит его на место. Но кино и не должно научать, оно позволяет посмотреть со стороны на общество и оценить, что может пойти не так и как это можно избежать. «Майор Гром: Чумной Доктор» показывает при каких условиях начинается «война всех против всех» и к чему она приводит.

Литература:

1. «Майор Гром: Чумной Доктор», 2021, реж. Олег Трофим
2. Гоббс, Т. Левиафан. — Рипол Классик, 2017.
3. «Майор Гром: Чумной Доктор» — российский кинокомикс о хорошем полицейском и преступнике из соцсетей Не стоило ли поменять их местами? Антон Долин — Meduza [Электронный ресурс]. Ссылка: <https://meduza.io/feature/2021/04/01/mayor-grom-chumnoy-doktor-rossiyskiy-kinokomiks-o-horoshem-politseyskom-i-prestupnike-iz-sotssetey>

ФИЛОЛОГИЯ, ЛИНГВИСТИКА

Особенности лексики молодёжи в сети Интернет

Летягина Виктория Андреевна, студент;

Печекладова Анастасия Алексеевна, студент

Национальный исследовательский Нижегородский государственный университет имени Н. И. Лобачевского

В статье рассматривается разнообразие лексики в Интернете, используемой для общения молодёжью, а также её происхождение.

Ключевые слова: сленг, жаргонизмы, лексика Рунета, интернет-коммуникации, компьютерный сленг, виртуальное общение.

Peculiarities of youth vocabulary on the Internet

The article discusses the variety of vocabulary on the Internet used for communication by young people, as well as its origin.

Keywords: slang, jargon, Runet vocabulary, Internet communications, computer slang, virtual communication.

Автороведческое лингвистическое исследование занимает важное место в составе криминалистических экспертиз. Основными задачами данного вида экспертиз являются: установление и идентификация автора исследуемого текста; характеристика автора (пол, возраст, профессия, национальность, место жительства). Для решения задач автороведческой экспертизы лингвисты-эксперты обязаны владеть глубокими теоретическими знаниями об особенностях лексики. В данной статье мы проанализируем особенности лексики в Интернете, употребляемой для коммуникации молодёжью.

Научный интерес к виртуальному пространству, в том числе и к лексическому составу, возникает в конце XX в. В этот период человек активно использует Интернет, общий объём коммуникации, появляются различные формы социального взаимодействия в цифровой среде. Главным инструментом взаимодействия в виртуальном пространстве, несмотря на наличие других (таких как смайлы, лайки, репосты, изображения и пр.), выступает язык, а само взаимодействие реализуется через речь. Речь, представленная в многообразии текстов, размещённых в Интернете, является зеркалом современного состояния языка.

Интернет-язык формируется коммуникативными ситуациями, существующими в только виртуальном пространстве. В настоящий момент происходит фор-

мирование термина, обозначающего это новое лингвистическое явление. Такие учёные, как Иванов Л.Ю., Котова О.Е., Свинцов В.В., Карасева А.И. в своих работах рассматривают новый пласт лексики, называя его по-разному: Всемирная паутина, Интернет-язык, Интернет-стиль, компьютерное арго, язык Рунета и др. Эти номинации не являются полными синонимами, поскольку обозначают различные формы существования языка. Понятия «язык Интернета», «Интернет-язык» и «Интернет стиль» включают в себя все текстовые сообщения Всемирной паутины; «язык Рунета» охватывает все русскоязычное пространство Интернета; в «компьютерном арго», «компьютерном сленге», «компьютерном жаргоне» [5] решающее значение имеет прикладная, техническая тематика.

Интернет-язык в самом широком значении этой номинации является системой фонетических, лексических, грамматических и графических средств, которые формируются в уникальных условиях Интернет-среды. Рунет, жаргон геймеров, компьютерный жаргон относятся к общему языку Интернет, как частные понятия.

Интернет-лексику можно рассматривать как новую разновидность русского языка, и помимо общих черт, которые он разделяет с другими разновидностями, он также представляет некоторые отличительные особенности в словообразовании и лексике. Рассмотрим более подробно эти особенности.

Лингвист Н.Б. Мечковская указывает, что интернет-коммуникации в целом свойственны такие особенности:

- влияние подъязыка ИКТ и ненормативного (субстандартного) варианта языка на общее употребление;
- экспансия особенностей молодежного сленга и английской терминологии;
- стилистическая двойственность интернет-коммуникации, соединяющая одновременно её поверхностную легкость с внутренней усложненностью [1, с. 22-25]. Приведём примеры данных особенностей, отмеченных учёным.

Пополнение лексического состава Интернет-языка происходит с помощью способов словообразования, не только заимствования уже существующих ранее лексических групп как жаргон и сленг. Наряду с аффиксацией, словосложением и аббревиацией, именно метафорический перенос и языковая игра становятся одними из самых продуктивных способов образования жаргонизмов в компьютерной сфере. В качестве примера можно привести следующие выражения: батоны (клавиши), веник (винчестер), блохи (ошибки в программе), глаз (компьютерный монитор), бочонок (портативный компьютер — notebook). Данные слова появляются в речи благодаря ассоциативному ряду. Так, бочонок — ассоциация по форме компьютера.

Выделим такую группу в языке Рунета, как компьютерный сленг. Под сленгом в целом понимают слова, рассматриваемые в качестве нарушения нормы языка [6]. Приведём примеры влияния подъязыка ИКТ в лексике, используемой во Всемирной паутине: мыло — электронная почта, дрова — драйвера, мать — материнская плата, каша — кэш-память. Образование таких слов связано с изменением английского варианта слова в русский эквивалент по созвучию, с добавлением новых морфем к исходному слову: мать — материнская имеют единый корень, образуя новое слово; кэш созвучно слову каша, мыло созвучно с английским сокращением email. Такие изменения английский слов стали популярными, так как они понятны пользователям сети, в силу знания английского языка, обозначают наиболее популярные для всех пользователей компьютеров и сети Интернет. Такие разговорные слова стали популярны среди подростков, став для них неким тайным языком, который часто взрослые не знают. Однако нельзя говорить о полезности такой лексики, её положительном влиянии на словарный состав русского языка.

Отметим, что с помощью аббревиатур в Интернете пользователи выражают эмоции. Такая группа слов также может быть отнесена к сленгу, используемую именно в об-

щении между пользователями. Например, такие междометия, как LOL, Wow, OMG.

В речи подростков в социальных сетях, к сожалению, встречаются эвфемизмы — слова, заменяющие или немного меняющие. Часто в общении слова или сокращаются, или заменяются буквы. Может быть замена нескольких букв звёздочками (**). Такая лексика появилась из нецензурной, однако изменена пользователями так, чтобы можно было узнать слово, но оно не повторяло бы нецензурную брань. Появление эвфемизмов именно в языке Рунета объясняется тем, что такой форме общения между пользователями свойственна свобода в общении, отсутствие рамок официальной обстановки (ненормативное поведение). Также общению в Интернете свойственно затруднение выражения эмоционального компонента, поэтому молодёжь использует не только смайлы, но и эвфемизмы, с помощью которых показывает свою реакцию.

Сокращения также часто встречаются в языке Рунета, так как речевая ситуация предполагает неофициальную обстановку, свободу в выбор лексических единиц, а также краткости в передаче мысли. Например, вместо фразы I love you — ILY, no problem. Такие сокращения пришли в языке из американской культуры, в которой ещё раньше появились мессенджеры и социальные сети. Сокращения также могут быть не только полностью взятыми из английского языка, но и сокращать русские слова для удобства общения: ЛП — лучшая подруга, рил — реально, от англ. realy, спасибо — спс, прив — привет.

Отметим, что лексика Интернета не изобилует разными лексическими единицами, часто употребляются лишь наиболее популярные для лексики молодёжи слова. Вся интернет-лексика, присущая общению в сети, достаточно однообразна. Нельзя не отметить факт обеднения языка за счёт популярного общения в сетях, а затем сохранения и закрепления в лексике данных слов (сленг, жаргонизмы, сокращения).

В статье нами было отмечено, что в целом лексику общения молодёжи можно делить на несколько групп: сленг, в том числе и компьютерный, слова из области ИКТ, IT-технологий, компьютерщиков, а также жаргонизмы (школьные, студенческие, иногда уже прижившийся тюремный жаргон).

Лексике свойственны определённые черты, характерные всей разговорной речи. Это может быть частое использование сленга, жаргонизмы, слова-ответы (да, нет). Часто в речи молодёжи присутствуют сокращения, неологизмы, лексика ИКТ и другие группы. Жаргонизмы могут повторяться из такой группы, как студенческий и тюремный жаргон.

Литература:

1. Горошко, Е.И. Современная Интернет-коммуникация: структура и основные параметры // Интернет-коммуникации как новая речевая формация: коллект. Монография/научн. ред. Т.Н. Колокольцева, О.В. Лутовинова. — М.: Флинта: Наука, 2015. — 328 с.

2. Бальжирова, Т. Ж. Интернет как средство социальной коммуникации в условиях формирующегося в России информационного общества: дис. канд. социол. Наук: 22.00.04. — Улан-Удэ, 2015. — 161 с.
3. Данина, М. М., Шалыпин А. А. Социально-психологический аспект исследования социальных сетей в Интернете // Вестник Московского университета. Серия Журналистики. — М., 2015. — № 3. — с. 16-34
4. Иванов, Л. Ю. Язык Интернета: заметки лингвиста // Словарь и культура русской речи/под ред. Н. Ю. Шведовой, В. Г. Костомарова. М.: Индрик, 2001. 358 с
5. Свинцов, В. В. Язык рунета: к вопросу о содержании термина [Электронный ресурс] // Литература в Интернете. 2006. URL: <http://sem115.rocit.ru/files/russianlanginternet.do>
6. Смирнов, Ф. О. Язык общения компьютерщиков: потребность в аффилиации или нечто большее? [Электронный ресурс] 2003. URL: http://flogiston.ru/articles/netpsy/comp_zh.
7. Смолян, Г. Л., Цыгичко В. Н., Хан-Магомедов Д. Д. Интернет в России. Перспективы развития. — М.: Едиториал-УРСС, 2004. — 200 с.

Обращение в русской и вьетнамской военно-профессиональной сфере

Саакян Левон Николаевич, кандидат филологических наук, доцент;

Нгуен Тхи Лан Хьонг, студент магистратуры

Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина (г. Москва)

В статье исследуется семантика и прагматика нормативного речевого поведения на примере речевых этикетных формул обращения к собеседнику в военной сфере. В статье показаны отличия в системах обращения вьетнамской и русской армии, а также вне военной сферы.

Ключевые слова: речевой этикет, обращение, военная сфера.

Обращение — одна из важнейших форм русского речевого этикета. В любом речевом этикете обращение — это явление незаменимое. Можно сказать, что есть обращение, значит есть обращение. Следовательно, в любом языке слова, используемые для обращения людей друг к другу, всегда играют важную роль в коммуникации и являются одним из факторов, создающим богатство словарного запаса каждой этнической группы.

Обращение также является психологической проблемой в общении, которая интересует большинство членов общества. Обращение связано с прагматикой общения, поскольку придает общению особый модус: серьезный или иронический, нейтральный или юмористический, вежливый или агрессивно-грубый. Оно является необходимым принципом поведения в социальных отношениях.

В определенных контекстах в сочетании с интонационными факторами можно определить семантику адресных слов. С помощью обращения можно передать слушателям гамму чувств: радость, печаль, любовь, ненависть...

Обращение, как прагматико-семантическая категория, является средством выражения многих языковых функций. С функциональной точки зрения обращения выполняют не только конативную функцию, но они очень часто выполняют и другие языковые функции, особенно эмотивную (выражение чувств говорящего, личное отношение к собеседнику) и оценочную функцию. В качестве средства установления и поддержания коммуникации вокативы реализуют фа-

тическую функцию, то есть проверки канала коммуникации.

Обращение как прагматико-семантическая категория связано с регулированием выбора выражения между собеседниками, этикой поведения и прагматикой отношений.

На выражение обращения влияет характер взаимоотношений собеседников (формальные, полупоформальные, дружеские, семейные, степень вежливости, возраст, пол, социальный статус и т. д.)

Остановимся на традиции обращения в Вооруженных силах. В российском и во вьетнамском воинском этикете порядок обращения к военнослужащему отличается от этикетных форм гражданской сферы. Воинское обращение является воплощением товарищеской сплоченности военнослужащих, свидетельством взаимного уважения, а также проявлением вежливости и особой выучки.

В этикетной форме гражданской сферы русского языка имеются две формулы обращения к одному лицу: на «ты» и на «Вы». Употребление ты/Вы-формы зависит от возраста собеседников, социального положения, степени знакомства и обстановки общения. Во вьетнамской лингвокультуре этот принцип употребления ты/Вы-формы также строго соблюдается. Вместе с тем во вьетнамской лингвокультуре принято использовать немалое количество синонимичных слов для обозначения **первого и второго лица**, т. е. собеседников (например, *tôi, tớ, mình, con, em, tao...* указывающие на *первое лицо*; или *bạn, cậu, mày, anh, chị...* указывающие на *второе лицо*), в зависимости от социального статуса и возраста собеседников. Вьет-

намцы очень доброжелательны. Они предпочитают обращаться к другим людям, как к членам семьи, поэтому родственные существительные имеют тенденцию вытеснять личные местоимение, как *отец, мать, сын, дочь, брат, сестра* и т. п. используются очень часто. Когда обратились к взрослому человеку, как «дедушка», «бабушка», «старший дядя/старшая тётя», «младший дядя» или «младшая тётя», использовали соответствующие обращения как «ông», «bà», «bác», «chú» и «cô» и ссылались на себя через местоимение «cháu» (буквально: племянница/племянник или внук/внучка). Местоимениями для «я» и «ты» являются «em» и «anh» (ровесник мужского пола, буквально: старший брат) или «chị» (ровесник женского пола, буквально: старшая сестра) в случае, если адресант моложе собеседника и наоборот, «я» и «ты» являются «anh», «chị» и «em» (младший брат/младшая сестра) когда адресант старше собеседника. «Тао» и «màu» — это пара общих личных местоимений во вьетнамском языке, «тао» представляет первое лицо, а «màu» представляет второе лицо. Эти два местоимения часто появляются в контексте равенства первого и второго лица или когда первое лицо занимает более высокое положение, чем второе лицо. Для многих людей это местоимение используется для обращения к близким друзьям, чтобы показать близость и привязанность. Однако в наше время такое обращение считается невежливым и вульгарным, используется только для не очень уважительного обращения к людям с низким социальным статусом.

Но в воинском этикете военнослужащим запрещено произвольно обращаться друг к другу по желанию. Взаимоотношения между военнослужащими строятся на основе взаимного уважения. По этикету военнослужащие должны обращаться друг к другу только на «Вы». Обращение «товарищ» ко всем категориям военнослужащих. По Уставу Вооруженных Сил РФ, порядок обращения к военнослужащему на «Вы» с употреблением слова «товарищ» как символа войскового товарищества. Например: Товарищ старший лейтенант! Товарищ полковник!

В России обращения «товарищ», «гражданин» и «гражданин», вначале употреблявшиеся по отношению к товарищам по партии, во время и после Великой Отечественной войны стали использоваться как общепринятое обращение. Однако после распада СССР обращение «товарищ» потеряло популярность и сейчас практически нигде не используется, кроме российской армии. [11]

Нормы обращения в русской армии до буржуазной революции 1917 года четко регламентировались Уставом внутренней службы (глава 1 — «Общие обязанности воинских чинов», раздел 26), называть нижних чинов на «вы» не полагалось. Устоявшаяся за века система была резко изменена 4 марта 1917 года, сразу же после Февральского переворота. Приказ № 1 Петроградского совета, предназначенный изначально для столичного военного округа, но быстро сделавшийся законом для всей армии, упразднил понятие «нижний чин» и запрещал называть солдат на «ты».

Во всех выступлениях на торжественных собраниях, конференциях в воинской части, когда обращаются к конкретным военнослужащим, обращение вместе с воинским званием и должностью — это обязательные. Например: «Уважаемый товарищ Генерал-майор Данг Хонг Чуен — Генеральный директор российско-вьетнамского тропического центра». Если обращаются к неконкретным людям, можно использовать слова «начальник», «товарищ» и т. д. Например: «Уважаемые начальники», «Дорогие товарищи»...

В России, можно легко сократить имя или поменять местами фамилию и имя. Например, Иванов Михаил — Михаил Иванов, Подполковник Романов Иван Иванович — Подполковник И. И Романов. Однако совершенно недопустимо поменять местами имя и фамилию вьетnamца, а также сократить его имя на русский манер: это сделает его неотличимым от тысяч других вьетnamцев. Например, старший лейтенант Нгуен Суан Тхань — старший лейтенант Нгуен. С. Т.

Если в России обращение по имени или фамилии вполне популярно, то во Вьетнаме обращение к старшим просто по имени совершенно исключено, особенно в военной среде. Вьетnamцы чувствуют неловкость из-за такого проявления неуважения или недостаточного уважения к другим. Например, когда начальник приказывает солдату, в России можно сказать «Антон, иди сюда», а во Вьетнаме это нельзя, хотя воинское звание адресата ниже, чем адресанта.

Во Вьетнаме есть еще одна форма официального обращения к старшему по званию, которая соответствует слову «шеф» и в российском военном общении не применяется.

Вьетnamцы часто употребляют вокативы родства вне семьи для обращения к известным и выдающимся людям, чтобы выразить благодарность. Так, мы всегда обращаются к президенту Хо Ши Мину, генералу армии Во Нгуен Зиану при помощи вокатива «старший дядя».

Президент Хо Ши Мин всегда проявлял теплоту и любовь ко всем офицерам и солдатам, поэтому в своем обращении он проявил особое доброжелательное отношение. В разговоре с офицерами и солдатами он использовал личные местоимения дядя-племянник [Bác-cháu] (вне семьи). В этом контексте этот показывает не только близость и любовь, как отец и дядя, к своим детям и внукам, а также показывает глубокую привязанность и непоколебимую веру лидера в армейских офицеров и солдат.

В военных агентствах Вьетнама легко увидеть лозунги со словами: «ЖИТЬ, БОРОТЬСЯ, ТРУДИТЬСЯ И УЧИТЬСЯ ПО ПРИМЕРУ ВЕЛИКОГО ДЯДИ ХО»

В военное время обращения в поэзии и песне стали боевым оружием, выражающим призывы, лозунги, приказы к наступлению. Мы часто видим изображения людей, отдавших жизнь за защиту Отечества. Солдаты отправляются в путь с желанием сражаться и побеждать.

Обращение используется для поощрения и поднятия боевого духа солдата:

— «Давай за жизнь, давай, брат, до конца», «Давай поднимем, старина», «Ты потерпи, браток, не умирай пока» (Любэ, «Давай за...»)

Обращение в песне «Прощание Славянки» — пронзительное прощание с Родиной из уст тех, кто уходит защищать родную землю и уже не надеется на возвращение:

«Прощай, отчий край,
Ты нас вспоминай,
Прощай, милый взгляд,
Прости — прощай, прости — прощай»...

Константин Симонов показал жестокость войны через свои стихи:

Ты, серый от пепла сожжённых селений (Горят города на пути этих полчищ)

Ты помнишь, Алёша, изба под Борисовом (Ты помнишь, Алёша, дороги Смоленщины)

Подбадривание самых родных людей — обращение к мамам, которые всегда волнуются и не находится покоя вдали от сына, выражено Асадовым в стихотворении «Письмо с фронта»:

«Мама! Тебе эти строки пишу я»
«Ты здесь, ты со мною, родная моя!»

Во Вьетнаме обращение в поэзии тоже сопровождало солдат на поле боя.

Чинь Хыу отмечал, что у солдатской жизни есть не только дым бомб и порох, но и сила дружбы и товарищества:

Quê hương anh nước mặn, đồng chua/Твой родной город — соленая вода, кислые поля...

Làng tôi nghèo đất cày lên sỏi đá/Мое село — бедное, бесплодная почва, только гравий...

Anh với tôi đôi người xa lạ/Я и ты — незнакомые...

Tự phòng trời chẳng hẹn quen nhau/Встретимся здесь без предварительной записи...

Súng bên súng, đầu sát bên đầu/Ружье рядом с ружьем, голова рядом с головой...

Đêm rét chung chăn thành đôi tri kỷ/Холодная ночь вместе с одеялом, мы станем близкими друзьями.

Đồng chí!/Товарищи!» [14]

То Хыу помогал людям выразить любовь к солдатам:

Anh vệ quốc quân ơi,
Дорогая национальная гвардия,
Sao mà yêu anh thế!

Почему я тебя так люблю! [15]

Таким образом, повседневной жизни способ обращения также должен соответствовать принципам, соответствующим каждому отношению, а в армии этот вопрос стоит гораздо строже. Обращение — культурная особенность, мера цивилизованности каждого человека и всего народа, выражается не только в разговорной речи, но и в действиях, приемах и правилах поведения и общения солдат в армии, показывая культурную красоту в обращении солдата к солдату, к начальнику и народу. Правильное использование обращения показывает как стиль, так и манеру поведения солдата и способствует поддержанию регулярности учреждения и подразделения.

На факторы, влияющие на выбор формы связи обращения в военной сфере, как в русском, так и во вьетнамском языках, влияют отношения между начальниками и подчиненными. В русском языке обращение в основном выражается именами собственными, а во вьетнамском — местоимениями, преобразованными из существительных родства. Исходя из вышеперечисленных факторов, подбор и употребление правильных форм обращения в военно-профессиональной сфере дает возможность решения задач оптимизации речевого взаимодействия военнослужащих в данной сфере.

Литература:

1. Н.И. Формановская. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. гл. X Фактор адресата — с. 174-183.
2. Н.И. Формановская. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. гл. XII Обращение как средство адресации: грамматика и прагматика. — с. 193-217.
3. Болтенкова, В.А., Ищенко Т.А., Ряполова Е.Ф., Сотникова Г.Н., Фартучная Н.И. Обращение в русском языке/Введение.
4. Янко, Т.Е. Русские обращения: словарная информация и вокативные конструкции // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. Труды Международной конференции «Диалог»2009 по компьютерной лингвистике и ее приложениям. с. 574-579.
5. Сеидомарова, С. Н., Нурланбекова Е. К. ОБРАЩЕНИЕ В РЕЧЕВОМ ЭТИКЕТЕ // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. — 2016. — № 7-5. — с. 907-911.
6. Ле Тхи Фыонг Линь. Диссертация: лингвокультурологический аспект бизнес-коммуникации в условиях виртуальной среды общения/Особенности выражения обращения — с. 109-118.
7. Нгуен Ву Хыонг Ти. Обращение в русском речевом этикете с точки зрения носителей вьетнамского языка // Русистика. — 2009. № 1. — с. 26-31
8. Тимошенко, Г.Ю. Обращение в русском и вьетнамском языках // Актуальные вопросы современной филологии и журналистики. 2014.
9. Е.Л. Ачилова, И.А. Регушевская. Семантика и прагматика обращений в интернет-коммуникации — с. 171-177
10. Бондаренко Вячеслав Васильевич. Герои Первой мировой // От «Благододия» до «Высокопревосходительства»: система уставных обращений в русской армии и флоте накануне и во время Первой мировой войны — С. 463-465

11. Выходцева, И. С. Функционирование слова «Товарищ» в советской словесной культуре // Научный вестник Воронежского государственного архитектурно-строительного университета. — 2014. № 13. — с. 17-22
12. URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=9986> (Дата публикации 28.07.2016)
13. URL: <https://videouroki.net/razrabotki/etikietnyie-formy-obrashchieniia-v-sovriemiennoi-russkoi-riechi.html> (Дата публикации 02.12.2019)
14. Чинь Хью. Стихотворение «Товарищ»/Луна висит на ружье/Литературное издательство. — 1966
15. То Хью. Стихотворение «Рыба — Вода»/Сборник стихов «Вьет Бак»/Литературное издательство. — 1962.

Подготовка переводчиков в испаноговорящих странах

Чернышева Вероника Дмитриевна, студент;
Копылова Полина Сергеевна, студент
Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова

В XXI веке технологии развиваются и улучшается техника, из-за чего появляется вопрос об актуальности и необходимости некоторых профессий. Переводчик — одна из специальностей, которая, по мнению людей, может выполняться машиной, а не человеком. Однако не каждый перевод может выполнять робот-машина. Только человек способен синхронно переводить, письменно переводить технические или художественные тексты, особенно стихотворения. Именно поэтому можно обучиться специальности «переводчик» почти в любой стране мира.

В данной статье будет рассмотрена подготовка переводчиков в испаноговорящих странах, т.е. в Испании и в Латинской Америке (в сумме: в 24 странах испанский язык является официальным). Существует мнение, что страны Латинской Америки являются не сильно развитыми и образование в них хуже, чем в Евросоюзе или в России. Однако, данный стереотип распространялся из-за небольшого количества мест для обучения и, соответственно, профессионалов, работающих по специальности. Сильным отличием является то, что в Латинской Америке, как и в Испании ограниченное количество специалистов выпускают каждый год. Соответственно, по отношению к общему числу населения, специалистов очень мало.

Необходимо отметить, что «переводчики являются посредниками при передаче содержания, мыслей, чувств, заложенных в культурное пространство текста» [1, с. 204].

В Испании любой человек, независимо от того, имеет лицензию или нет, может свободно развивать профессию переводчика или переводчицы. В начале 90-х годов была создана программа «Образование, ведущее к получению степени бакалавра письменного и устного перевода», однако для того, чтобы заниматься этой деятельностью, нет необходимости получать эту степень бакалавра.

В Испании и в Латинской Америке нет четких и строгих правил для принятия на работу переводчиков. В Латинской Америке данный процесс еще более простой и лояльный. Принято считать, что не каждый человек, закончивший университет может быть высококвалифици-

рованным переводчиком. Для них важно и является большим преимуществом опыт работы.

Также, в испаноговорящих странах, как и в России и в большинстве других стран мира, почти не разделяют устных и письменных переводчиков. То есть специалист должен уметь как письменно переводить, так и устно.

Для того, чтобы иметь возможность работать переводчиком, также можно сдать один из официальных экзаменов, которые ежегодно проводит Министерство иностранных дел.

Для работы переводчиком есть три варианта образования:

1. Получить степень бакалавра

Минимальная квалификация начального уровня для карьеры сертифицированного переводчика языка — это степень бакалавра. Там нет особой специальности для степени. Можно получить степень на языке по вашему выбору. Студенты могут найти много возможностей за рубежом, которые позволят им учиться в странах, где они хотят выучить свой язык. Полное участие в иностранной культуре может помочь студентам оттачивать свои навыки чтения, письма и разговора на этом языке. Кроме того, студенты могут найти языковые ассоциации сообщества, которые занимаются изучением языка и культуры.

2. Получить сертификацию

Американская ассоциация переводчиков является одним из самых признанных и самых влиятельных органов по аккредитации в Соединенных Штатах, Латинской Америке, а также распространяется на страны Европейского Союза. Эта организация предоставляет сертификацию на 24 языках, включая арабский, китайский, немецкий, японский и испанский. Чтобы получить сертификат, специалист должен был получить опыт, образование или их комбинацию. То есть для его сдачи наличие высшего образования не обязательно.

Сертифицированный экзамен по переводу требует, чтобы участники переводили два письменных отрывка и обычно это газетная статья или научная литература.

Участники теста имеют возможность перевести научный документ или финансовый отчет или деловой контракт. Участники теста оцениваются на основе грамматики и выбора слов, а также общего качества перевода.

3. Пройти курсы, которые проводят высшие школы и университеты или практикующие переводчики.

Эмпирические исследования выявили существование двух основных рынков для переводчиков: с одной стороны, перевод и интерпретация для личного использования заказчиком или его компанией, и перевод и толкование делается, чтобы удовлетворить требования третьим лицам. «Первая область требует особой гибкости в работе и большего числа рабочих языков. Второй рынок поднимает свои профессиональные требования, особенно технические, в обмен на ограничение использования двух иностранных языков» [3, с. 15]. Обучение на данном факультете по направлению письменного и устного перевода направлено на удовлетворение потребностей обоих рынков.

По сравнению с Россией, в Испании и в Латинской Америке очень мало вузов и факультетов, готовящих

профессионалов по специальности перевод. Количество профессионалов небольшое, но их подготовка проходит на высоком уровне. Для поступления в данные университеты необходимо проходить вступительные испытания.

Говоря о профессиональной подготовке будущих специалистов, в испаноговорящих странах довольно мало времени уделяется теоретической подготовке в связи с небольшим количеством литературы и с целью отработать реальные навыки, исправлять ошибки и отвечать на вопросы, которые возникают непосредственно на работе.

Что касается работы переводчиков, необходимо подчеркнуть, что не всегда требуется диплом о высшем образовании. Очень часто проходят специальные курсы или ускоренные занятия и могут начать работать. Данная тенденция появилась в связи с введением дополнительных тестирований для приема на работу. Однако, для этого необходимо знать язык в совершенстве и знать основы переводческой деятельности. Для работодателей важнее опыт и навыки специалиста, а не дипломы и сертификаты.

Литература:

1. Ивлева, А. Ю. Культурное пространство художественного текста: от символа-предела к символу-образу: специальность 47.03.01. «Философия»: диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук/Ивлева Алина Юрьевна; Морд. гос. ун-т им. Н. П. Огарева. — Саранск, 2009. — 344 с. — Текст: непосредственный.
2. Любимов, Н. М. Перевод — средство взаимного сближения народов/Н. М. Любимов. — 2. — Москва: Прогресс, 1987. — 215 с. — Текст: непосредственный.
3. Frieda, Steurs La formación de traductores en España/Steurs Frieda, Tryczynska Katarzyna. — Текст: непосредственный // Sendeban. — 2020. — № 21. — с. 15.
4. Vargas, Gómez, F Los estudios de traducción en Hispanoamérica: un estudio bibliométrico de la producción publicada en revistas con filiación hispanoamericana/Gómez, F Vargas. — Текст: непосредственный // Los estudios de traducción en Hispanoamérica. — Коста-Рика: Universidad Nacional de Colombia, 2017. — с. 28-30.

Словообразовательные варианты фразеологических единиц

Юнусова Лобар Асатилла кизи, студент магистратуры

Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека (г. Ташкент, Узбекистан)

Данная статья знакомит нас с одним из разделов языкознания, изучающим основные источники языка, такие как словосочетания, языковые единицы, фразеологические выражения. Также в данной работе мы анализируем словообразовательные варианты фразеологических единиц.

Ключевые слова: фразеологизм, словообразование, монимия, экспликация, импликация.

Фразеология — бесконечная сокровищница драгоценностей всех языков мира. Каждый человек внес свой вклад в создание единой системы обмена информацией, называемой языком. Мы можем понять и выучить любой язык с помощью фразеологии. Фразеология — это клондайк для развития любой системы. С самого начала времени каждое столетие приносило в них свои слова и значения, формы и содержание. Можно смело сказать,

что фразеология — важная и благородная область изучения языка. Общеизвестно, что фразеологизмам свойственна сложная, неэлементарная семантика, интегрирующая в себе и прагматически ориентированную информацию, поскольку во фразеологизмах переплетаются самые разные виды информации: описание, отражающее денотативное ядро значения; оценка говорящим ситуации, описываемой фразеологизмом; сведения

об эмоционально-оценочном отношении говорящего к означаемому, мотивированном ассоциативно-образным представлением, которое связано с внутренней формой фразеологизма и фразеологической картиной мира; функциональное и стилистическое значение.

Словообразовательные исследования изучают закономерности, лежащие в основе образования сложных лексем, с помощью существующих строительных блоков с целью формулирования правил и других видов обобщений. Сложные лексемы характеризуются тем, что они состоят из двух и более составляющих. В отличие от большинства простых лексем, таких как голова, учить и тривиальный, сложные лексемы не являются полностью произвольными знаками, а морфологически мотивированы своими составляющими и семантическими связями, общими с другими структурно тождественными образованиями. Точное понимание природы этой мотивации составляет главный интерес словообразовательных исследований.

Масштабы словообразовательных исследований в лингвистике можно определить, отделив словообразование от соседних областей. Смежная область флективной морфологии имеет дело с элементами и операциями, которые производят словоформы лексем (например, *преподает, обучает, преподавал*), а не новые лексемы (*учитель, директор школы, учить команду и т.д.*), как в случае со словом — *формирование*. Однако словообразование и словоизменительная морфология не разделены четкой границей.

Многие специалисты по словообразовательным исследованиям отличают словообразование (в узком смысле) от способов расширения лексических ресурсов, не связанных с изменением форм языковых знаков, в основном метафорическими или метонимическими переносами и другими формами лексических изменений, возникающих в результате в чисто семантических расширениях или сдвигах. Наконец, как следует из приведенного выше определения, словообразование можно, но не всегда, отличать от того, что называется чеканкой, словотворчеством или производством слов, которые не опираются на существующие строительные блоки. Часто цитируемые примеры включают названия продуктов и торговых марок, таких как *kodak* или *google*.

Весьма активен в современном русском языке еще один способ — внутреннее фразеобразование (по терминологии Ю.А. Гвоздарева, вторичная транспозиция). Под внутренним фразеобразованием понимается образование нового фразеологизма на базе уже имеющейся в языке фразеологической единицы. Производный фразеологизм приобретает новое индивидуальное значение и новые морфологические и грамматические свойства. На основании этого можно утверждать, что в языке и речи появилась новая фразеологическая единица.

Внутреннее фразеобразование исследует производные фразеологические единицы не как отдельно взятые единицы фразеологии, а в их соотношении с соответ-

ствующими производящими, мотивирующими, фразеологизмами. Такое фразеобразование осуществляется несколькими способами: деривацией, внутрифразеологической омонимией, экспликацией, импликацией и, частично, контаминацией; эти способы в современных исследованиях еще не получили достаточно системного освещения, хотя некоторые вопросы о механизмах внутреннего фразеобразования поднимаются и решаются в отдельных работах.

В современном русском языке все более активизируется от фразеологический способ образования лексем — образование слова на базе фразеологизма, которым оно мотивировано (то есть выводится из него по смыслу и по форме), по определенным моделям и с помощью специальных средств, присущих языку [1].

Во-первых, словообразовательные исследования анализируют и описывают внутреннюю структуру и составные части сложных лексем, а также выявляют и классифицируют формы и значения лексических и морфологических строительных блоков данного языка. В рамках этой процедуры сегментации, идентификации и классификации лексические строительные блоки, участвующие в словообразовании, необходимо отличать от флективных морфем. Результаты аналитических и классификационных усилий используются в моделях словообразовательных процессов.

Во-вторых, словообразовательные исследования выявляют, классифицируют и моделируют процессы, лежащие в основе образования существующих и новых сложных лексем. Обычно это достигается путем сегментации устоявшихся сложных лексем и описания их грамматических, морфологических, семантических и фонологических свойств, а также свойств их составляющих. Хотя большинство исследователей в этой области согласны с набором основных типов процессов словообразования, существуют серьезные разногласия по поводу того, как именно их следует моделировать.

В-третьих, из-за многогранной природы сложных лексем исследование словообразования имеет тенденцию быть многоуровневым или многоплановым. Традиционно морфологические, синтаксические, семантические и фонологические аспекты занимали центральное место в исследованиях словообразования, поскольку эти точки зрения обеспечивают основу для систематических и скупых обобщений относительно правил и моделей словообразования. В последнее время все больший интерес вызывают социопрагматические, психолингвистические, когнитивные и текстуальные аспекты.

В-четвертых, словообразовательные исследования пытаются предоставить адекватные модели творческих и динамических аспектов словообразования. На уровне словообразовательных правил и закономерностей это касается изменения продуктивности словообразовательных процессов и участвующих в них элементов. На уровне отдельных сложных лексем необходимо найти объяснение тому, как мотивируются новые творения, как они попадают

в лексикон языка и как меняются их формы и значения с течением времени. Что касается терминологии, используемой для обозначения основного интереса исследования словообразования, термины словообразовательный процесс, словообразовательный тип, словообразовательная модель и словообразовательная модель будут использоваться здесь взаимозаменяемо, даже если они подчеркивают различные аспекты рассматриваемых явлений и были определены некоторыми авторами более конкретно.

Наше исследование лексических инноваций привело к пониманию того, что образующиеся в результате межуровневого взаимодействия слова находятся в отношениях формально-структурной и семантической производности с производящим фразеологизмом (все до лампочки → вседолампочество, низкий поклон → низкопоклонство, не в своё время → несвоевременность, не ахти → неахти-тительный, недобрый глаз → недоброглазый, злоба дня → злободневный, копить небо → небокопитель, снимать пенки → пенкосниматель и др.). Анализ таких слов позволил выявить смысловые и структурные связи между

производящими фразеологическими единицами и производными лексемами; охарактеризовать словообразовательный потенциал фразеологизмов русского языка; проанализировать и описать способы образования лексем, образованных от фразеологизмов [2].

Как показывает материал, в соотносительных по образованию единицах «производящий фразеологизм — производное слово» вторичное образование может быть неединственным. В этом случае в составе разноуровневого гнезда выделяются парадигмы (пучки или веера производных слов одной степени производности):

НЕ МОГУ ЗНАТЬ

→ *немогузнай-к-а*

→ *немогузнай-ств-о*

→ *немогузна-нь-е*

Таким образом, наиболее очевидны изменения в лексической и фразеологической системах языка, так как именно здесь происходит значительное увеличение номинативных средств языка, вызываемое коммуникативной необходимостью.

Литература:

1. Ермакова, Е. Н. Фразеобразование в сфере фразеологии [Текст]: монография. Часть 1/Е. Н. Ермакова. — СПб., 2006. — 189 с. (12 п. л.).
2. Фразеологический словарь современного русского литературного языка: в 2 т./Под ред. проф. А. Н. Тихонова. — М.: Флинта: Наука, 2004.

НАУЧНАЯ ПУБЛИЦИСТИКА

Кумиры молодёжи

Глушанина Мария Евгеньевна, студент
Санкт-Петербургский государственный университет

Мы — первокурсники, приходим в университет, и на нас сразу сваливается гора текстов: о политике, об искусстве, о праве, о чести, долге, справедливости — всё это в античных тонах. После каникул и сессии возвращаемся в университет и читаем ещё одну гору текстов, которые младше предыдущих минимум на тысячелетие. Мы не школьники, мы выбирали, что мы хотим изучать и выбрали в том числе в течение первого года читать Платона и Аристотеля, Гоббса и Локка и многих других. Делаем мы это для одной цели — стать похожими на них. И пусть каждый человек обладает индивидуальностью, состоит она из вклада других людей: родителей, учителей, друзей. Читая канонические тексты прошлого, мы вкладываем в свою индивидуальность черты их авторов, а в наше письмо их приёмы и мысли. Мы дополняем себя ими, чтобы потом самостоятельно что-то создавать.

Но это не значит, что, читая тексты мы, выражаясь языком Библии, мы делаем себе кумира [1]. С ним мы делаем кое-что другое. Скорее наше изучение канонических текстов — это олицетворение фразы «работай, пока твои кумиры не станут твоими соперниками» [2]. Всех авторов, на которых мы стремимся быть похожими, объединяет то, что они люди для своего времени невероятно одаренные и просвещённые, а их тексты открывают что-то новое или позволяют иначе взглянуть на мир вокруг. В своей области каждый из них сделал прорыв или создал принципиально новую концепцию. Собственно, поэтому мы их и читаем, история не сохранила для нас менее значимых фигур, а точнее их труды. И здесь очень важно это разделение — существует автор и существует текст, им созданный. Точно так же существуем мы, студенты, и точно так же пишем тексты — эссе, одно из которых пишется прямо сейчас. И мы не только стремимся стать похожими на тех, кого читаем и стремимся писать так же, как пишут они.

Но начнём не со слова, а с его автора — деятеля просвещённого. О том, кто такой просвещённый человек, писал читаемый нами Иммануил Кант в эссе «Что такое просвещение?». Просвещение для каждого отдельного человека — это «выход <...> из состояния своего несовер-

шеннолетия, в котором он находится по собственной вине» [3]. Несовершеннолетие совершенно не то, о котором пишут в законодательных актах — оно не зависит от возраста или статуса — у Канта это скорее несамостоятельность во всех её проявлениях. О нём он пишет так: «Ведь так удобно быть несовершеннолетним! Если у меня есть книга, мыслящая за меня, если у меня есть духовный пастырь, совесть которого может заменить мою, и врач, предписывающий мне такой-то образ жизни, и т.п., то мне нечего и утруждать себя. Мне нет надобности мыслить, если я в состоянии платить; этим скучным делом займутся вместо меня другие» [3]. Из такого состояния тяжело выбираться, ведь бездействие порождает собой и отсутствие ответственности, усилий, от этого отказаться гораздо легче чем принять это. Стоит только посмотреть на юного Франкенштейна, который говорил что «смерть и горе были для меня лишь словами, не находившими отклика в сердце» [4]. Он любил, наслаждался жизнью, но сделал один неверный поступок раскаивался до самого её конца. Ему не на кого было переложить ношу ответственности за своё детище — монстра — и он нёс её до конца своих дней. Мало кто из нас, конечно, может создать монстра-убийцу, но мало кто захотел бы также отвечать за свои действия как ответил Франкенштейн — жизнями своих близких.

Но случай героя Мэри Шелли скорее крайний, в самом базовом понимании человек учится ответственности и самостоятельности — совершеннолетию — когда покидает родительский дом, начинает сам себя обеспечивать. Он начинает в обычных вещах узнавать что-то новое — одежда сама не стирается, еда сама не готовится — все эти действия не осуществляются сами по себе, у них должен быть исполнитель. Но раньше они совершались за ребёнка, а теперь ребёнок должен вырасти и делать это сам. Несовершеннолетний умом должен точно так же начать самостоятельно мыслить. И в том числе самостоятельно осознавать самые простые истины, которые известны ему с пелёнок.

Каждая норма, которая есть вокруг нас когда-то и кем-то была установлена. Мы рождаемся в мире,

который нагружен правовыми, политическими и социальными институтами. Мы учимся здороваться, учимся уважать старших, потом вырастаем и учимся поддерживать тишину в классе, общаться с учителями, потом мы узнаём, что можем голосовать, что такое сменяемость власти и многое другое. Конечно, в этой череде пропущено множество знаний и навыков, но самое важное то, что этот список никогда не закончится. Мы как губка вбираем в себя новую информацию, которая позволяет нам существовать в обществе и понимать его. Но совершеннолетие, то самое, о котором говорил Кант начинается с вопросов к тому, что мы в себя впитали, сомнение рождает вопрос, вопрос — новую, самостоятельную мысль.

Вопросы могут быть самые разные — кто такой собственник какой-то вещи, почему убийство должно наказываться, откуда возникает неравенство в распределении богатства. И таких вопросов можно задать практически по любому социальному действию. Все институты, которые нас окружают, строились веками. Право, искусство, государство — это всё то, что отделяет нас от тех первобытных людей, которые охотились на мамонтов и жили в пещерах. И каждый концепт когда-то возникал, осуществлялся и описывался. Читая канонические тексты, мы обращаемся к первоисточнику того, что нас окружает, мы видим те ступеньки, из которых складывалось современное понятие государства, справедливости и много другого. Как ребёнок, съехавший от родителей, понимает, что одежда не стирается сама, мы, как люди, обратившиеся к знанию, осознаём что у всего есть начало.

Вместо того, чтобы уныло перелистывать учебник обществознания, мы видим всё своими глазами. Но совершеннолетие, просвещённость наступает не тогда, когда мы эти тексты читаем, а когда начинаем над ними думать и разбирать их. И над простыми мыслями и простыми правилами рассуждать сложнее всего. Потому что сложные философские вопросы требуют разных аргументов и долгих рассуждений, тянущихся часами. А ответы на простые вопросы кажутся однозначными. Стоит сравнить два вопроса: первый — перевести деньги на благотворительность — это хороший поступок? и второй — реализовался ли коммунизм в СССР. Вопросы, конечно, из разных сфер, но первый не легче второго, просто нужно засомневаться в том, что есть вокруг, из него вытекают другие вопросы — что такое хороший поступок? Почему стоит отдать именно деньги, не лучше ли отдать одежду или еду? Почему эти деньги так ценны? В общем, вопросов можно генерировать много, а ответы на них содержатся в том числе в канонических текстах — о добродетелях рассуждал Платон в диалоге «Менон», о деньгах и их свойствах Карл Маркс в «Капитале». Все лёгкие вопросы тоже когда-то были сложными и философскими. Тексты, которые мы изучаем, помогают нам увидеть глубину того, что есть вокруг нас и действительно напрячь свои мозги, в попытках найти другой ответ на очевидный вопрос. И именно это усилие, эта самостоятельная мысль делает нас просвещённые. Мы сами до неё доходим, за нас,

выражаясь словами Канта, не мыслит книга. Таким знанием мы действительно наполняем и становимся на шаг ближе к тому, чтобы перейти своё несовершеннолетие.

Но просвещённость — это не только обладание знаниями, но и умение их вербализировать. Так что канонические тексты помогают нам с вполне конкретными вещами, а не такими метафизическими как наполненность знаниями — благодаря им мы лучше пишем эссе. Тот самый текст просвещённого человека. И этот текст важен не меньше, чем наличие в голове осмысленного знания. Как писал Умберто Эко в «записках к роману Имя Розы»: «Подход постмодернизма кажется мне похожим на подход человека, влюбленного в просвещённую даму. Он знает, что не может сказать: «Я безумно тебя люблю», потому что он знает, что она знает (и что она знает, что он знает), что это уже написал Лиала. И все же выход есть. Он может сказать: «Как сказал бы Лиала, я безумно тебя люблю» [5]. И мы тоже как будто пишем эссе для просвещённой дамы, выдать существующие — чьи-то — мысли за свои в интеллигентном обществе не поощряется. Канонические тексты покрывают все основные темы и вопросы — всё доброе и вечное, о чём пишутся детские сказки и философские трактаты. Ведь взрослые тоже любят порассуждать о добре и зле, справедливости и честности, причём не ясно кого эти вопросы начинают волновать раньше. Канонические тексты позволяют нам знать какие мысли уже были сказаны, подумать над ними и может их оспорить. И уж точно позволяют не разочаровать просвещённую даму или кавалера. Но это то, что лежит на поверхности. Мы, как люди совершеннолетние, должны посмотреть на то, как мы улучшаем свои тексты с другого ракурса.

Классические тексты не только дают идеи о том, что писать в нашем эссе, но и о том, как наше эссе писать. Тут есть два аспекта — эксплицитный и имплицитный. Начнём с последнего — мы читаем много хороших текстов: иногда нелёгких, иногда очень запутанных, но признанных мировым сообществом как великие. И читая их, мы учимся у мастеров не только их идеям, но и их письму. Что-то берём для себя, а что-то, анализируя, отмечаем: например, мысли и Томаса Гоббса, и Джона Локка невероятно важны для истории политической мысли, но слог у первого гораздо приятнее чем у второго. Можно назвать это писательской грамотностью, по аналогии с обычной. Как художник нарабатывает насмотренность, ходя по галереям и изучая историю искусство, точно также и писатель оттачивает своё мастерство читая хорошие тексты. Разбирая их, мы берём от них то, что хотим выразить в своём эссе, даже иногда не замечая этого.

Но вернёмся ко второму аспекту — эксплицитному. Нас учат чётко формулировать свои мысли, делать чёткий тезис, проводить аргументацию, делать какие-то выводы, которые, между прочим, должны исходить из наших аргументов. И всё это конкретно, не абстрактно. И тут в дело вмешивается Гегель со своим эссе «Кто мыслит абстрактно?» и ответ у него таков — «Необразованный че-

ловек, а вовсе не просвещенный. В приличном обществе не мыслят абстрактно потому, что это слишком просто, слишком неблагородно (не в смысле принадлежности к низшему сословию), и вовсе не из-за тщеславного обесценивания того, что не в силах делать, а по причине внутреннего ничтожества и пустоты этого занятия» [6]. И мы, люди, которые хотят быть просвещенными, которые уже прочитали Канта и поняли, что для этого нужно думать самим, начинаем думать конкретно. Мы уже полны смысла, полны мыслей и концепций, но их нужно не только иметь у себя в голове, но и уметь их описывать, рассказывать. А растекаться мыслью по древу всегда легче — есть шанс что из ста произнесённых слов хотя бы десять будут по теме и по существу отвечать на вопрос. Отвечать и сразу, и конкретно — это показатель того, что мы не только обнаружили мысли, сохранили её у себя, но и того, что мы с этой мыслью можем совершать конкретные действия. Она нам полностью принадлежит и ради 10 слов, выражающих её нам не нужны остальные 90. Этому явно или не явно нас учат многие канонические тексты.

В пути изучения материала мы уже ответили для себя на вопрос кем быть и даже приблизились к тому, что писать, но канонические тексты даже могут помочь с тем, как писать в самом глобальном понимании. Канонические тексты учат нас, что мысль человека должна быть выражена и выражена свободно, об этом пишет Вирджиния Вулф в эссе «Своя комната» [7]. Свободная мысль она

тоже свободна от привычных догм, гений Шекспира в том, что он мог писать о том, что хотел — о чести и бесчестии, любви и ненависти. Он не просто мог, но ещё и делал, и мы читаем его тексты — канонические тексты для самых разных наук — и видим, что такое свобода мысли. А если её нас лишит, как её лишили Джудит Шекспир, вымышленную сестру великого Уильяма, то не выйдет даже простого текста, даже бесталанного — потому что женщине в эпоху Шекспира нужно заниматься домом и мужем, остальное не положено и будет осмеяно. Чтобы стать автором текста, выпустить свою мысль на волю и стать на шаг ближе к просвещённому человеку — нужно самому быть свободным.

Но со свободной стоит быть аккуратнее, можно и сказать, что свободной мысль станет только тогда, когда вокруг неё не будет нагромождён философский, литературный и исторический канон, который мы постигаем. Но свобода всегда ограничена и пусть лучше она будет ограничена хорошими текстами, а не патриархальными нормами XVII века. Прочитав их, мы увидим пласт смыслов, лежащих под нашим миром, и обогатим свои знания, а как известно со времён Сократа чем больше человек знает — тем больше и область его незнания, но это незнание можно постичь или заполнить своей уникальной мыслью. Но чтобы такую мысль получить нужно изучить очень много канонических текстов и понять, что она действительно уникальна.

Литература:

1. Библия. Исход 20:4
2. Мильштейн, Д., «Правило № 1 — никогда не быть № 2. Агент Павла Дацюка, Никиты Кучерова, Артемия Панарина, Никиты Зайцева и Никиты Сошникова о секретах побед» — Бомбора, 2017.
3. Кант, И. Ответ на вопрос Что такое просвещение. 1784. Рецензия на книгу И. Гердера... 1785. (Кант И.) //М.: Мысль. — 1966.
4. Шелли, М. Франкенштейн. — Family Leisure Club, 2015.
5. Эко, У. Заметки на полях «Имени розы». — Litres, 2021.
6. Гегель, Г.В. Ф. Кто мыслит абстрактно? //Работы разных лет. — 1972. — Т. 1. — с. 387-394
7. Вулф, В. Своя комната. — Litres, 2020.

Искусственный интеллект и занятость: останется ли человечество без работы

Глушанина Мария Евгеньевна, студент
Санкт-Петербургский государственный университет

Темпы появления новых технологий последние сто лет ускоряются в геометрической прогрессии. Молодые люди, которые сегодня пользуются флагманскими смартфонами, в своём детстве могли приобрести максимум кнопочную раскладушку. Двадцать лет назад повсеместно не было вай-фая, а сто лет назад не было даже компьютера. Для обычного человека рутинная жизнь становится с каждым годом гораздо комфортнее и даже

не у самых обеспеченных людей появляется доступ к информации. Однако постоянные изменения приносят не только удобство, но и страх в жизнь людей. Даже известен такой термин, как технологическая тревожность [1]. Люди в разных странах боятся, что их данные будут украдены, что машины лишат их работы или наоборот, что технологии не смогут справиться с проблемами современного мира.

Слова о том, что в самое ближайшее время искусственный интеллект лишит людей работы, возникают в заголовках СМИ ещё с 1970-х годов, а на самом деле даже раньше. В самом начале XIX века в Англии появилась группа луддитов, которая выступала против автоматизации труда на текстильных фабриках, боясь, что потеряют заработок. И это возникло в то время, когда конвейерное производство только зарождалось, ещё не существовало телефона, телеграфа и большей части известных нам технологий. Людям свойственно бояться чего-то нового, но к сожалению или, к счастью, преодоление именно этого страха позволяет добиться результатов и оставаться на корабле современности. Экономика всегда оказывается настолько гибкой, что рано или поздно те, кто попал в волну структурной безработицы, снова находят себе рабочие места и продолжают зарабатывать деньги. Экономическая система вбирает в себя новые товары и способы производства и те, кто умеют с ними работать и ими пользоваться, достигают наибольшего благосостояния. Появление новых технологий и распространение искусственного интеллекта не отрезает человечество от работы и новых возможностей, оно смещает круг существующий и добавляет новые.

Прежде всего стоит сказать, что человечество уже много раз переживало ситуацию, когда одни профессии исчезали, но появлялись другие. Когда в городах появилось центральное отопление, то печи и трубы перестали быть нужны, перестали быть нужны и трубочисты. Но заголовки газет не пестрили новостями о том, что экономика рухнет и скоро все рабочие потеряют заработок — нет, люди меняли род деятельности, а постепенно появлялись новые профессии. Если раньше дом не мог комфортно существовать без трубочиста, то теперь это невозможно без сантехника, который чинит сломанные батареи. Об этом в главе своей книги пишет Банерджи Дюфло, упоминая как трансформировалось текстильное производство, которое так отстаивали луддиты. Он пишет:

«Усовершенствования в технологии ткачества, такие, например, как летающий челнок Джона Кея, увеличили спрос на пряжу, создав рабочие места в ее производстве. А растущее благосостояние тех, кто получал прибыль от этих инноваций, увеличивало спрос на новые продукты и услуги в различных секторах (больше адвокатов, бухгалтеров, инженеров, портных, садовников и так далее), что создавало еще больше рабочих мест» [2].

Некоторые профессии исчезают как критически необходимые, но до сих пор существуют по небольшой необходимости или даже как туристический аттракцион. В некоторых городах Италии до сих пор нужны трубочисты, а те, кто ими уже не работает, устраивают ежегодный фестиваль. Да, эти люди не работают по своей специальности, но таким необычным образом приводят в город туристов, повышая общее благосостояние города [3].

Но на этот аргумент довольно часто отвечают, что в начале XX века технологии были не такие прорывные. Сейчас активно разрабатываются различные аспекты искусствен-

ного интеллекта, которые могут полностью заменить человеческую деятельность. Может исчезнуть огромное количество низкоквалифицированных профессий, что оставит людей без работы. Под угрозой именно те, кто выполняет рутинные механические действия. Многие считают, что может возникнуть та же ситуация, что у Курта Воннегута в книге «Механическое пианино», когда большая часть работы выполняется машинами.

Однако даже при таком стремительном технологическом прогрессе все равно происходит тот же процесс — одни профессии исчезают, а другие появляются. Можно автоматизировать выдачу справок, но чтобы научить алгоритм делать всё правильно нужно огромное количество данных. И в Китае буквально появились фабрики данных — сотни людей за компьютерами делают несложные задачки, чтобы на их основе разрабатывать алгоритмы машинного обучения [4]. Одна профессия перестала существовать, зато появилась другая, не требующая большей квалификации чем прошлая. Если прочитать интервью сотрудников таких фабрик, то выяснится что такой труд даже менее вреден и изнурителен для их здоровья.

Многие даже низкоквалифицированные или малооплачиваемые профессии невозможно полностью заменить машиной. Это практически все профессии, которые связаны с людьми — работа в здравоохранении, образовании, ведь помимо врачей и учителей, которым нужна серьёзная квалификация, есть и работы, которые требуют меньшего обучения, например сиделки или медсёстры. Существуют и более экзотические варианты, вроде собирателей шафрана, который всё делают вручную. Люди, теряющие заработок из-за технологического прогресса, могут переходить в другую область, что и происходило раньше.

Кроме того, человек в продукте ценит не только скорость или само наличие продукта, но и уникальность. Нам важно чувствовать себя особенными, что не всегда подвластно массовому производству [5]. Мы довольно часто слышим фразу: «лучший подарок — сделанный своими руками», и это прекрасный показатель того, что потребителю важен не только конечный товар, но и процесс его изготовления, процесс его получения. Сделав любой из этих аспектов индивидуальнее — производители получают и финансовую прибыль, и многие в том числе духовное удовлетворение. Уникальные товары, сделанные вручную, пусть продаются штучно, но продаются гораздо дороже. Белые футболки условной Zara будут стоить 100 условных единиц, а белые футболки с красивым батиком ручной работы будут стоить уже гораздо больше, допустим 150 единиц. И тот, и другой товар будут существовать на рынке и приносить прибыль производителю, просто в разных объёмах и по разным технологиям.

Также, распространение искусственного интеллекта даже по развитым странам всё ещё неравномерно. Дюфло в самом начале главы описывает как в Сан-Франциско относительно недавно появилась бургерная, в которой весь процесс готовки осуществляет робот и он способен делать даже довольно сложные блюда. В том же городе Amazon

впервые открыл свой продуктовый магазин, в котором не работают люди и абсолютно за всем следит компьютерное зрение. Звучит так, как будто восстание машин близко и скоро мы окажемся в романе Курта Воннегута. Однако у этих новостей есть один очень важный момент — большая часть из них/рождается/в инновационных центрах. Сан-Франциско ближайший крупный город к Кремниевой долине, где сосредоточено огромное количество главных офисов корпораций, технологических стартапов и венчурных инвесторов, которые готовы вкладывать большие средства. Робот, работающий в бургерной действительно поражает, но его разработка и конструирование требует много времени и ещё больших вложений, то же самое с магазином Amazon — он поражает своей инновационностью, но он всё ещё один. Создать софт для компьютерного зрения, закупить огромное количество высокочувствительных камер довольно тяжело и затратно, такие магазины не могут появляться повсеместно. Так что подобные новости даже если и предвещают массовую безработицу, то довольно отдалённо. Пока что большинство подобных технологий штучны и массово не смогут заменить людей. Как не смог массово заменить переводчиков Google Translate.

Стоит и помнить о том, что возможности искусственного интеллекта сейчас довольно ограничены. Общего искусственного интеллекта, который был бы способен мыслить как человек, не существует, и, возможно, никогда не будет существовать. Нынешние технологии искусственного интеллекта весьма ограничены тем спектром задач, которые они могут выполнять и далеко не все области, которые могут быть подвержены автоматизации, нуждаются в технологиях машинного или глубокого обучения, в которые сейчас активно инвестируют. Это значит, что ещё многие сферы ещё довольно долго не будут автоматизированы за неимением необходимых технологий.

Литература:

1. Mokyр, Joel, Chris Vickers, and Nicolas L. Ziebarth. 2015. «The History of Technological Anxiety and the Future of Economic Growth: Is This Time Different?» *Journal of Economic Perspectives*, 29 (3): 31-50.
2. Банерджи Дюфло, «Новое экономическое мышление», материалы предоставленные преподавателем
3. A Chim Chiminey Parade Honors Sweeps and Recalls Past Horrors — *New York Times*, 2019
4. How Cheap Labor Drives China's A. I. Ambitions — *New York Times*, 2018
5. Fuchs, C., Schreier M., Van Osselaer S. M. J. The handmade effect: What's love got to do with it? // *Journal of marketing*. — 2015. — Т. 79. — №. 2. — с. 98-110.

Может смениться ещё много поколений, прежде чем действительно искусственный интеллект будет внедрён во все сферы жизни общества.

Все вышеперечисленные примеры того, как технологии влияют или пока не влияют на нашу жизнь, показывают не только то, что бояться ещё рано, но и ещё один важный момент. Профессии появляются и исчезают и самое главное в современной системе — оставаться гибким. Та компания или тот сотрудник, который не будет бояться перемен, будет успешнее всего. Модель при которой человек учится в школе, потом в университете, а потом до пенсии работает с теми же знаниями устаревает с такой же скоростью, с которой улучшаются технологии. Это очень хорошо иллюстрирует американская компания Netflix. В конце девяностых она занималась дистрибуцией DVD-дисков и подпиской на них, однако уже в середине двухтысячных стала производить свой контент, свела продажи дисков к минимуму и открыла стриминговый сервис, который сейчас имеет сотни миллионов подписчиков по всему миру. Если бы Netflix не сменила курс в сторону инноваций, то в связи с падением спроса на DVD-диски быстро бы обанкротилась, как это чуть не случилось с дистрибьютором игровых дисков GameStop.

Экономика, наверное, та наука, которая постоянно заставляет держать руку на пульсе. Больше всего прибыли получает тот, кто может предугадать что случится на рынке и грамотно воспользуется. В экономических действиях очень важна своевременность и современность, именно это позволяет обществу развиваться. Технологический прогресс безусловно связан с большим количеством издержек, в том числе с тем, что люди теряют работу. Но те, кто готов быть настолько же гибким, насколько гибкая сама экономика, не останется совсем без работы. Экономика циклична и человечество уже проходило через подобные испытания, а значит сможет пройти ещё раз.

Особенности реализации инвестиционной политики на железнодорожном транспорте в Приморском крае

Стрелец Ксения Дмитриевна, студент
Владивостокский государственный университет экономики и сервиса

В статье рассматриваются актуальные вопросы реализации инвестиционной политики на железнодорожном транспорте в Приморском крае. Отмечается, что многие отрицательные явления возникли или усилились на железнодорожном транспорте в последнее время не только из-за ухудшения общей экономической ситуации в стране, но и из-за недостаточного уровня эффективности инвестиционной политики, которая предполагает наличие большого количества проблем.

Ключевые слова: инвестиции, железнодорожный транспорт, инфраструктура, РЖД.

Практический опыт многих стран показывает, что самые негативные явления возникали на железнодорожном транспорте не столько из-за усложнения общеэкономической ситуации, а, в следствии, неграмотной инвестиционной политики.

Большую роль в обеспечении социальной и экономической стабильности в России имеет реформирование железнодорожного транспорта, которое должно включать в себя самые новые инвестиционные проекты для модернизации железнодорожной сферы и вагонного парка. Так же необходимо расширения рынка транспортных услуг за счет использования инноваций, особенно это актуально для монополиста — компании ОАО «РЖД» [1].

На сегодняшний день в Приморском крае представлены все важнейшие виды транспорта, такие как: речной, морской, железнодорожный, автомобильный и воздушный.

Длина железнодорожных путей в Приморском крае составила 1559 км. При этом их плотность в 2 раза выше, чем среднем по России. Главной транспортной магистралью Приморья является конец восточного участка Транссиба с выходом на приграничные станции КНДР и КНР и с выходом морские порты края. При этом, часть железной дороги имеет недостаточную провозную способность.

Основные грузопотоки по железнодорожной дороге Приморья являются транзитными [7].

Сейчас как никогда раньше важны инвестиции в железнодорожную сферу. Это обусловлено насущной проблемой по повышению эффективности деятельности предприятий транспортного комплекса, которые характеризуются кризисными явлениями в своей деятельности, характерными для нынешнего этапа развития экономики России в условиях глобальной западных санкций, подрывающих благосостояние нации.

Железнодорожный транспорт Приморского края представляется системообразующей отраслью российской экономики и осуществляет важнейшие функции логистики, от нее зависит своевременная доставка. Не прерывные транспортные потоки железнодорожной сети обеспечиваются грамотной системой управления, которая может

решить все задачи по развитию всех транспортных процессов. Система финансового управления, которая ориентируется на эффективных меры воздействия, требует повышенного внимания к принятию инвестиционных решений.

Использование инвестиций без грамотного планирования приведет в будущем к финансовым рискам, что приведет в свою очередь к невозможности достижения поставленных стратегических целей.

Под инвестициями в экономике понимают «долгосрочные финансовые вложения, осуществляемые инвесторами, в лице государства, частных лиц, компаний в разные отрасли экономики с целью получения прибыли».

Что касается инвестиций монополиста российского рынка железной дороги — ОАО «РЖД» в развитие инфраструктуры Дальневосточной магистрали, то они увеличились на 80% в 2021 году по сравнению с 2019 годом, когда в развитие дороги было инвестировано более 60 млрд. рублей. На вложенные в развитие инфраструктуры РЖД средства были реализованы ключевые проекты [3].

В денежном выражении инвестиционные ресурсы ОАО «РЖД» в 2021 году, вложенные в развитие железнодорожной инфраструктуры Дальневосточной железной дороги, превысили 111 млрд. рублей [3].

Все инвестированные денежные средства были вложены в важнейшие стратегические проекта. Такие как:

- проведение модернизации важных станций по направлению к тихоокеанским портам Дальнего Востока — Волочаевки-2 и Смоляниново;
- удлинение приемо-отправочных путей станции, в результате чего стали обрабатываться грузовые поезда массой до 7100 тонн, повысив пропускную способность на этих участках железной дороги;
- проведено значительное обновление подвижного состава.

В 2020 году следуя инвестиционному плану ОАО «РЖД» выполнило масштабные работы на БАМе [4]. На Дальневосточную магистраль поступило 219 единиц новых локомотивов, включая инновационные тепловозы 3ТЭ25К2М, способные тянуть составы массой до 7100 тонн в сложных климатических условиях БАМа.

Их эксплуатация началась на участке Волочаевка-2 — Ванино, что уже дало существенный прирост в средней массе перевозимых составов, среднесуточном пробеге и скорости поездов.

Кроме того, в 2021 году закончилось строительство железнодорожного вокзала станции Известковая, пешеходного моста на станции Находка, жилых домов для железнодорожников на станциях Верхнезейск и Юктали, шести объектов электроснабжения на БАМе и Транссибе [3].

В рамках модернизации инфраструктуры на Дальневосточной железной дороге в 2021 году проведены строительно-монтажные и проектно-изыскательные работы на строительстве 1 станции, 12 разъездов, второго пути на 53 перегонах, двухпутных вставок на 59 перегонах, реконструкции и строительстве 128 искусственных сооружений, реконструкции 33 станций и 31 разъезда [4].

Что касается будущего периода, то ОАО «РЖД» планируют в 2022-2025 годах инвестировать в развитие инфраструктуры около 23,5 млрд. руб. в Приморском крае. Это будут проекты по увеличению провозной и пропускной способности [5].

Так на участке «Амурский Залив — Находка» после окончания работ пропускная способность увеличится с 62 до 72 пар поездов. ОАО «РЖД» продолжит модернизацию всей железнодорожной инфраструктуры в Приморском крае [5].

В целом можно сказать, что для ОАО «РЖД» стратегической целью в инвестировании является сбалансированное развитие транспортной инфраструктуры, развитие рынка транспортно-логистических услуг Приморского края, обеспечение безопасности пассажиров и повышение комфорта. Дальнейшее сотрудничество внесет весомый вклад в развитие экономики и благополучие жителей Приморского края.

Литература:

1. Распоряжение ОАО «РЖД» от 16.04.2014 «Стратегия развития Холдинга «РЖД» до 2030 г». // Консультант плюс, 2022.
2. Аслаян, Р.М. Специфика реализации инновационного процесса в организациях железнодорожного транспорта/Р.М. Аслаян/В сборнике: Научный потенциал молодежных исследований. сборник статей V Международной научно-практической конференции. Петрозаводск, 2021. — с. 52-61.
3. Инвестиции ОАО «РЖД» в инфраструктуру Дальневосточной магистрали увеличились на 80%. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://gudok.ru/news/?ID=1550060> (дата обращения: 20.03.2022).
4. Инфраструктурные проекты. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://dvzd.rzd.ru/ru/2181> (дата обращения: 20.03.2022).
5. Меркулов, А. С., Силичева Г. В. Анализ инвестиционного процесса ОАО «РЖД»/А. С. Меркулов, Г. В. Силичева // Финансовые исследования. — 2021. — № 1 (70). — С. 82-88.
6. Проблемы железнодорожного транспорта в России. [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <http://build.rin.ru/remontputi/problemy-zheleznodorozhnogo-transporta-v-rossii.html> (дата обращения: 24.02.2022).
7. Социально-экономический профиль Приморского края — 2020/Под ред. Е. Б. Веприковой, Р. В. Гулидова. Хабаровск: ФАНУ «Востокгосплан», 2021. — 54 с.

МОЛОДОЙ УЧЕНЫЙ ҚАЗАҚСТАН

Орта Азия қалаларындағы тұрғын-үй кварталдардың ерекшеліктері мен түрлері

Әзбергенов Нұрхат Әбибуллаұлы, магистрант
Ғылыми жетекші: Глаудинов Б. А. сәулет докторы, профессор
Қазақ бас сәулет құрылыс академиясының (Алматы қ.)

Мақалада Орта азия қалаларындағы тұрғын-үйлер кварталдарының ерекшеліктері мен түрлері, қалалар аумағының игерілуіне және халықтың тұрғын үймен қанағаттануына қарай жаңа құрылыстың ауқымын кеңейту және салыстырмалы түрде жақсарту мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: Орта Азияның архитектуралық мұрасы, тарихи ортасы, жаңарту жобасы, қайта пайдалану, қала құрылысы.

Особенности и типы жилых кварталов в городах Средней Азии

Азбергенов Нурхат Абибуллаевич, студент магистратуры
Научный руководитель: Глаудинов Бекримжан Абакович, доктор архитектуры, профессор
Казахская головная архитектурно-строительная академия (г. Алматы, Казахстан)

В статье рассмотрены особенности и типы жилых кварталов в городах Средней Азии, вопросы расширения и относительного улучшения масштабов нового строительства по мере освоения территории городов и удовлетворенности населения жильем.

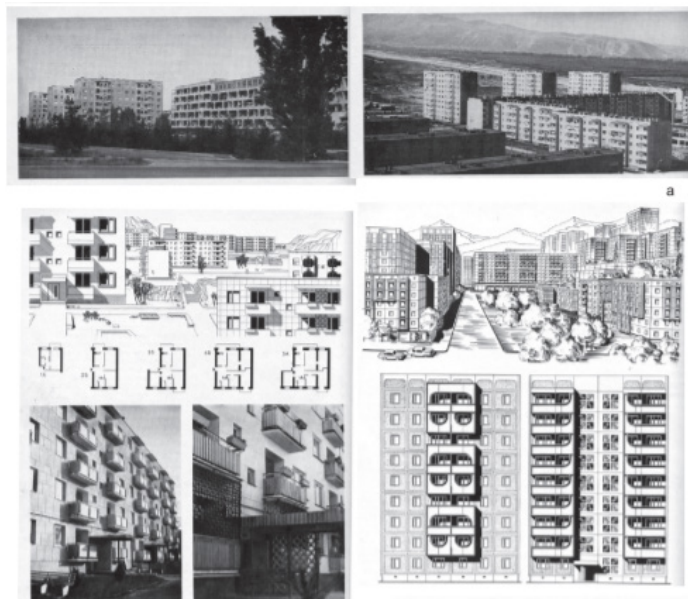
Ключевые слова: архитектурное наследие Средней Азии, историческая среда, проект реконструкции, повторное использование, градостроительство.

Қаланың өзіндік сәйкестендіру коды болып табылатын қалалық ортаның өзіндік тарихи келбетін сақтау ерекше міндет болып табылады. Адамдар, әдетте, алдыңғы дәуірлердің құрылыстарын жөн көреді, себебі көне дәуірде қалыптасқан аумақтарда олар өздерін физикалық және моральдық жағынан жайлы сезінеді. Дәл осындай орта жеке тұлғаның толық ашылуына ықпал етеді, өйткені жеке қарым-қатынас пен бос уақытты өткізу тұрғысынан кең мүмкіндіктер береді [1].

Қауымдастықтар құлдырауды, зақымдануды немесе инфрақұрылымның толық жетіспеушілігін қалай шешеді? Кеңес Одағы мен басқа да социалистік мемлекеттер ыдырағаннан кейінгі төртінші онжылдықта Орта Азия үшін бұл мәселенің өзектілігі әлі күнге дейін сақталуда. Маргиналды қалалық кварталдар, әсіресе Қырғызстан астанасы Бішкектің айналасындағы «тұрғын үйлер» кварталдарын мысал ретінде алып отырмын.

Бүгінгі таңда Бішкектің перспективалық даму мәселесін ғылыми тұрғыдан түсініп, қарастыру, қала құрылысы мен кеңестік кезеңде және Қырғыз Республикасының

тәуелсіздік жылдарында болған өнеркәсіптік, тұрғын үй және қоғамдық ғимараттардың архитектурасын, әлеуметтік-саяси және экономикалық қайта құруларды қалыптастырудың қалыптасқан практикасын терең зерделеу және талдау қажет. Сәулетші А. Смолицкийдің басшылығымен Қалалық құрылыс жобасында әзірленген және 1950 жылғы желтоқсанда бекітілген 1970 жылға дейінгі кезеңге арналған жаңа бас жоспар осы кезеңде елорданың қала құрылысын одан әрі дамытудың негізі болды. Бас жоспарды әзірлеу кезінде кейбір кемшіліктерге жол берілді, мысалы, 60-шы жылдардың бірінші жартысында халық санының өсуі жобаланған 650 мың адамнан асты. Сондай-ақ, тұрғын үй құрылысының қабаттылығы төмендетілді; бір-екі және үш қабатты ғимараттардың құрылысы халықтың қалыптасқан қажеттіліктерін қанағаттандырмады. Ғимараттарды салу үшін алаңдардың жетіспеушілігі мәселесі өткір тұрды, осыған байланысты қаланың орталық бөлігін қайта жаңарту кезінде ғимараттардың қабаттылығын төрт қабатқа дейін ұлғайту туралы шешім қабылданды. (1-сурет).

1-сурет. Стандартты сериядағы тұрғын үй ғимараттары

Қазіргі заманғы архитектурадағы халықтық сәулет дәстүрлерінің сабақтастығы олардың қаланың тарихи қалыптасқан ортасының контекстіне органикалық қосылуын және табиғи-ландшафтық және экологиялық жағдайға бейімделуін қамтамасыз етуге көмектеседі. Өкінішке орай, қаланың тарихи бөлігінің стихиялық салынуына байланысты оның инфрақұрылымының сапасы мен даму тұрақтылығы бұзылады. Қаланың заманауи сәулеті қоршаған ортамен және бірегей ландшафтты тау рамакасымен үйлесімді бірлік болып табылмайды.

Бішкек шетіндегі тұрғын үй массивтерінде «немесе жаңа құрылыстарда қаланың барлық тұрғындарының төрттен бір бөлігі шоғырланған, шамамен 250000 адам, олардың басым көпшілігі қоғамның қолайсыз топтарын

құрайды және ауылдық жерлерден келген мигранттар. Қаладағы қауымдастықтар бүгінгі күнге дейін мынадай мәселелерге тап болып отыр-бұл зақымдану және негізгі қалалық инфрақұрылым мен қызметтердің болмауы, сондай-ақ әлеуметтік қызмет, денсаулық сақтау және білім беру, қоғамдық қауіпсіздік және қылмыстың алдын алу саласындағы қызметтерге қол жетімділіктің жеткіліксіздігі. Ал инфрақұрылымның зақымдануы немесе тұрғын-үй аймақтарында болмауы осы аймақтарда тұратын халық үшін қиындық туғызады. Асфальтталған жолдар, жабдықтау желілері және олармен байланысты қызметтер сияқты қарапайым заттар Бішкектің «тұрғынүй кварталдарында» іс жүзінде жоқ. Көптеген үйлер сөзбе-сөз «жасыл алқаптарда» салынды және иелері көптеген жылдар бойы

2-сурет. Көпқабатты тұрғын-үйлер (1977–1985ж.)

мәриямен және қызмет жеткізушілермен қалалық қызметке қосылу туралы келіссөздер жүргізді [2]. (2-сурет).

Жағдайды жақсарту жөніндегі алуан түрлі жобалардың ішінде БҰҰ-ның халық қоныстануы саласындағы қоры іске асырған және қоғамдастық тұрғындары мен жергілікті өзін-өзі басқару ұйымының арасындағы өзара қарым-қатынасты жақсарту мақсатында «жаңа құрылыстардағы қақтығыстардың алдын алу үшін әлеуметтік және гендерлік теңдікті ілгерілету» жобасы ерекше назарға ие болып отыр. Бұл жоба балалар алаңдарын, спорт алаңдарын, көше жарығын жөндеу немесе салу, жолдарды қиыршық таспен жабу, тұрғын-үй аумағындағы ішкі жол тораптарын қалпына келтіру секілді шағын және орта деңгейдегі шараларды қамтыды. Бұл өзгертулер оң қабылданды және тұрғындардың әрекет топтарындағы немесе маңайдағы комитеттердегі күш-жігері, тіпті қаржыландыру бастапқы жарнаны қажет етсе де, әсер етуі мүмкін екенін көрсетті. «Арыш» қоғамдық бірлестігі сияқты тұрғындардың бастамалары 1990-шы жылдардан бері және аталған ұйымды құру және қолдау арқылы осындай интеграция үшін күресіп келеді. Өз-өзіне көмек көрсету топтары Ақ-Өрге, Арча-Бешік және Ақ-Ордо тұрғын үй массивтерін айтарлықтай жақсартта алды.

Аумақтың инженерлік дайындығына инженерлік құрал-жабдықтарды дайындау, жол желісін және қалалық көлікті ұйымдастыру, көлік қозғалысы сияқты мәселелер кіреді. Өз кезегінде, сәулет және көркемдік талаптар әр елді мекеннің бар ландшафтын жаңартып, байыта отырып, біртұтас көлемдік-кеңістіктік құрамын ұйымдастыруды қамтиды. Аумақты көгалдандыру және абаттандыру жұмыстары негізгі үш бағытқа бөлінеді: құрылыс, жоспарлау және абаттандыру. Жоспарлаудың негізгі мақсаты — қала аумағындағы барлық ғимараттар мен құрылыстарды, көшелер мен алаңдарды, бақтар мен саябақтарды, инженерлік жабдықтар мен абаттандыруды, тұрғын және өнеркәсіптік аумақтарды ұтымды орналастыру.

Тарихи ландшафт аймағын жаңарту әрқашан сәулетшілер немесе ландшафт дизайнерлері үшін қиындық туғызды. Реновация (лат. *Renovatio*-жаңарту, жаңғырту) — моральдық және физикалық, өндірістік негізгі қорлардың

тозуы нәтижесінде ескіргендерді жаңаларына ауыстыру процесі. Жөндеу жекелеген ескірген құралдарды ауыстыру және жаңалау арқылы жүзеге асырылады. Шартты түрде, бұл процесс екі түрге бөлінеді:

қолданыстағы объектіні немесе объектілер тобын бұзу туралы ресми муниципалды шешім күшіне енген кезде мәжбүрлі жөндеу;

муниципалды бұйрықтар мен бағыттардың араласуынсыз табиғи жағдайда пайда болатын және зақымданулар мен ақаулардың табиғи жинақталуы нәтижесінде пайда болатын эволюциялық жаңарту.

Жаңартудың шартты түрде бөлінуі бар: ерікті немесе мәжбүрлі, бұл қалалық нысанды бұзу туралы ресми шешімді білдіреді және ақаулардың жиналуы мен ғимараттың зақымдануы нәтижесінде табиғи пайдалану жағдайында орын алатын эволюциялық жаңарту. Іргелес аумақтар, сондай-ақ сәулеттік-кеңістіктік және функционалдық ұйымдастырылуы қала жүйесінің қала құрылысы талаптарына сәйкес келмейтін аумақтар реновациядан немесе қалпына келтіруден өте сирек өтеді. Объектіні бұзу және оның аумағында жаңасын салу — ең танымал және жиі қолданылатын әдістердің бірі. Бұл әдістің кемшіліктері объектіні бұзуға, аумақты тазартуға және ғимаратты немесе құрылысты бөлшектеуге арналған басқа жұмыстарды орындауға кететін шығындар болып табылады. Территориялар мен кәсіпорындарды жаңарту саясаты дамушы қалалар үшін де өзекті [3].

Қорытынды

Кез келген аумақты қайта құрудың негізгі қағидасы — абаттандыру, ол бүгінгі таңда әлеуметтік, экономикалық, эргономикалық, экологиялық, инженерлік және сәулеттік мәселелердің кең ауқымын қамтиды. Елді мекендерді абаттандыру бойынша жұмыстардың көлемі мен түрлері көбінесе құрылыс үшін аумақты таңдаудың негізділігіне байланысты болып келеді. Қалалық типтегі елді мекендерде жоғарыда атап өтілген міндеттерді шешу оңай, ал, керісінше, мегаполистерде шешу қиынға соғады. Ірі қалаларда үлкен аумақтар қажет, олар қала құрылысы, инженерлік-геодезиялық талаптарға әрқашан сәйкес келе бермейді.

Әдебиет:

1. Андреев М.В. Реновация промышленных территорий и объектов URL: [Электронды ақпарат] — https://archgrafika.ru/publ/bez_kategorij/bez_kategorij/renovacija_promyshlennykh_territorij_i_obektov/12-1-0-69
2. Архитектура города Бишкека. Традиции и современность URL: [Электронды ақпарат] — <https://lib.kg/ru/r-muksinov-n-s-hramova-arhitektura-goroda-bishkeka-traditsii-i-sovremennost-bishkek-2010g/>
3. Гаспарян М.А., Варданян Л.Л. Основные принципы реновации исторического квартала и его интеграции в современную инфраструктуру города в проекте «Старый ереван» URL: [Электронды ақпарат] — https://nsuada.ru/nauka/konferentsii/balandinskie-chteniya/xiv/20_Gasparyan_Vardanyan.pdf

Мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлы интеграциясын дамытуға арналған жаттығулар мен ойындар ерекшелігі

Алшынбекова Гульназия Канагатовна, биология ғылымдарының кандидаты, доцент;
Нұрмаш Жаннұр Нұрланқызы, студенті
Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті (Қазақстан)

Мақалада сенсорлы интеграция түсінігі, дисфункциясы және бұзылу белгілері, мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлы ерекшеліктері, сондай-ақ мектеп жасына дейінгі балалардың сенсорлы интеграциясын дамытатын және бұзылыстарын түзететін жаттығулар мен ойындар қарастырылған.

Кілтті сөздер: сенсорлы интеграция, жаттығу, ойын.

Особенности упражнений и игр для развития сенсорной интеграции дошкольников

Алшынбекова Гульназия Канагатовна, кандидат биологических наук, доцент, зав. кафедрой;
Нурмаш Жаннур Нурланқызы, студент
Карагандинский университет имени Е. А. Букетова (Казахстан)

В статье рассматривается понятие сенсорной интеграции, признаки дисфункции и симптомы нарушения, сенсорные особенности дошкольников, а также упражнения и игры, развивающие сенсорную интеграцию и исправляющие нарушения у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: сенсорная интеграция, упражнения, игра.

Сенсорлы интеграция — бұл адамның барлық сезім мүшелерінің рецепторларынан келетін ақпараттарды мида ұйымдастырып және тиісінше сыртқы ортаға жауап қайтару процесі. Сезімдер бізге дененің және қоршаған ортаның физикалық жағдайы туралы ақпарат береді. Әр миллисекунд сайын миға бүкіл денеден сенсорлы ақпараттың сансыз бөліктері келеді және өңделеді. Адам қозғалу, жаңа заттарды үйрену немесе өзін-өзі ұстау керек болғандықтан, ми жоғарыда аталған барлық сезімдерді ұйымдастыруы керек. Ол сезімдердің тиісті аймағын анықтайды, сұрыптайды және оларды белгілі бір қатарға орналастырады. Сезімдер ұйымдасқан немесе интеграцияланған кезде, ми оларды қабылдауды, мінез-құлықты қалыптастыру үшін, сондай-ақ оқу процесін үйлесімді жүзеге асыру үшін қолдана алады.

Сенсорлы интеграция:

— бұл мида болып жатқан бейсаналық процесс (біз бұл туралы ойламаймыз (мысалы, тыныс алу туралы ойламаймыз));

— сезім мүшелерінің көмегімен алынған ақпаратты ұйымдастырады (дәм, көру, дыбыстар, иіс сезу, жанасу, қозғалыс, ауырлық күші мен кеңістіктегі позиция);

— біз сезінген сезімдерге мән береді, ақпаратты сүзеді және назар аудару керек нәрселерді таңдайды (мысалы, мұғалімді тыңдап, ауладағы шуылға назар аудармау);

— бізге мағыналы әрекет етуге және жауап беруге мүмкіндік береді;

— теориялық оқыту және әлеуметтік мінез-құлық үшін негіз қалыптастырады [1, 22 б.].

Мектепке дейінгі жас сезім мүшелерінің әрекетін жетілдіруге, қоршаған орта туралы білімді жинақтауға қолайлы кезең болып табылады. Мектепке дейінгі педагогика саласындағы атақты шетелдік ғалымдар (Ф. Фребель, М. Монтессори, О. Декроли), сонымен қатар педагогика мен психологияның атақты Ресейлік өкілдері (Е.И. Тихеева, А.В. Запорожец, А.П. Усова, Н.П. Сакулина т. б.) толыққанды сенсорлы дамуды қамтамасыз етуге бағытталған сенсорлы тәрбие мектепке дейінгі тәрбиелеудің негізгі болып табылатынын айтқан. Сенсорлы даму баланың жалпы ақыл-ой дамуының іргетасын құрайды. Қоршаған орта құбылыстары мен заттарын қабылдау тану қабілетінен басталады. Танудың басқа түрлері — есте сақтау, ойлау, елестету — қабылдау негізінде құралады. Сондықтан қалыпты ақыл-ойдың дамуы толыққанды қабылдауға сүйенусіз мүмкін емес [10].

Орталық жүйке жүйесі сенсорлы ақпаратты өңдеу процесінде тиімсіз жұмыс істеген кезде, мектеп жасына дейінгі балалар күнделікті өмірде қиындықтарға тап болады. Олар керемет ақыл-ой қабілеттеріне ие болуы мүмкін, бірақ сонымен бірге ебедейсіз, икемсіз, қорқақ және агрессивті болуы мүмкін. Сенсорлы интеграция бұзылысының белгілері көбінесе эмоционалды тұрақтылықта, мінез-құлық факторларында, қозғалтқыш функциясында, сөйлеу дамуының кідірісінде көрінеді, бұл кейіннен оқу іс-әрекетінде, әлеуметтік бейімделуде, зейін шоғырлануында және өзін-өзі бақылауда, реттеуде түрлі проблемаларға әкеледі [2, 26 б.].

Мектепке дейінгі жаста сенсорлы интеграциясы бұзылған балаларда ойын дағдылары нашар дамиды. Бала

сырттан келіп жатқан ақпараттарға тиісінше жауап бере алмайды. Ол басқа балалардың әрекеттерін түсінбейді және бірігіп ойнауда қиындықтар туады. Өз жасына қарамастан заттық-манипулятивтік іс-әрекеттерді орындай алмайды [9].

Әр түрлі авторлардың пікірінше, балалар популяциясындағы сенсорлы өңдеудің бұзылуының таралуы 5-тен 30% — ға дейін екені анықталып отыр [1, 2, 7].

Джин Айрес құрсақтағы баланың жүйке жүйесінің ерте дамуы туралы зерттеулер жүргізді. Зерттеу нәтижесінде осы кезеңде сәбиде үш жүйе жұмыс істей бастайтындығын анықтаған, және олар бала дамуына әсер ететін негізгі сезімдер екенін атап өтті. Олар: вестибулярлы, проприоцептивті және тактильді сезімдер.

Есту, иіс сезу, көру-яғни денеден қашықтықта орналасқан тітіркендіргіштер қабылданатын сезімталдық түрлері дамудың кейінгі сатысында жұмыс істей бастайды.

Сезімталдық түрлерінің мұндай бөлінуі көбінесе олар бір-бірінен бөлек жұмыс істейтін сияқты әсер қалдырады және белгілі бір жетіспеушіліктермен оларды оқшаулауға болады. Шын мәнінде, әртүрлі сезімдерді қабылдау бір-бірімен тығыз байланысты, сондықтан барлық жүйелер, өз денесінен сезімді қабылдау және сыртқы әлемнің денеге әсерін қабылдау әрқашан бір уақытта жұмыс істейді [4, 16 б.].

Сенсорлы интеграцияның бұзылу көрсеткіштерін келесі негізгі топтарға бөліп қарастырамыз:

1. Тактильді дисфункция. Мұндай бұзылысы бар жанасудан қашу реакциясында, кейбір киімдерді (жүннен) киюден бас тартуда, қолды ластаудан қорқуда байқалады. Ал жеткіліксіз сезімталдығы бар балалар үнемі түрлі сезімдерді іздеуде болады: айналасындағы барлық заттарды ұстап, жанасып шығады; ауырсынуды немесе температураны сезінбеуі мүмкін.

2. Вестибулярлық дисфункция. Бұл балалар өз денелерін дұрыс басқара алмайды, тепе-теңдікті ұстауда қиындықтар болады. Кеңістікте түрлі дене позаларын қабылдауға қорқады немесе шектен тыс жақсы көреді және белсенді болады.

3. Проприоцептивті дисфункция. Бұл бұзылысы бар бала асыра немесе әлсіреген реакциямен сипатталады. Бірінші жағдайда, бала дене мүшелерінің қозғалысын қамтитын әрекеттерден аулақ болады. Екінші жағдайда, бала ебедейсіз, икемсіз болып көрінеді және үнемі өзін-өзі ынталандыруға тырысады: секіру, қолды сермеу, шулы және қозғалыс ойындарын ойнауды жақсы көреді.

Сенсорлы ақпаратты өңдеу процесінің бұзылуы-бұл күнделікті өмірде сәтті жұмыс істеу үшін сезім арқылы алынған ақпаратты пайдалану қабілетінің болмауы. Сенсорлы ақпаратты өңдеу процесінің бұзылуы есту немесе көру қабілетінің бұзылуы сияқты белгілі бір бұзылулар емес, керісінше әртүрлі неврологиялық бұзылуларды қамтитын жалпылама анықтама болып табылады [2, 40 б.].

Сенсорлы интеграция бойынша жүргізілетін жаттығулар мен ойындар мектеп жасына дейінгі баланың

даму үдерісіндегі сыртқы ортаны қабылдап және айнала дағы болып жатқан заттарды, қоршаған ортадағы өзгерістерді көз алдына елестетіп сезінуіне бағытталған.

Вестибулярлық жүйені дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар.

Бұл жаттығулардың негізгі мақсаты — вестибулярлық аппаратты ынталандыру, тепе-теңдік сезімін жақсарту, дененің кеңістіктегі орнын сезіну және тепе-теңдікті қалпына келтіру мүмкіндігі. Кейбір балаларда бұл жаттығулар қозғалыс қорқынышын азайтуы мүмкін.

Әткеншекте кәтену. Қажетті құрал-жабдықтар: баланборд (тепе-теңдік ұстайтын тақтай), түрлі әткеншектер, гамак.

Жаттығу барысы: баланы әткеншекке отырғызып, әткеншектің екі жағынан ұстауын ұсыныңыз. Жаттығуды алдыға және артқа қарай, баланың сенсорлы бұзылысына сәйкес 2-10 минут көлемінде, 2 минут сайын үзіліс жасап орындау қажет. Қажет болған жағдайда маман әткеншекті өзі кәтетеді, бұндай жағдайда да балаға жаттығу пайдалы болады.

Өткізу нұсқалары: әр түрлі тербелетін құрылғыларды қолданыңыз; кәтену бағыттарын өзгерту: алдыға-артқа, оңға-солға, айнала; әр түрлі позаларды ұсыныңыз: ішпен немесе арқамен жатып, отырып, тізерлене отырып, тұрып кәтену.

Ось бойымен айналу. Қажетті құрал-жабдықтар: айналмалы тақтай, гамак, офистік айналмалы орындық.

Жаттығу барысы: баланы айналмалы тақтайға аяқтарын айқастырып отырғызу қажет. Алдымен қолдары арқылы жерден итеріліп өзі қалаған кез-келген бағытта, жылдамдықта айналады. Жаттығу үзілістермен 5-10 минут аралығын алады.

Өткізу нұсқалары: маманның көмегімен айналу бағытын алмастыра отырып гамакта айналу; төмпешіктен жатып дөңгелеу; жұмсақ бөшкенің ішінде жатып айналу.

Сақтық шаралары: ешқашан эпилепсияға бейім және шунтқа тәуелді (көбінесе гидроцефалиясы бар балаларға шунттау жүйесі орнатылады, онда артық «ликвор» дененің табиғи қуыстарына шығарылады) баланы айналдырмаңыз.

Сонымен қатар вестибулярлы қабылдауды түзету бағытында сенсорлы скейтте кәтену, батутта секіру, сырғанақтан сырғанау, фитнеске арналған допта түрлі жаттығулар жасауға болады.

Вестибулярлы жүйемен жұмыс істегенде баланың хал-жайын үнемі бақылауда ұстау керек. Егер бала қатты қорқатын болса, оны тапсырманы орындауға мәжбүрлемеңіз. Бұл жағдайда баланы баяу үш-бес рет кәтетіңіз немесе айналдырыңыз (баланың рұқсатымен!), содан кейін бала тапсырманы өз бетінше орындағысы келгенше біртіндеп бағыт пен жылдамдықты арттырыңыз [5, 19 б.].

Проприоцептивті жүйені дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар.

Бұл жаттығулар мен ойындардың жалпы мақсаты-проприоцептивті жүйені ынталандыру (бұлшықеттерден, буындардан келетін сигналдарды қабылдау), кеңістік-

тегі дене күйін сезіну және күшін дұрыс қолдануды жақсарту. [5, 24 б.].

«Сэндвич» немесе «буррито». Қажетті құрал-жабдықтар: спорттық төсеніштер, жұмсақ бөшке.

Жаттығу барысы: баланың қолын, аяғын және арқасын мықтап басып, оны жастықтардың арасына салу керек («сэндвич») немесе оны көрпеге мықтап орау керек («буррито») [6, 46 б.].

«Мөшек» ойыны. Қажетті құрал-жабдықтар: арнайы эластикалық матадан жасалған мөшек.

Жаттығу барысы: балаға мөшектің ішіне кіруін ұсыныңыз. Алдымен басын кіргізбей мөшектің ішінде аяқ-қолдарын әр түрлі бағытта немесе жұлдыз секілді созуы керек, кейін қиындатып басын да мөшектің ішіне кіргізеді. Бала мөшектің ішінде мол проприоцептивті сезімдер алады.

Өткізу нұсқалары: мөшектің ішіне бірнеше баланы кіргізу; мөшектен шығатын жерді табу; мөшекті киіп түрлі кедергілерден өту, қуыспақ ойнау.

Сонымен қатар түрлі салмақтағы заттарды итеру және тарту, оларды бір орынан екінші орынға тасу. Баланың қолына және аяқтарына массаж жасау (қысу), фитнеске арналған доппен баланың үстін басу, эластикалық бинтпен баланы орау. Қандай да бір іс-әрекет барысында ауырлатылған желетке немесе шарф тағып отыруына болады [7, 427 б.].

Тактильді жүйені дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар.

Бұл жаттығулардың жалпы мақсаты-баланы сипап сезу арқылы алатын сезіммен қамтамасыз ету және тактильді ынталандыруға төзімділікті арттыру. Тактильді жүйені дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар баланың қоршаған әлемді саналы түрде зерттеуге деген ұмтылысын арттырады. Сондықтан қолданылатын материалдар құрылымы, температурасы, салмағы бойынша әр түрлі болуы керек [5, 26 б.].

«Тактильді жолдар» ойыны. Ойынның мақсаты: аяқтың биологиялық белсенді аймақтарына әсер ету арқылы аяқтың сезімталдығын жақсарту.

Қажетті құрал-жабдықтар: әр түрлі тактильді беттері бар модульдерді (жұмсақ, қатты, өткір, тегіс және т. б.)

Әдебиет:

1. Айрес Э. Джин. Ребенок и сенсорная интеграция, понимание скрытых проблем развития. — Теревинф, 2009. — 268 б.
2. Крановиц К. С. Разбалансированный ребенок. — Санкт-Петербург: Редактор, 2012. — 396 б.
3. Пескишева Т. А., Беляева О. Н. Дети и сенсорная интеграция: сборник методических рекомендаций. — Череповец, 2019. — 132 с.
4. Кислинг У. Сенсорная интеграция в диалоге: понять ребенка, распознать проблему, помочь обрести равновесие. — Теревинф, 2010. — 240 с.
5. Ворошникова О. Р., Санникова А. И. Телесные практики, сенсорная интеграция и эрготерапия // Сборник методических материалов семинара в рамках образовательного форума «Современные подходы и технологии сопровождения детей с особыми образовательными потребностями». — Пермь, 2018-140 с.
6. Т. В. Кондратьева. Сенсорная интеграция — метод коррекции первичного нарушения при расстройствах аутистического спектра: методическое пособие. — Самара, 2018-122 с.

жеке-жеке әртүрлі комбинацияларда бір жол ретінде тізу керек.

Жаттығу барысы: балалар өздігінен немесе мұғаліммен тактильді жолды тізіп қояды. Егер балада жоғары сезімталдық болса, алдымен шұлықпен, кейін жалаң аяқ тактильді жолдардың үстімен өтеді. Жаттығуды жүргізу барысында түрлі музыкалық сүйемелдеу немесе ойындар қосуға болады [3, 62 б.].

«Ысқылау» жаттығуы — теріні түрлі текстуралармен ысқылау. Сұйық сабын, көпіршіктер, скрабтар, губкалар, дене ысқыштар, пластикалық щеткаларды қолдану ұсынылады.

«Сэндвич» жаттығуы — бала «нанға» (төсеніш немесе жастық) жатады, кейін түрлі щетка, губкамен баланың үстінен «майонез немесе соус» жағып жатыр деп сылап шығады. Түрлі бағытта, яғни оңға-солға, астыға-үстіге қарай сылау керек. Соңында сэндвичтің екінші «нанмен» (төсеніш немесе жастық) үстінен басу керек, осылайша бала терең, тыныштандыратын қысым сезінеді. [8, 32 б.].

Жаттығулар мен ойындар негізінен баланың ішкі ұмтылысына бағытталған, баланы мәжбүрлемеу керек. Қолайлы жағдай ұйымдастырып, балаға ойынды іс-жүзінде түсіндіріп, көрсету қажет. Әр уақытта баланы жігерлендіріп, мадақтау әдістерін қолданып баланың қызығушылығын ашу керек. Жаттығулар мен ойындарды орындау барысында қиялға ерік беріңіз, мысалы, ойнап отырған құмды шөл дала деп елестетіп, құмның арасынан қазына іздеуге болады.

Қорыта келе, мектеп жасына дейінгі баланың мектепте оқуға дайындығы оның сенсорлы дамуына байланысты болады. Мектеп жасына дейінгі жас кезеңі баланың дамуындағы ең жауапты кезең, себебі осы кезде баланың ақыл-ой қабілеттері, сенсорлы дамуы, эстетикалық сезімдері қалыптасады. Бала тұлғасының мұндай қасиеттерін қызықты сабақ, еңбек және ойын әрекетінде қалыптастырған тиімді болып саналады. Сенсорлы сезімдерді дамытуға арналған жаттығулар мен ойындарының арқасында алынған ақпарат жақсырақ интеграцияланады, яғни оны ми жақсы өңдейді, соның нәтижесінде баланың сөйлеу сапасы мен оқу қабілеті, өзін-өзі реттеуі және мінез-құлқы жақсарады және дамиды.

7. Банди А., Лейн Ш., Мюррей Э. Сенсорная интеграция: теория и практика. — Москва: Теревинф, 2021. — 768 с.
8. Т. Е. Ефремова, И. А. Сафонова, А. М. Лобанова. Роль сенсорной интеграции в реабилитации детей с речевыми и психическими нарушениями в практике отделения медицинской реабилитации ГБУ РО «ОДКБ»: учебно-методическое пособие. — Ростов-на Дону: РостГМУ, 2020. — 36 с.
9. О. А. Андриевская. Сенсорная интеграция, как психокоррекционный метод в работе с детьми раннего и дошкольного возраста, имеющими психологические, поведенческие и речевые нарушения // cyberleninka. ru
10. Өмірзақ Ұ. Ұ. М. Монтессори педагогикасы және «Фребель сыйы» технологиялары // infourok. ru

Спин-докторингтің журналистикада жаңа құбылыс ретінде пайда болуы

Аружан Дәрібай, магистратура студенті;
Тапанова Сәуле Есембекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор
Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Бүгінгі жаңалықтар белгілі бір тақырыпқа қоғамның назарын аудартып, жаңалықтарды басқару ұйым туралы ақпарат ағынын басқару саласына бақылауды енгізуге мүмкіндік беретін құралға айналды. Жаңалықтар менеджменті оқиғаларды таңдау және оқиғаларға сол немесе басқа мән беру, байланыс арналарын таңдау және ұсынылған интерпретациялар арқылы кез келген оқиға қарсаңында аудиторияның әсерін бақылауы, мақсатты топтардың теріс реакциясын түзетуге мүмкіндік береді. Дағдарыс жағдайында және репутацияға қауіп төнген жағдайда PR маманы коммуникация мәселелерін тиімді шешу және дағдарыстардың жағымсыз салдарын азайту үшін спин-докторинг технологияларынсыз жасай алмайды. Спин-докторинг ұйымның беделін басқарудың ажырамас және өте маңызды бөлігі болып саналады.

Кілтті сөздер: бұқаралық ақпарат құралдары, ҚР, спин-доктор, спин-докторинг, корпоративтік коммуникациялар, медиа-кеңістік, ақпараттық әсер, журналистика, саясат, PR-технологиялар, медиа.

Спин-докторинг как новое явление в журналистике

Аружан Дарибай, студент магистратуры;
Тапанова Сауле Есембековна, доктор филологических наук, профессор
Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)

Новости сегодня отражают внимание общественного мнения к той или иной теме, менеджмент новостей стал тем инструментарием, который дает возможность вводить элементы управления в сферу управления информационными потоками об организации. Новостной менеджмент через отбор событий и придание той или иной значимости событиям, выбор каналов коммуникации и предлагаемые интерпретации позволяет влиять на ожидания аудитории в преддверии какого-либо события, исправлять негативную реакцию целевых групп. В ситуациях кризиса и репутационных рисков PR-специалист не может обойтись без технологий спин-докторинга для эффективного решения коммуникационных задач и нивелирования негативных последствий кризисов. Спин-докторинг — неотъемлемая и очень важная часть репутационного менеджмента организации.

Ключевые слова: масс-медиа, РК, спин-доктор, спин-докторинг, корпоративные коммуникации, медиапространство, СМИ, информационное воздействие, журналистика, политика, PR-технологии, медиа.

«Спин-докторинг» ұғымы және соған сәйкес кәсіп XX ғасырдың екінші жартысында пайда болды. Сол кезеңде қоғамдық өмірдің барлық салаларында (саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени) бұқаралық ақпарат құралдарының маңыздылығы тұрақты түрде артты. Спиндологтың қызмет саласы — оқиғаны немесе тұлғаны БАҚ-та бастапқыда қолайлы түрде көрсету арқылы, не бұқаралық ақпарат құралдарында жағымсыз коннотация алған соң оқиғаны БАҚ-та көрсетуді жақсарту.

Ақпараттық деректер аса маңызды болса, ашық та, жасырын да өмір сүре береді. Әдетте қандай да бір даулы

ақпараттың өзі де өз бетімен 10-шақты күн ғана өмір сүреді екен. Бұл уақыт аралығында кимелеп тұрған басқа да ақпараттар тасқыны алдыңғының күшін азайтып, ақыр аяғында оны сүртіп тастайды да, жұртышылықтың назары әр жаққа бытырап кетеді. Ал даулы ақпарат белгілі бір уақытқа дейін белсенді болып тұру үшін оған мүдделі топтың үнемі тамызық тастап отыруына тура келді. Спин-доктор осы кезде одан да белсендірек жұмыс істеуге мәжбүр болады.

Спин-докторинг — ақпараттық кеңістікті басқару технологиясы, ақпараттық кеңістікті қайта кодтау және

ақпараттық кеңістік арқылы әлеуметтік, экономикалық, саяси және мәдени кеңістікке ену, сондай-ақ дағдарысты жағдайда ақпаратты қайта қалпына келтіру. Бұл мамандықтың қажеттілігі келесі факторларға байланысты:

- 1) экономикалық, саяси және әлеуметтік өмірде бұқаралық ақпарат құралдарының рөлінің артуы;
- 2) қоғамдық пікір мен санаға әсер ететін медиа-коммуникациялық арналардың айтарлықтай артуы;
- 3) қоғамдық өмірдің саяси, экономикалық және басқа да салаларында шешім қабылдауда қоғамдық пікірдің рөлінің артуы.

Спин-доктор жұмысының объектісі — қоғамдық пікір, негізгі құралы — бұқаралық ақпарат құралдары, ол арқылы ол оқиғаның немесе адамның БАҚ-тағы бейнесіне әсер етеді. Спин-доктор бұқаралық ақпарат құралдарына ұйымның қызметіне және мүдделі тараптардың имиджіне оң әсер етуге арналған нақты немесе болжанған оқиғаның осындай интерпретациясын ұсынады. Спин-доктор аудиторияны жағымсыз ақпарат ағынымен танысқаннан кейін пайда болатын жанама әсерлерді жоюмен де айналысады, яғни бұл оқиғалар туралы қоғамда жағымды қабылдауды қалыптастырады. Қазіргі тілмен айтқанда бұл саланы жаңалықтар менеджменті деп анықтауға болады. Мұндай басқару әсіресе дағдарыстық жағдайларда маңызды.

Спин-доктордың міндеті — көрерменнің оқиғаны қабылдауын өзгерту немесе қоғамның адамға, әдетте саяси қайраткерге деген көзқарасын түзету. Яғни, бұл жаңалық менеджері, оның міндеті — жұртшылықтың оқиғаны қабылдауын жақсарту немесе не болуы мүмкін деген үмітті өзгерту. Бұл негізінен түзетуді қажет ететін бастапқы теріс коннотацияға ие оқиғалар.

Терминнің емлесі көптеген дереккөздерде өзгертінін атап өткен жөн. Кейбір зерттеушілер бұл сөзді бірге жазады («spindoctor», «spindoctoring»), басқалары дефис арқылы жазады («spin-doctor», «spin-doctoring»). Түпнұсқа ағылшын фразасы тек орыс тілінде ғана емес, көптеген басқа тілдерде де алынған.

Кейбір зерттеушілердің пікірінше, «спин-дәрігер» терминіне мынадай анықтама берілген: «...бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жұртшылық алатын ақпаратты бұрмалау арқылы қоғамдық пікірге ықпал етуді көздейтін, негізінен саясат саласындағы маман». Бұл терминнің манипулятор, қастандық, мемлекеттік саясатты насихаттаушы сияқты бірқатар жағымсыз мағыналары бар деп есептеледі.

Ғаламдық деңгейде әлемнің бейнесін қалыптастыруға шешуші ықпал ететін ғаламдық БАҚ-ты пайдалану және дамыту. e-PR-технологияларын, яғни, интернет-PR технологияларын пайдалану: веб-сайттар, антисайттар, электронды таратылымдар, жағымсыз ақпаратты Интернет арқылы тарату, БАҚ-та аты — жөні жоқ интернет-басылымға сілтеме жасап, жалған немесе жағымсыз ақпарат тарату және т. б.

Мақалада бірқатар авторлардың спиндокторингтің тұжырымдамасы мен әдістеріне қатысты теориялық мәселелерді зерттеулеріне талдау жасалынды. Жұмыста осы

саланы зерттеумен айналысатын шетелдік авторларға, теоретиктер мен практиктерге сілтемелер бар. ТМД елдерін алатын болсақ, онда журналистиканың, жалпы PR-дың және спиндоктордың көрнекті зерттеушілерінің бірі де бірегейі ретінде Т. Шевченко атындағы Киев университетінің профессоры, Украина қоғамдық қатынастар қауымдастығының президенті — Георгий Почепцов. Ол ТМД-да алғашқылардың бірі болып спиндоктор тақырыбын зерттей бастады. Бұл тақырыпта оның бірқатар кітаптары бар: «Имиджмейкер. Паблик рилейшнз для политиков и бизнесменов», «Теория коммуникации», «Символы в политической рекламе», «Как становятся президентами. Избирательные технологии XX века», «Психологические и информационные операции», «Коммуникативные технологии двадцатого века».

Осы ғылыми мақаланың аясында Қазақстандағы спиндоктордың дамуына талдау жасалды. Ең алдымен Қазақстанда спиндоктордың мамандық ретінде қарастырылмайтынын атап өткім келеді. Елімізде спиндоктор ұғымы туралы ақпарат беретін отандық кітаптар, оқу құралдары және басқа ақпарат көздерінің болмауына байланысты спиндоктор тақырыбының зерттелу деңгейі өте төмен. Сондықтан да, мақалада көбінесе практикалық, тәжірибе жүзіндегі зерттеулерге, нақты саяси оқиғаларға байланысты қолданылған спиндокторинг модельдеріне анализ жасалды.

Осы ғылыми мақаланың аясында Қазақстандағы спиндоктордың дамуына талдау жасалды. Ең алдымен Қазақстанда спиндоктордың мамандық ретінде қарастырылмайтынын атап өткім келеді. Елімізде спиндоктор ұғымы туралы ақпарат беретін отандық кітаптар, оқу құралдары және басқа ақпарат көздерінің болмауына байланысты спиндоктор тақырыбының зерттелу деңгейі өте төмен. Сондықтан да, мақалада көбінесе практикалық, тәжірибе жүзіндегі зерттеулерге, нақты саяси оқиғаларға байланысты қолданылған спиндокторинг модельдеріне анализ жасалды.

Қазақстанда спиндоктордың түпкілікті қалыптасқан қызмет институты жоқ, бұл ұғым әлі де пайда болу сатысында. Заңнамалық аспектілер де практикада одан әрі қолдану мақсатында түбегейлі зерттелмеген. Қазақстандағы спиндоктор — бұл жеткілікті зерттелмеген жаңа құбылыс. Спиндокторингтің элементтерін біз журналистік материалдардан (тергеулерден) таба аламыз, яғни, бұл ақпараттық өрістің, атап айтқанда, жалпы бұқаралық ақпарат құралдарының жеткілікті даму динамикасы жоқ екенін тағы да дәлелдейді. БАҚ-тағы дағдарыстық жағдайларды басқарудың жеке институты ретінде спиндокторингтің табиғатына қатысты зерттеулерді қорытындылай келе, шетелдік ғалымдардың көптеген еңбектеріне қарамастан, отандық спиндокторинг теориясының мәселелері, оның ішінде олардың табиғаты, құралдары мен құқықтық реттеулері, сондай-ақ Қазақстан тәжірибесінде дағдарысқа қарсы іс-шараларды өткізу рәсімдері жеткілікті түрде дамымаған және өзекті болып қала береді.

Әдебиет:

1. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. М.: Ваклер, 1999.
2. Почепцов Г. Г. Паблик рилейшнз, или Как успешно управлять общественным мнением. М.: Центр, 1998.
3. Кондратьев Э. В., Абрамов Р. Н. Связи с общественностью. М.: Академ. Проспект, 2009.
4. Моррис Д. Новый государь. М.: Никколо М, 2003.
5. Cialdini R. Influence: The Psychology of Persuasion, Revised Edition. Harper Business, 2006.
6. Bruse B. Images of power. How the Image Makers Shape Our Leaders. Kogan Page Ltd., 1992.
7. Esser F., Reinemann C., Fan D. Spin Doctoring in British and German Election Campaigns: How the Press is Being Confronted with a New Quality of Political PR // European Journal of Communication. 2000. Vol. 15, iss. 2.
8. Jones N. Soundbites and Spin Doctors. How Politicians Manipulate the Media — and Vice Versa. Indigo: Cassell plc (London), 1996.
9. Kurtz H. Spin Cycle. How the White House and the Media Manipulate the News. Simon & Schuster; 1st Touchstone edition, 1998.
10. Safire W. Satire's New Political Dictionary. The Definitive Guide to the New Language of Politics. Oxford University Press; Revised edition, 2008.
11. Watts D. Political Communication Today. Manchester University Press, 1997.
12. Почепцов Г. Г. Спин-доктор и его работа: нетрадиционные методы управления информационным пространством // Телекритика [Электронный ресурс]. URL: <http://www.telekritika.ua/lyudi/2001-11-30/1945> (дата обращения: 21.09.2015).
13. Fred Barnes, «MegaSpin Don,» New Republic (Dec. 8, 1986), pp. 11-13.
14. Steve Johnson, «The Spin Doctors: Where There's a Hard Sell, There's a Publicist,» The Chicago Tribune (April 24, 1989), Tempo section, p. 1 (Nexis).
15. Thomas B. Rosenstiel, «Media Politics; «Spin Doctors» Can't Cure Media Ennui,» Los Angeles Times (October 5, 1988), part 1, p. 14 (Nexis).

Орта білім беруде виртуалды оқытудың тиімділігі

Баймендинова Айгерім Нұрланқызы, магистратура студенті;
Изимбетов Нурлан Орныкбаевич, магистратура студенті
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы қ., Қазақстан)

Қазіргі уақытта «Виртуалды» деген атау күнделікті өмірде көп пайдаланатын сөзге айналды. «Виртуалды» термині латынның «virtus» (лат. virtus — ақиқат) сөзінен шыққан. Қазіргі таңда осы «виртуалдық» ұғымы білім беру саласына да енді. Виртуалды білім беру терминінің мағынасы ақпараттық технологиялардың көмегімен қашықтықтан оқыту деп қана түсінетін көзқарасты өзгертіп, оны кең мағынада виртуалды білім беру кеңістігінде білім беру субъектілері мен объектілердің әрекеттесуі нәтижесінде өтетін үдеріс деп қарастыруымыз қажет. Білім беру кеңістігінде виртуалды орта құрып, виртуалды оқытуға жағдай жасау білім беруді виртуализациялау болып табылады. Виртуалды білім беру негізгі мақсаты бұл әр адам баласы үшін өзінің жеке және кәсіби тиімділігін арттыру құралы, ол тұлғаның жан-жақты дамуына бағытталады.

Қазіргі таңда білім беру саласын виртуализациялау өздігінен оқу, күндізгі, сырттай оқу түрлеріне жүргізуде және мультимедиа, телекоммуникациялық жүйелердің қарқынды дамуында, әлеуметтік желілерде көрініс табуда.

Кілтті сөзде: ақпарат, білім беру, виртуал, технология, инновация, мультимедиа, коммуникация, интернет, программа.

Эффективность виртуального обучения в среднем образовании

Баймендинова Айгерім Нурланқызы, студент магистратуры;
Изимбетов Нурлан Орныкбаевич, студент магистратуры
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (г. Алматы, Казахстан)

В настоящее время понятие «виртуальный» стало словом, которое многие используют в повседневной жизни. Виртуальный — от латинского virtus (истина). В настоящее время это понятие «виртуальное» вошло и в сферу обра-

зования. Необходимо изменить подход, согласно которому значение термина «виртуальное образование» понимается только как дистанционное с помощью информационных технологий, и рассматривать его в широком смысле как процесс, протекающий в виртуальном образовательном пространстве в результате взаимодействия субъектов образования и объектов. Создание виртуальной среды в образовательном пространстве и создание условий для виртуального обучения — это виртуализация образования. Основная цель виртуального образования — это средство повышения собственной личностной и профессиональной эффективности для каждого человека, направленное на всестороннее развитие личности.

В настоящее время виртуализация сферы образования включает в себя самостоятельную форму обучения, очную, заочную формы обучения и интенсивное развитие мультимедиа, телекоммуникационных систем, социальных сетях.

Ключевые слова: информация, образование, виртуал, технологии, инновации, мультимедиа, коммуникации, интернет, программа.

Мемлекеттің индустриялық-инновациялық дамыту міндеттерін шешуге байланысты білім сапасын әлемдік тәжірибелерге сәйкес жоғары деңгейге көтеру — заманауи талап. Қазақстан Республикасында орта білім беру мазмұнын жаңарту білім беру үдерісінің құрылымы мен мазмұнына елеулі өзгерістер енгізуді талап етуде. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды, осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр.

Қазіргі кезде орта білім беру жүйесін дамытудың заманауи үрдістері оқу үдерісіне компьютерлік технологияларды және виртуалды оқу түрлерін ендіруді көздейді, қоғамдық өмірдің барлық салаларына белсенді түрде қатысатын, өздігінен жұмыс істей алатын, шығармашылығы мол тұлғаны қалыптастыру білім беру ұйымдарының негізгі міндеттерінің бірі.

Виртуалды білім беру туралы түсінік:

— ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқыту процесіне енгізу жөніндегі нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру;

— орта білім беру ұйымдарын интернет желісіне қосу;

— білім берудің барлық деңгейлерінде қашықтан оқыту технологияларын әзірлеу және енгізу;

— жаңа ақпараттық технологияларды оқыту процесіне енгізуді қамтамасыз ететін ғылыми-зерттеу және әдістемелік жұмыстарды жүргізу;

— ақпараттық және телекоммуникация технологияларын бастауыш, орта және жоғары кәсіптік білім саласында қолдана алатын мамандар даярлау;

— оқыту технологиясының аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етілуін қадағалау;

— оқытудың инновациялық технологиясын қалыптастыру т. б. [1].

Ең әуелі, «виртуалды білім беру» терминінің мағынасын ақпараттық технологиялардың көмегімен қашықтықтан оқыту деп қана түсінетін көзқарасты өзгертіп, «виртуалды білім беру» терминін кең мағынада виртуалды білім беру кеңістігінде білім беру субъектілері мен объектілерінің әрекеттесуі нәтижесінде өтетін өндіріс деп қарастыруымыз қажет. Білім беру кеңістігінде виртуалды орта құрып, виртуалды оқытуға жағдай жасау білім беруді виртуализациялау болып табылады. Қазіргі

таңда білім беру саласын виртуализациялау өздігінен оқу, күндізгі, сырттай оқу түрлерінде жүргізілуде және мультимедиа, телекоммуникациялық жүйелердің қарқынды дамуында, әлеуметтік желілерде көрініс табуда. Виртуалды білім беру жүйесінің принциптерін түсіну үшін виртуалды білім берудің күндізгі білім беруден бірқатар артықшылықтарына тоқталып өтсек:

— білім беру сапасына кері әсер етпейді және мемлекеттік білім беру стандартына толығымен сәйкес келеді;

— оқу-әдістемелік мәліметтер мен оқыту формасын үнемі жаңартып отыруға мүмкіндік береді;

— оқу уақытын үнемдеуге мүмкіндік береді;

— бір мезгілде оқуға және жұмыс жасауға мүмкіндік туады;

— білімді меңгеру күндізгі білім беру формасымен салыстырғанда көп қаражатты үнемдейді;

— білім үйрену үдерісі білім беру мекемесінен кез келген қашықтықта орындала береді;

— мемлекеттік университет мәртебесіне лайықты сапалы білім берілетіндігіне кепілдік береді;

— мемлекеттік университет дипломын береді;

— басқа университеттердің оқу бағдарламасындағы факультативтік пәндерді оқып үйренуге мүмкіндік береді;

— өздігінен оқуда студент интерактивті түрде қамтамасыз етіледі;

— электрондық конференцияларға және бизнес-клубтарға қатысуға мүмкіндік береді;

— жыл ағымына қарай оқу топтары үздіксіз қалыптасады және жеке оқу жоспарын бекітеді;

— үйден шықпай ақ білім алу мүмкіндігін тудырады;

— экстерн білім алуға кедергі келтірмейді;

— емтихан сессиялары уақытында кеңес беруге және күндізгі қабылдауларға кеңес береді [2].

Виртуалды оқу интернет технологиясын қолданып онлайн ортада білім беру ортасы. Бұл ортада білім талапкерлері виртуалды класстарға, оқу материалдарына, тесттерге, тапсырмаларға, өз алға бағаларын, академиялық күнтізбе, басқа онлайн ресурстарына интернет немесе локалды желі арқылы қол жеткізе алады.

Қазіргі таңда дидактикалық оқыту жүйелерін қалыптастырудың перспективалық бағыттарының бірі — мультимедиялық технологияларды оқыту процесінде пайдалану [3]. Ең әуелі, виртуалды білім беру терминінің

мағынасын ақпараттық технологиялардың көмегімен қашықтықтан оқыту деп қана түсінетін көзқарасты өзгертіп, виртуалды білім беру терминін кең мағынада виртуалды білім беру кеңістігінде білім беру субъектілері мен объектілерінің әрекеттесуі нәтижесінде өтетін үдеріс деп қарастыруымыз қажет. Білім беру кеңістігінде виртуалды орта құрып, виртуалды оқытуға жағдай жасау білім беруді виртуализациялау болып табылады. Виртуалды білім берудің негізгі мақсаты — бұл әр адам баласы үшін өзінің жеке және кәсіби тиімділігін арттыру құралы, ол адамның өзін өзі дамытуына бағытталады.

Қазіргі таңда білім беру саласын виртуализациялау өздігінен оқу, күндізгі, сырттай оқу түрлерінде жүргізілуде және мультимедиа, телекоммуникациялық жүйелердің қарқынды дамуында, әлеуметтік желілерде көрініс табуда. Виртуалды білім беру жүйесінің принциптерін түсіну үшін виртуалды білім берудің күндізгі білім беруден бірқатар артықшылықтарына тоқталып өтсек: Күндізгі оқытумен салыстырғанда қашықтан оқыту бірқатар артықшылықтарға ие болып отыр:

- жеделділік (кеңістіктік және уақыттық кедергілерді жеңу, өзекті тың ақпараттар алу, жедел кері байланысты орнату);

- ақпараттық (тұтынушыға интерактивті веб арналардың көмегімен ақпараттардың жеткізілуі, телеконференцияларда және интернет желісінің басқа да құралдарында жариялану);

- коммуникациялық (сабақтарды, олимпиадаларды өткізуде, жобаларға қатысуда аймақтық шектеулерді жою);

- педагогикалық (оқытудың интерактивтілігі, дараландырылуы; оқушы жұмыстарының желіде жариялануы және оларды сараптау мен бағалаудың жеңілдетілуі);

- психологиялық (оқушыға өзін таныту үшін қолайлы жағдай жасау; оқытушымен қарымқатынаста психологиялық кедергілердің болмауы);

- экономикалық (жол шығындары және үй жайды жалға алу және т. б. шығындарды үнемдеу есебінен оқуға жұмсалатын жалпы шығындарды кеміту);

- эргономикалық (оқушыға сабақ кестесін ыңғайландыру, техника мен басқа да оқу құралдарын таңдауға және пайдалануға мүмкіндік беру) [4].

Әдебиет:

1. «Орта білім беру жүйесін ақпараттандырудың» мемлекеттік бағдарламасы. — Астана, 1997.
2. А. А. Якушкина, Е. В. Алексеева. Виртуальные лаборатории. // Вопросы информатизации образования, № 7, 2005.
3. Михайлов В. Ю., Гостев В. М., Кугуракова В. В., Чугунов В. А. Виртуальная лаборатория как средство обеспечения коллективной научно-методической работы. // Сб. трудов XII международной конференции «ИТО-2002». М.: Проспект, 2002.
4. Гурина Н. А., Медведева О. А. Виртуальная информационно-образовательная лаборатория как средство развития самостоятельности школьников // Информатика и образование, № 3, 2007.
5. Григорьев С. Г., Гриншкун В. В. Использование мультимедиа-технологий в общем среднем образовании. / Интернет-издание, <http://www.ido.rudn.ru/nfprk/mult/>, 2008, — 98 с.

Қазіргі таңда виртуалды проектер өте көп. Виртуалды білім беру электротехника саласынан басқа, биология, химия, физика, экология, механика салаларында да кең өріс алған.

Виртуалды ғылыми зертхананың тиімділіктері:

- Қымбат бағадағы жабдықтар мен реактивтерді сатып алмау;

- Зертханада іске асыруға мүмкін емес процестерді түбегейлі модельдеу;

- Процестердің тереңдігіне еніп, не болып жатқанын бақылау мүмкіндігі;

- Қауіпсіздік, яғни жұмысты экран арқылы бақылау мүмкіндігіміз;

- Компьютер виртуалды процесті бақылағандықтан, әр түрлі енгізу мәндерімен бірқатар тәжірибелерді қатар жүргізу мүмкіндігі;

Виртуалды зертханалардың бірнеше түрі бар: STAR, VirtualLab, Algodoo, PhET және т. б. Algodoo — 2D физикалық модельдеуге арналған бағдарлама. Әртүрлі объект құруда, физикалық құралдардың өзара әрекеттесуі мен қасиеттерін модельдеуде қолданылады. Бағдарлама тек механикалық процестерді ғана емес, оптикалық процестерді де модельдей алады. Thyme сценарий тілі арқылы сіз физикалық құбылыстар мен әртүрлі эффектілері бар заттарды құруға мүмкіндік ала аласыз. Сызбаларды жүктеуге де болады, сонымен қатар суреттерді жүктей аласыз. Кез келген физикалық қасиеттерді орнатуға мүмкіндік бар. Бағдарламаның тағы бір тиімділігі — бағдарлама тегін. Пайдаланушылар өздерінің модельдерімен бөлісе алатын ALGOBOX қоймасы бар. Бұл бағдарлама іс жүзінде ойын тренажері, бірақ бұл қарапайым ойын емес, ол физика заңдары мен пәннің физикалық қасиеттерімен толықтай үйлесетін орта құру үшін ойын құралдарын пайдалануға мүмкіндік береді [5].

Қорытындылай келе, виртуалды оқу ортасы жалпы педагогикалық контексте бірнеше виртуалды оқу объектілерінің түрлерін қамтитынын атап өткен жөн. Осы объектілерді пайдалану мұғалімге теориялық материалдың үлкен көлемін тез және оңай түсіндіруге мүмкіндік береді, ал оқушыларға тиімді білім алуын қамтамасыз етеді, шығармашылық ойлауын дамытады және оқуға деген ынтасын арттырады.

Абай қарасөздерінің аударма үдерісіндегі трансформациялану типтері

Дадебаев Жанғара Дадебайұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор;
Атшыбаева Алпия Әнесқызы, магистрант
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы)

Мақалада Абай қарасөздеріндегі ұғымдар мен аударма мәтіндегі қолданыстардың аражігі ажыратылып, олардың тілдік бірліктері қарастырылған. Тілдік тұлға қолданысындағы сөздердің мәні талданып, прагматикасы талқыланды.

Абайдың «Жетінші қарасөзі» нысанға алынып, аударма үдерісіндегі трансформация типтері зерттелді. Тілдік тұлға, әлемнің тілдік бейнесі, тілдік-менталды кеңістік туралы элем және қазақ ғалымдарының еңбектері қарастырылып, ондағы негізгі аспектілер арқылы тақырыптық зерттеу және сараптау, талдау жұмыстары жасалды. Сараптама жұмысы жасала келіп, «Абайтану» ғылымының ұғымдары мен теориялары сараланып, қорытындыланды.

Зерттеу нәтижелері мәнмәтіндегі тілдік тұлға қолданысындағы бірліктерді түсінуге, талдауға мүмкіндік береді.
Түйін сөздер: тілдік тұлға, қарасөз, трансформация, мән, аударма, сәйкестік.

Типы трансформации в переводческом процессе слов назидания Абая

Дадебаев Жангара Дадебаевич, доктор филологических наук, профессор;
Атшыбаева Алпия Анесовна, студент магистратуры
Казанский национальный университет имени аль-Фараби (г. Алматы)

В статье рассмотрены языковые единицы, различающиеся между понятиями и употреблениями в тексте перевода в словах Абая. Проанализирована сущность и прагматика слов в употреблении языковой личности.

Объектом исследования является «Седьмое Слово Назидания» Абая и изучены типы трансформации в процессе перевода. Были рассмотрены труды казахских и мировых ученых о языковой личности, языковой картине мира, языково-ментальном пространстве, проведены тематические исследования и анализ основных аспектов. Была проведена экспертная работа, проанализированы понятия и теории науки «абаеведения».

Результаты исследования позволяют понять, проанализировать единицы употребления языковой личности в контексте.

Ключевые слова: языковая личность, слова назидания, трансформация, суть, перевод, соответствие.

Аударма саласы — бір ұлттың мәдениетін, тарихын, тұрмыс-тіршілігін екінші бір ұлтқа таныстыру арқылы ұлтаралық рухани үндестік орнатушы сөз өнерінің бір саласы. Демек аударманың түпкі мақсаты — тілді насихаттау, тіларалық және мәдениетаралық қарым-қатынасты нығайту.

Ғылымда аударма мәтіні түрлі мәнге ие. Л.С. Бархударов аударма ұғымына «белгілі бір мәтіннің мағынасын сақтай отырып қайта құрылуы» [1, 3] деген анықтама берсе, Е.В. Бреус тек екі тілдің байланысы ғана емес, олардың арасындағы мәдениетаралық бірліктердің ұйқасы [2, 19] деп санайды. Аударма және оның мәтіндегі өзгерісі туралы алғашқы жинақталған, жүйелі теорияны ұсынған ғалым — В.Н. Комиссаров. Трансформациялық теорияға қатысты ғалым «перевод есть процесс описания при помощи языка перевода денотатов, описанных на языке оригинала» деген анықтама береді.

Аударматануда көркем мәтін түпнұсқасының аударма мәтіндегі көрінісі немесе өзгерісі трансформация деп аталады. Бұл терминді алғашқылардың бірі болып Ресейде И.И. Ревзин және В.Ю. Розенцвейг [3], шетелде

Ю. Найда [4] жасаған. Я.И. Рецкер, Л.С. Бархударов, А.Д. Швейцер және т. б. көптеген аударматанушы-ғалымдардың еңбегінде «трансформация» термині көптеп кездеседі. Аударма мәтінге орынсыз сөз қосу немесе түпнұсқа мәтінді сөзбе сөз аудару мәтіннің семантикалық тұтастығын бұзады. Көркем мәтінде автор көзқарасының мәнін мейлінше сақтау үшін трансформация тәсілі қолданылады.

Эксперимент. Аударма үдерісі — динамикалық қозғалыс, ол бірқалыпты тіл білімінің заңдылықтарына әрқашан бағына бермейді. Сәтті аударма аудармашының тілді толыққанды білуіне, шығармашылық ой-өресінің деңгейіне, таным-түсінігінің креативтілігіне байланысты. Ал сондай сәтті аударманың тиімді бір тәсілі — трансформация, яғни аудармашының мәтіндегі ой тұтастығын сақтай отырып, оны бірнеше жолдармен жеткізу қабілеті.

Аударма саласында трансформациялық әдістің 4 түрі белгілі:

1) Орын тәртібі (сөйлем құрамындағы жекелеген сөздер мен сөз тіркестерінің орын алмасуы);

2) Ауыстыру (гинерализация, антономиялық аударма, компенсация);

3) Қосу (аудармашының мәтіндегі мәнді жеткізуде өз жанынан тілдік бірліктерді қосу);

4) Түсіру (кейбір грамматикалық, лексикалық, семантикалық сәйкессіздіктерді мәтіннен алып тастау).

Нәтиже мен талқы. Көркем мәтін аудармасындағы трансформация типтерін талдау үшін Абай қарасөздерінің қазақ-ағылшын тілдеріндегі көрінісін қарастыруды жөн көрдік. Өйткені Абай — қазақ жазба әдебиетінің негізін қалаушы. Оның шығармасында қазақ тілінің бай қоры сақталған. Екіншіден, Абай қарасөздері тұнған философия, сол себепті әлемнің ғаламдық бейнесінде оның өзіндік орны бар. Үшіншіден, Абай тегі қазақ болғанымен, оның шығармалары күллі әлем жұртшылығын баурап алды. Осы факторларды ескере отырып, біз зерттеу мақаламызда Абайдың «Жетінші қарасөзін» ағылшын тілінде трансформациялану типтерін талқылайтын боламыз.

Орын тәртібі — аудару үдерісінде түпнұсқа мәтіндегі тілдік бірліктердің (сөз немесе сөз тіркестерінің) аударма мәтінде өзгеруі. Бұл тілде болатын қалыпты құбылыс. Өйткені тілдер типологиясына (аглютинативті, флективті, аморфты) байланысты сөздер әртүрлі орналасады. Мәселен, қазақ тілінде сөздер қатаң тәртіпті сақтаса, орыс және ағылшын тілдерінде тілдік бірліктер еркін орналасады.

Born into this world, an infant inherits two essential needs. The first is for meat, drink and sleep. These are the requirements of the flesh, without which the body cannot be the house of the soul and will not grow in height and strength.

Жас бала анадан туғанда екі түрлі мінезбен туады: біреуі — ішсем, жесем, ұйқтасам деп тұрады. Бұлар — тәннің құмары, бұлар болмаса, тән жанға қонақ үй бола алмайды. Һәм өзі өспейді, қуат таппайды (түпнұсқа) [5, 36].

Түпнұсқа мәтінде сөздер белгілі бір тәртіппен, яғни баяндауыш — сөйлем соңында, іс-қимыл иесі сөйлем басында, толықтырушы мүшелер — сөйлем ортасында орналасқан. Аударма мәтінде предикат сөйлемнің басына ауысады да, объект сөйлемнің соңына жылжиды. Сондай-ақ, түпнұсқадағы құрмалас сөйлемді аудармада екі жай сөйлеммен береді. Бұл — грамматикалық ерекшеліктерге байланысты трансформацияның бір типі. Одан бөлек сөздердің лексикалық мағыналарының толықтай алмасуы, басқа сөздермен ауыстырылуы байқалады. Мысалы, «жас бала» сөзі әр абзацта «infant», «baby», «child» сөздерімен алмастырылып береді. Мұны ауыстыру трансформациясы деп атайды. А. М. Алдашева осы орайда сөздіктегі сәйкестіктер көркем аудармада ұғымдық-мазмұндық, стильдік және экспрессиялық қызметінде елеулі айырмашылықтар жоқ тілдік құралдардың орны ауыстырылатындығын, ал кейбір жағдайларда екі мәтіннің коммуникативті-функционалды тепе-теңдігіне көз жеткізу үшін мәтіндегі сөздің дәлме-дәл баламасы емес, мағы-

насы жуық, сөздің стильдік қызметін нақтылайтын, экспрессивті бояуын бере алатын басқа сөзбен ауыстырылатындығын айтады [3, 35].

A baby will grasp at brightly coloured objects, it will put them in its mouth, taste them and press them against its cheek. It will start at the sound of a pipe. Later, when a child hears the barking of a dog, the noises of animals, the laughter or weeping of people, it gets excited and asks about all that it sees and hears: What's that? What's that for? Why is he doing that?

Біреуі — білсем екен демеклік. Не көрсе соған талпынып, жалтыр-жұлтыр еткен болса, оған қызығып, аузына салып, дәмін татып қарап, тамағына, бетіне басып қарап, сырнай-керней болса, дауысына ұмтылып, онан ержетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да, біреу күлсе де, біреу жыласа да тұра жүгіріп, «ол немене?», «бұл немене?» деп, «ол неге үймеді?» деп, «бұл неге бүймеді?» деп, көзі көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап, тыныштық көрмейді (түпнұсқа) [5, 36].

Ауысымдар мен оның типтері:

— сөз формасының ауысымы (бұлар — тәннің құмары, бұлар болмаса, тән жанға қонақ үй бола алмайды — *without which the body cannot be the house of the soul and will not grow in height and strength*: бұл жерде «қонақ үй» сөзі *house* сөзімен берілген. Біріншіден, бұл сөздің тура мағынасына сәйкес келмейді; екіншіден, «қонақ үй бола алмайды» тіркесі ауыспалы мағынада, яғни тірек мағынасында);

— сөз таптарын ауыстыру (біреуі — *ішсем, жесем, ұйқтасам деп тұрады* — *the first is for meat, drink and sleep*: бұл жерде *ішу* сөзі етістік, аудармада *meat (em)* зат есім формасында берілген);

— сөйлем мүшелерін ауыстыру (*Кұр көзбенен көрген біздің хайуан малдан неміз артық? — Чем же мы отличаемся от животных если мы воспринимаем вещи только глазами?*: бұл жерде сөйлем мүшелерінің орны ауысқан).

Жоғарыдағы мысалда сөздердің, сөз тіркестерінің, сөйлем мүшелерінің лексикалық, грамматикалық трансформациясын айқын байқауға болады. Түпнұсқадағы бастапқы екі сөйлем аударма мәтінде бір сөйлемге кіріктірілген. Соңғы сөйлемдегі риторикалық сұрақты 3 сұраулы сөйлеммен берген және құрмалас сөйлемді жекелемей, сол қалпын сақтауға тырысқан. Осы мән мәтінде ерекше байқалатыны түпнұсқа мен аударма мәтін көлемінің сәйкессіздігі. Бұл құбылыс аударма үдерісінде кейбір сөздердің аудармашы тарапынан қысқартылғанын, мәтіннен мүлдем алынып қалғанын білдіреді. Аудармада қандай сөздер түсіп қалады?

Біздің зерттеуімізше, қазақ тілінің өз бояуын, қазақ қалпын, қазақ салтын сақтайтын, ұлттық колоритті тілдік бірліктер аудармада балама нұсқасын табылмағандықтан, аударылмайды. Олардың қатарына фразеологизмдер, тұрақты тіркестер, еліктеуіш сөздер, байырғы етістіктер жатады. Аудармашы аталмыш тілдік бірліктерді аударма тілге жақындатып, ыңғайлауға болатын еді. Бірақ әр аудармашы үшін мәтіннің санынан бұрын сапасы маңызды,

мәтіннің сыртқы құрамы трансформацияға ұшырағанымен, оның ішкі мазмұны, автордың айтар ойы сақталуы қажет.

Алып тастау — негізгі тілдегі лингвистикалық пен стилистикалық нормаларын бұзбау үшін аударма жүзінде қолданылатын сөз немесе сөздерді мәнмәтіннен жою тәсілі. Абайдың «Жетінші қарасөзінде» алып тастау (түсіріп тастау) трансформациясы жиі ұшырасады. Мысалы, «*Һәм*» сөзі ағылшын тіліндегі мәтінде аударылмаған. Ол сөздің өзі кірме сөз, қазақ тіліне араб тілінен енген. Қазіргі тілдік қолданыста «және», «әрі», «немесе» секілді шылаулардың орнына жүреді. Түсіріліп тастау трансформациясына ұшыраған тілдік бірліктердің біразы — күрделі етістіктер.

«*Әзелде құдай тағала хайуанның жанынан адамның жанын ірі жаратқан, сол әсерін көрсетіп жаратқаны*» [5, 36].

«*Otherwise, the spiritual life of a person will not differ from the existence of any other living creature. From the very beginning God separated man from beast by breathing the soul into him*».

Сөйлемде бедерлі іс-қимылдар түсіріліп тасталған. Бедерлі деуіміздің мәні — мәтіннің экспрессивтілігін күшейтетін, алдыңғы ойдан соңғы ойды асыра сілтейтін, образды сөздер. Жоғарыдағы мысалда «*ірі жаратқан, сол әсерін көрсетіп жаратқан*» сөйлемшесінің түгелдей түсіп қалуының себебі де осында, түпнұсқада ойдың құр сөзбен емес, әсерлі, әдемі жетуі мақсат етілсе, аудармада көпшілікке түсінікті болуы мақсат етіледі.

«*Сол қуат жетпеген, ми толмаған ессіз бала күндегі «бұл немене, ол немене?» деп, бір нәрсені сұрап білсем екен дегенде, ұйқы, тамақ та есімізден шығып кететұғын құмарымызды, ержеткен соң, ақыл кіргенде, орнын тауып ізденіп, кісісін тауып сұранып, ғылым тапқандардың жолына неге салмайды екеміз?*» [5, 37].

«*Why then, on grow-ing up and gaining in wisdom, do we not seek to gratify our curiosity, which in childhood made us forget about food and sleep? Why do we not tread in the path of those who seek knowledge?*»

Мәтінде «*қуат жетпеген*», «*ми толмаған*», «*ессіз*» тілдік бірліктері түсіріледі де, «*which in childhood*» (бала кезде) тіркесі орнын басады. «Бала кезде» сөзінің алдындағы эпитет аударма мәтінде болмайды.

«*Ержеткен соң*», «*ақыл кіргенде*» айқындауыш мүшелері сөзбе сөз аударылмағанымен, түпнұсқаға жуық «*on growing up and gaining in wisdom*» баламалармен алмасады. Қызығы, алдыңғы сөйлемде көркемдеуіш құрал түсіріліп аударылса, бұл жерде, керісінше, аллитерацияның көрінісін, яғни лексикалық трансформацияны да айқын байқаймыз.

Екі мәтіннің прагматикалық қызметін теңбе-тең ұстау үшін аудармашы өзге де тәсілдермен қатар контекстегі сөзді түрлендіріп, оның орнына функционалды қызметі жақын-жуық, сөз тіркесін, фразаны, тұрақты теңеуді қолданады, сондай-ақ бірі бірінің мағынасын үстейтін бірнеше синонимдерді қатар қолданады.

«*Орнын тауып ізденіп, кісісін тауып сұранып*» авторлық фразеологизмдер де сол күйі аударма мәтіннен түсіріліп тастайды. Фразеологизмдердің қалыптасуына автор бар елдің мәдениеті, тұрмыс-тіршілігі ықпал етеді. Аталмыш факт ағылшын және қазақ тілінің табиғи ерекшеліктеріне сәйкес келмеуі мүмкін. Фразеологизмдерді сөзбе сөз аудару да әбестік, мұндай жағдайда тіркес сәтсіз аударылуымен қатар, мәтін тұтастығына, концепциясына кері әсерін береді.

Аудармада сөзді оңды-солды түсіре бермейді, мазмұнға нұқсан келтірмейтіндей жүзеге асуы қажет. Сөзді түсіруге қарма-қарсы мәнде сөз қосу түсінігі бар. Бұл құбылыс жұтаң мәндегі аударманы аудармашы тарапынан толықтырулармен ерекшеленеді.

Сөз қосу түпнұсқада жоқ, бірақ аударма барысында қажет болған қосымша сөздерді қолдану дегенді білдіреді. Сөз қосу сөз, сөз тіркесі, сөйлемше, сөйлем, мәтін түрінде кездеседі.

Абай өзінің қарасөздерін қалың қазаққа қаратып жазғаннан кейін де, кейбіріне мәтінаралық түсінік беруді талап етеді. Өйткені аударма мәтінді өзге ұлт өкілдері оқиды. Олар шығарманы оқып отырғанда, түсініксіз сұрақтар туындамауы қажет. Мәселен, төмендегі мысалға назар аударайық:

«*Has In my younger days it never occurred to me that any-one could forsake his own people. I loved the Kazakhs with all my heart and believed in them. But as I came to know my people better and my hopes began to fade, I found that I lacked the strength to leave my native region and form kinship with strangers. This is why there is avoid in my heart now*».

Аударма мәтіндегі дәл осы сөздерді түпнұсқадан таба алмаймыз. Аудармашы тарапынан қосылған сөз — түпнұсқаның соңғы мәнмәтініндегі ойдың түсіндірмесі.

«*Енді осы күнде хайуаннан да жаманбыз. Хайуан білмейді, білемін деп таласпайды. Біз түк білмейміз, біз де білеміз деп надандығымызды білімділікке бермей таласқанда, өлер-тірілерімізді білмей, күре тамырымызды адырайтып кетеміз*» [5, 37].

Бұл күндері Абайдың өз шығармаларында мейлінше ашылып, халқына ашынып айтқан сөздерін «қазақты айыптаушы» ретінде насихаттағысы келетіндерді байқап жүрміз. Мұндай кереғар пікірлердің шетелдік оқырмандарда орын алмасы үшін аудармада осындай түсіндірулер арқылы сөз қосу трансформациясын қолданған жөн. Расында, Абай өз халқын өзінен артық жақсы көрген. Ал оның шығармаларындағы ащы әжуа қоғам шындығы, заман ақиқатынан туындаған.

Түсіндірме түріндегі аударма аударматанудың теориялық және практикалық мәселелері талданатын әдебиеттің барлығында да екінші тілде мағыналық-ұғымдық көлемі жағынан сәйкес келмейтін сөздер тобын, яғни баламасыз лесиканы аудару тәсілі ретінде сипатталады және бұл аудару тәсілінің ерекшелігі — түпнұсқа тіліндегі бірліктің мағынасының аударма тіліне жайылмалы синтаксистік құрылымдар арқылы берілуінде. Түпнұсқа бірлігі мен оның аударма тіліндегі баламасының арасында лексикалық сәйкестік болмайды.

«Бас ұрғызса» (*Тәннен жан артық еді, тәнді жанға бас ұрғызса керек еді*) тұрақты тіркесі аударма мәтінде толық сөйлем арқылы түсіндірілген: *We should come to realise that spiritual virtues are far superior to bodily endowments, and so learn to subordinate our carnal desires to the dictates of our soul.*

Қазақ әдебиетіндегі көркем мәтін аударма үдерісіндегі проблемалардың бірі — түпнұсқа контекстегі сөз мағынасын кеңейтіп, ұлғайтып беретін баламалардың жұмсалуды. Контекстегі сөздің ауыспалы мағынасын, стильдік қызметін толық жеткізе алатын балама, сәйкестік бола тұрса да, аудармашы көп ретте сөздің семантикасын ашатын басқа баламаны, сөзді, сөз тіркесін іздейді және пайдаланады. Аудармашының бұндай ізденістері көркем аудармаға айтылған сыни еңбектерде «қателік», «түпнұсқадан ауытқу», «еркін кету» деген пікірлермен бір-жақты түсіндіріледі. Алайда түпнұсқадағы сөздің мағыналық құрылымын толық, жан-жақты беретін функционалды сәйкестіктер жасауда сөз мағынасын нақтылаудағы сияқты белгілі бір заңдылықтар бар. Аударматану теориясында сөз мағынасын дамыту деген термин алынады. Бұл — түпнұсқадағы тілдік единицаның мағынасын логикалық түрде дамыта алатын лексикалық-семантикалық алмастыру деген сөз.

Абай қарасөздерінде лексикалық-семантикалық трансформациялардың сәкестілігін немесе прагматикалық ерекшеліктері өз алдына бөлек тақырып, тың ғылыми тұжырым. Мәселен, «*A baby will grasp at brightly coloured objects, it will put them in its mouth, taste them and press them against its cheek*» (*Не көрсе соған талпынып, жалтыр-жұлтыр еткен болса*) сөйлемінде «*brightly*» тура мағынада қолданылып тұр. Түпнұсқада ауыспалы мағынада жұмсалған, автор «қызықтыру» сөзін экспрессивті түрде жеткізгісі келген.

«Мән» - кісінің рухани болмысының сыры. Мәтін мәнін әркім әртүрлі түсінеді. Автордың ойын ешкім дөп басып айта алмайды. Оқырман мен ғалымдардың мәтін-

дегі қандай да бір сөзге, ұғымға, сөйлемге, ойға, тақырыпқа қатысты пікірлері мен тұжырымдары болжам түрінде ғана беріледі» [6].

«*Сол өрістетіп, өрісімізді ұзартып, құмарланып жиган қазынамызды көбейтсек керек*» сөйлеміндегі «өрістетіп, өрісімізді ұзартып» аударма мәтінде түсіріліп қалады да, «жиган қазынамыз» метафоралық тіркес «wisdom» (*It behoves us to strive to broaden our interests and increase the wisdom that nourishes our souls*) сөзімен сәтті алмасады.

Қорытынды. Абай қарасөздері — басқа ақын-жазушылардың қолтаңбасына ұқсамайтын, қайталамайтын көркем прозаның өзінше бір бөлек формасы. «Бөлек формасы» деуіміздің мәні — ол бір сюжеттер жиынтығы немесе дидактикалық ғибраттар, басы ашық естелік әңгімелер емес, тіршілікті, күллі әлем заңдылықтарын түсіндіретін ғақлиялар топтамасы. Абайдың адамдық концепциясы жалпы адамзатқа ортақ. Сондықтан да оның қарасөздері әлемнің бірнеше тілдеріне аударылған.

Абай қарасөздерін басқа тілге аударуда ескерілетін жағдай, қаламгердің жеке қолданысындағы тілдік бірліктердің көп бөлігі ауыспалы мағынада жұмсалғандықтан және ұлттық колорит басым болғандықтан шығарманың өзіне тән бояуы, қасиеті сақталуы қажет.

«Кез келген жазушы, ақын өз шығармасын басқа бір тілге аударғанда түпнұсқаның толық мазмұнының сақталуын талап етеді, ал аударма дегеніміз — үлкен өнер, ал сол өнерді аса шеберлікпен пайдалана білу — тәржімашының ең үлкен міндетінің бірі» [4, 82].

Аударматанудағы сәтті аударманың кең таралған түрі — трансформация. Абай қарасөздерінің ағылшын тілді аударма мәтінін талдау арқылы трансформацияның 4 типі және лексикалық-грамматикалық ерекшеліктерін айқындадық, тілдік бірліктерін сараладық, аударма сәйкестігін, тіларалық қатынастарын анықтадық. Нәтижесінде, аударма мәтіндегі тілдік бірліктермен қатар, Абайдың жеке сөз қолданысы, философиясы айқын көрініс тапты.

Әдебиет:

1. Жақыпов Ж.А. Аударматануды аңдату: Оқулық. — Астана, ТОО «Искандер КО», 2005. — 142 б.
2. Қазақстан Республикасы ғаламдық мәдениетаралық кеңістікте, 2-бөлім. — Алматы, 2003. — 138 б.
3. Алдашева А. М. Аударматану: Лингвистикалық және лингвомәдени мәселелер. — Алматы, «Арыс», 1998. — 215 б.
4. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі, 3-том: Алматы, Қазақ ССР-нің «Ғылым» баспасы, 1978. — 768 б.
5. Абай. Өлеңдер, поэмалар, аудармалар мен қара сөздер. — Алматы: Жібек жолы, 2005. — 488 б.
6. Салқынбай А. Абай сөзінің лингвопоэтикасы. — Алматы: Қазақ университеті, 2015-162 б.

Big Data технологиялары негізінде білім сапасына болжамдық талдау жасау

Изимбетов Нурлан Орныкбаевич, магистрант;
Баймендинова Айгерім Нұрланқызы, магистрант
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

Big Data (Үлкен деректер) термині жақында енгізілгеніне қарамастан, ол қазіргі білім беру жүйесіне кірігін кетті. Мақалада заманауи бағалау технологияларының жаңа түрі ретінде білім беру тәжірибесіне үлкен деректерді енгізу қарастырылған. Білім беру сапасын бағалау үшін үлкен деректерді пайдаланудың тиімділігіне талдау берілген. Үлкен деректер технологиялары негізінде білім беру сапасын бағалау принциптерін жақсартуға және жеңілдетуге болады. Үлкен деректердің сандық технологияларын қолдану арқылы студенттердің оқу жетістіктерін бақылау және проблемалық оқыту аймақтарын анықтау үдерісі жеңілдетілуі мүмкін. Автоматтандырылған деңгейде деректерді алу және талдау арқылы оқу үрдісіндегі кез келген өзгерістерге жедел әрекет етуге болады.

Түйін сөздер: білім, білім беру жүйесі, үлкен деректер, Big Data, болжамдық талдау, цифрлық сервис.

Предиктивный анализ качества образования на основе технологий Big Data

Изимбетов Нурлан Орныкбаевич, студент магистратуры;
Баймендинова Айгерім Нурланқызы, студент магистратуры
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (г. Алматы, Казахстан)

Несмотря на то, что термин большие данные — Big Data введен недавно, он стремительно внедряется в современной образовательной системе. В статье предусмотрено внедрение больших данных в образовательную практику как нового типа современной технологии оценивания. Дан анализ эффективности использования больших данных для оценки качества образования. Принципы оценки качества образования можно улучшить и упростить на основе технологий больших данных. Использование технологии цифровых данных может упростить процесс мониторинга успеваемости учащихся и выявления проблемных областей обучения. На любые изменения в процессе обучения можно быстро отреагировать, получая и анализируя данные на автоматическом уровне.

Ключевые слова: образование, система образования, большие данные, Big Data, прогнозный анализ, цифровой сервис.

Ақпараттық технологиялар дәуірінде, әсіресе цифрландыру технологияларының қарқынды дамыған кезінен бастап, әрбір Интернет қолданушысы үшін ақпараттың едәуір көлемі жинақтала бастады, бұл өз кезегінде Big Data технологиясы бағытын тудырды. Big Data терминін алғаш рет 2008 жылы Nature журналының редакторы Клиффорд Линч қолданған [1]. Ол әлемдік ақпарат көлемінің қарқынды өсуі туралы айтып, оларды игеруге жаңа құралдар мен дамыған технологиялар көмектесетінін атап өтті.

Big Data технологиясын нақты білім беруде пайдалану оқыту сапасын жетілдіретіндігі көптеген ғылыми зерттеулерде дәлелденіп келеді. Үлкен деректер білім беру ұйымдарына білім беру сапасын және оқышылардың жетістіктерін, студенттердің тұрақтылығы мен жетістіктерін жақсарту үшін ақпараттық технологиялар ресурстарын стратегиялық пайдалануға мүмкіндік береді [2]. Аталған жаңа технологияның мүмкіндіктерін пайдаланып білім сапасын болжамдық талдаудың цифрлық сервисін жасау мүмкіндігі бар. Болжамдық талдау — болашақтағы белгісіз оқиғаларға болжам жасау үшін қолданылатын талдаудың жетілдірілген бөлімі. Болжамдық талдау болашақ туралы болжам жасау үшін ағымдағы деректерді талдау үшін ақпарат жинау,

статистика, модельдеу, машиналық оқыту және жасанды интеллекттің көптеген әдістерін қолданады. Болжамдық талдаудың цифрлық сервисін жасау оқыту сапасын жақсартуда қандай мүмкіндіктер береді?

Қазіргі уақытта студенттердің білімге деген ынтасын арттыру үшін оқытушылар білім беру үдерісін ұйымдастырудың әртүрлі тәсілдерін белсенді қолданады [3]. Аталған сервисің көмегімен студенттерге жасалған болжамдық талдауларының интерактивті жүйесі бақылау тақтасы (Дэшборд) түрінде жасалады, онда студенттердің оқу процесіне қатысуы туралы мәліметтер көрсетіледі. Бақылау тақтасы сабақтардан үлгермеуші студенттердің санын азайту, сабаққа қатысуды жақсарту және университет қауымдастығына деген сенімін арттыру үшін жасалады. Студенттерге, оқытушыларға және эдвайзерлерге қол жетімді бұл бақылау панелінде әрбір студенттің оқуға қатысты көрсеткіштері көрсетіледі. Мысалы, кітапханамен жұмыс жасау жиілігі, оқыған курстары туралы ақпарат, сабаққа қатысу және басқа да білім көрсеткіштері.

Сонымен осы сервисің көмегімен кез келген студент өзінің оқу үдерісіне және жалпы білім беру ұйымының өміріне қаншалықты қатысатындығын, сондай-ақ неге көп көңіл бөлу керектігін түсіну үшін өзінің іс-әрекетін

бақылап, өзін басқа студенттермен салыстыра алады. Егер студенттің екі апта ішінде сабаққа деген белсенділігі төмендеп кетсе, сервис оқу орны әкімшілігіне, эдвайзерге осы туралы хабарлама жібереді және эдвайзер бұл жағдайдың себебін анықтау үшін студентпен және оның ата-анасымен байланысқа шығады. Сервистің жұмыс істеу алгоритмі бойынша бақылау тақтасында студенттердің сабақ үлгерімі бойынша ақпарат беріледі. Мысалы, семестрді сәтті аяқтайтын студенттер жасыл түспен, қауіп-қатер тобындағы студенттер сары түспен, эдвайзерден жедел көмек қажет ететін студенттер қызыл түспен белгіленеді. Big Data технологиясы негізінде жасалған білім сапасына болжамдық талдаудың цифрлық сервисі білім алушылардың оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Білім беру жүйесін басқарудың тиімділігін арттыру және білім сапасын қамтамасыз ету үшін жаңа шешімдер мен әдістерді табу білім беру жүйесі үшін маңызды [4]. Бұл үшін, бір жағынан, талдануы және жүйеленуі тиіс жинақталған ақпараттың үлкен көлемін қолдану қажет. Екінші жағынан, Big Data әр студентке өзінің жеке білім беру траекториясын жаңаша құруға, сонымен қатар білім беру ұйымындағы білім сапасын бағалауға және өздері үшін қолайлы оқу әдісін таңдауға мүмкіндік береді. Осыған байланысты білім беру сапасын бағалау мен жақсарту үшін үлкен деректерді қолдану мүмкіндіктерін қарастыру өзекті мәселе болып табылады.

Big Data — бұл студенттерді оқытуды жекелендіруге мүмкіндік береді, студенттер әр түрлі тақырыптар бойынша толық нұсқаулық алады және кеңейтілген

ақпараттық кеңістікке ие болады. Студенттерге курс бағдарламасын таңдауға, үйге берілген жеке тапсырманы орындауға және толығырақ ұсыныстар алуға мүмкіндік беріледі. Білім сапасын болжамдық талдаудың цифрлық сервисі көмегімен білім беру ұйымында топтарда артта қалушылар аз болады, өйткені сервис тәуекелге ұшырауы мүмкін студенттерді ертерек анықтауға мүмкіндік береді, ал оқытушылар үлгермеуші студенттерге уақытында көмектесе алады [5].

Қорытынды

Big Data заманауи білім беруде жаңа көкжиектер ашады, осы технологиялардың дамуымен білім беруде білім сапасын болжамдық талдаудың цифрлық сервисін қолдану қауіп-қатер тобындағы студенттерді немесе ерекше жетістіктерге лайық студенттерді бөліп көрсетуге мүмкіндік беретін жоғары деңгейге шығады. Бұл осындай жағдайларды қадағалауға және оларға жеке білім беру траекториясы бойынша табысты ілгерілеуге көмектесуге, сондай-ақ университетте орын жоғалту жағдайын болдырмауға мүмкіндік береді. Оқыту сапасы туралы деректерді талдау студенттерді болашақ перспективадағы жеке қасиеттері мен қызығушылығына сәйкес келетін білім мен мансапты таңдауға бағыттай алады.

Big Data технологиялары негізінде білім сапасын болжамдық талдау оқытуды түрлендірудің, тәсілдерді қайта ойластырудың, орын алған олқылықтарды қысқартудың және білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру үшін тәжірибені бейімдеудің қуатты құралы бола алады.

Әдебиет:

1. Современные решения и подходы к обработке массивов неструктурированной текстовой информации в области больших данных. Борисов А. В. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyye-resheniya-i-podhody-k-obrabotke-massivov-nestrukturirovannoy-tekstovoy-informatsii-v-oblasti-bolshih-dannyh> (дата обращения: 25.12.2021).
2. Predictive analytics in higher education. Manuela Ekowo and Iris Palmer. https://d1y8sb8igg2f8e.cloudfront.net/documents/Predictive-Analytics-GuidingPractices_fbsrc53.pdf (дата обращения: 12.01.2022).
3. Аналитика больших данных и Machine Learning в образовании: 5 кейсов из ВУЗов, Автор Анна Вичугова, <https://www.bigdataschool.ru/blog/big-data-analytics-education-cases.html> (дата обращения: 16.02.2022).
4. Большие данные в системе образования. Гвозденко Ю. В., Ищенко А. А., Пилипенко А. В. <https://s.eduherald.ru/pdf/2019/5-1/19731.pdf> (дата обращения: 20.02.2022).
5. Анализ больших данных в сфере образования: методология и технологии. О. А. Фиофанова. Москва 2020. https://iim.ranepa.ru/upload/iblock/c02/Analiz-bolshikh-dannykh-v-sfere-obrazovaniya_-metodologiya-i-tekhnologii.pdf (дата обращения: 04.03.2022)

Сәулеттік кеңістіктің негізгі түрлері және олардың көркемдік ерекшеліктері

Момынкұл Нұрсеіт Нұржігітұлы, магистрант
Ғылыми жетекші: Глаудинов Бекримжан Абакович, сәулет докторы, профессор
Қазақ бас сәулет-құрылыс академиясы (Алматы, Қазақстан)

Мақалада жалпы сәулеттік кеңістікті құраушы композициялық құралдардың өз-ара байланысы, олардың ерекшелігі, пропорциялық үйлесімділігі, өлшем бірліктері мен пішімдері қарастырылған.

Түйін сөздер: сәулеттік кеңістік, ғимараттар құрылымы, Фронтальды композиция, үйлесімділік.

Основные типы архитектурного пространства и их художественные особенности

Момынкул Нурсейт Нуржигитович, студент магистратуры
Научный руководитель: Глаудинов Бекримжан Абакович, доктор архитектуры, профессор
Казахская головная архитектурно-строительная академия (г. Алматы, Казахстан)

В статье рассматривается соотношение композиционных средств, составляющих общее архитектурное пространство, их особенности, соразмерность, единицы и форматы.

Ключевые слова: архитектурное пространство, структура зданий, фронтальная композиция, гармония.

Сәулеттік кеңістіктегі композиция негізгі үш түрлі құралдар арқылы жасалады: сәулеттік кеңістікте орналастыру; архитектуралық формалардың және олардың бөліктерінің қатынасы, пропорциясы, симметриясы, түсі, масштабты; кескіндеме, мүсін, көгалдандыру элементтерін қосу және пайдалану. [1]

Көлемдік-кеңістіктік композиция адамның визуалды қабылдау ерекшеліктеріне негізделген. Біз байқайтын пішіндер мен жазықтықтар олардың қиылысу сызықтарынан тұрады. Жазықтықтан көлем, көлемнен кеңістік пайда болады. Сәулеттік кеңістіктің бір ерекшелігі сол кеңістікте тұрған адаммен тікелей байланысты, мейлі ол ішінде болсын немесе сыртынан бақылап тұрсын маңызды емес. Кеңістікті қоршап тұрған элементтер ғана емес, сонымен қатар кеңістіктің өзі де эстетикалық құндылыққа ие. Құрылымның массасы мен оны шектейтін немесе қоршап тұрған бос кеңістік арасындағы байланыс — кеңістікпен танысқан кездегі алғашқы эмоционалды сезімдердің бірі болып табылады.

Ғимарат көлемінің пішіні, әдетте ішкі құрылымының ерекшелігіне байланысты болады. Мұндай байланысты әдетте бір қабатты шатыры тегіс ғимараттардан байқаймыз. Алайда, қасбеттің пішініне оның ішкі құрылымына толық сәйкестігі міндетті емес. Сөзсіз айырмашылық қабырғалар мен басқа қасбеттердің қалыңдығымен ғана емес, сонымен қатар құрылымдық және техникалық мақсатта қолданылған кеңістіктермен де анықталады. Су мен қарды кетіру үшін биік шатыр төбесі бар кез келген ғимарат ішкі кеңістікке қатысы жоқ сыртқы өлшемдерге ие. Бұрынғы сәулет өнерінде көлемнің ішкі кеңістіктен толық айырмашылығы бар мысалдарыды байқауға болады. Ғимараттың пішінін келтіру бір уақытта құрылымның сыртқы түріне және оның көршілес

ғимараттар ансамбліндегі рөліне байланысты ерекше көркемдік мәселелерді шешуге қызмет етті.

Кез келген құрылымның үш өлшемі бар: ұзындығы, биіктігі, ені. Үш өлшемділік — сәулеттік кеңістігінің басты қасиеті, сондықтан үйді жобалау кезінде басты композициялық міндет-оның көлемін әр түрлі бақылау нүктелерінен қалай көрінетінін анықтау.

Өлшемдердің біреуінің басым болуы белгілі бір композицияға тән белгіні береді: биік ғимарат — биіктігі басым, ұзартылған үй — ұзындығы басым; жалпақ үй — ені басым. Композицияның «фронтальдылық, кеңістіктік, көлемділік сияқты ерекшеліктері ғимараттардың көлемдік-кеңістіктік құрамын классификациялау үшін негіз болып табылады.

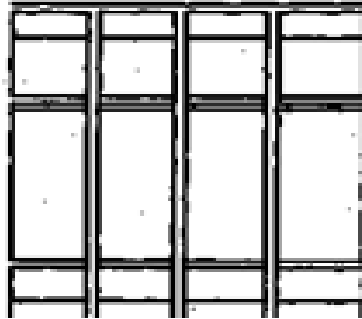
Фронтальды композицияға тән оның барлық элементтері мен бөліктерінің көрерменге қатысты орналасуы, негізінен екі фронтальды координатта байқалады — ол ені мен биіктігі. Фронтальды композициялардағы тереңдік координатасы нашар дамыған.

Фронтальды композицияның қарапайым түрі — тігінен орналасқан төртбұрыш. Тіктөртбұрышты жоғары қарай тарылту көрерменнен алыстау, ал төмен қарай тарылту — алға еңкейу сияқты әсер қалдырады. Егер қасбеттің сегменттелуі құрылымдық немесе функционалдық талаптардан туындаса және біз, керісінше, фронтальдылықты қалпына келтіргіміз келсе, онда бұған қосымша сегменттеуді қолдану арқылы қол жеткізуге болады (1-сурет).

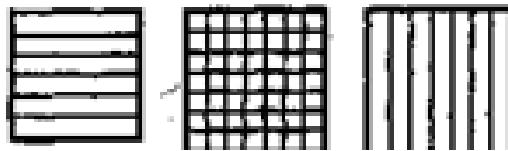
Кез келген композицияға қажетті көркемдік сапаның әдістерін қарастырайық. Оның екі негізгі жол бар: біріншісі — берілген бетті біркелкі бөлулермен толтыру (мысалы, тастардан, немесе блоктардан қабырғаны төсеуге еліктейтін тормен — тотпен, қаптау

кірпіштерін пайдалану); екіншісі — олардың арасындағы бағыныштылықты орнату арқылы жазықтықты тең емес бөліктерге бөлу (есік пен терезе саңылаулары, жиектер мен бұрылыстар).

Айта кету керек, қасбетті тек бір бағытта бөлу қажет емес. Көлденең бөлімдер бүйірлерден шектеулілікке баса назар аударады, ал тік бөлімдер жазықтықтың үстіңгі және астыңғы жағына назар аударады (2-сурет).

1-Сурет. Терезе жақтауын байланыстырудың біркелкі сегментациясы оның фронтальдылығын көрсетеді

2-Сурет. Көлденең бөлінулер пішіннің шектелуін бүйірлерінен, тік бөлулер жоғарыдан шектеулілігін көрсетеді. Екі бағыттағы тең артикуляциялар фронтальды формаларды атап көрсетеді

Көлемдік композиция әртүрлі жағынан айналдыра көрінуге арналған және оның айналасында қозғалған кезде байқалады. Жеке учаскедегі ықшам үй барлық үш координат (ені, биіктігі, тереңдігі) бойынша әзірленген элементтерден тұратын үш өлшемді композицияның мысалы болып табылады. Композицияның үш өлшемділігін ашу — дизайнның негізгі міндеті.

Форманың келесі белгілері болуы мүмкін: көлденең, тік немесе тереңдік координаттарының басым болуы; контурлар, силуэт күрделі немесе қарапайым. Көлемді құрайтын қабырғалардың жазықтықтары түзу, көлбеу, қисық, тік және т. б.

Архитектуралық пішіннің геометриялық үлгілерін анықтау үшін келесі құралдар қолданылады: пішіндердің, шегіністердің жылжуымен ерекшеленетін көлемді оның құрамдас бөліктеріне бөлу; әр түрлі қарама-қарсы бет түрлерін салыстыру (тік бұрышты, қиғаш, сынық, дөңгелек қисық, қоршау беттерінің қисық сызықты контурлары); масса мен кеңістікті салыстыру; текстуралар мен түстер.

Пішінді ашудың негізгі әдістері беттердің, жиектердің, артикуляциялардың геометриялық үлгілеріне негізделген, олардың мақсаты кез келген ерікті көзқарас тұрғысынан қабылдауға үшінші өлшемді ашу болып табылады. Ұзындықтың, биіктіктің және енінің теңдігі статикалық көлемге әкеледі (шар, текше). Екі шаманың басым болуы пішінді жазықтық күйге әкеледі.

Пішінді қабылдау көкжиектің биіктігіне байланысты. Қабырғаның биіктігіне қатысты оның орталық орналасуы пішінді мәнерсіз етеді. Көкжиек сызығын төмендету немесе көтеру (төменнен немесе жоғарыдан қарау)

пішінді ашуға көмектеседі, өйткені жоспардың немесе шатырдың конфигурациясы ішінара көрінетін болады.

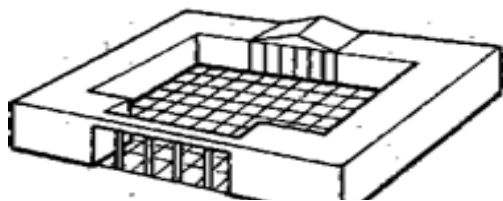
Көлемдік әсерді жақтардың біркелкі емес жарықтандыруы, ішкі көлемнің ашылуы, бетінің артикуляциясы және әртүрлі геометриялық пішіндердің қарама-қарсы қатар қоюы күшейтеді. Үш өлшемділікті ашумен қатар, бөліктердің композициялық бірлігіне және тұтастай үйлесімділікке қол жеткізу басты міндет болып табылады.

Көлемдік әсер тараптардың біркелкі емес жарықтандырылуымен, ішкі көлемнің ашылуымен, бетінің бөлінуімен, пішіндердің әртүрлі геометриямен қарама-қарсы салыстырылуымен күшейтіледі. Үш өлшемділікті ашумен қатар, бөліктердің композициялық бірлігіне және тұтастай үйлесімділікке қол жеткізу басты міндет болып табылады.

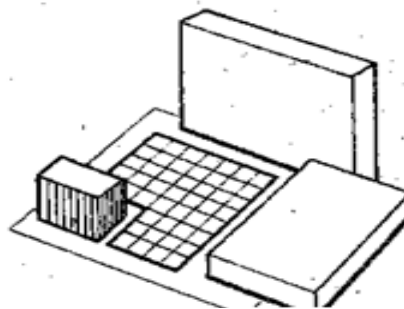
Терең-кеңістіктік композицияның көрнекі тереңдікті тудыратын формалары бар. Тұңғыш композицияны кеңістіктің келесі түрлерін пайдалана отырып құруға болады: барлық жағынан және жоғарыдан жабық (ішкі) және бір немесе бірнеше жағынан шектелген (сыртқы). Сыртқы композицияның мысалы — үш немесе төрт жағынан қоршалған қоршау. Бұл жағдайда қоршау қабырғаларының көлемі қабылданбайды және олар қоршау жазықтықтарына айналады (3-сурет).

Жабық кеңістік — екі жағынан қапталдалған немесе барлық жағынан қоршалған кеңістік. Мұндай ортада жүрген адам өзін «ішінде» сезінеді.

Ашық кеңістік былайша алып қарағанда кеңістіктегі негізгі көлемнің «сыртында» ұйымдастырылған, және көлемі, пішіні, қадамы арқылы ашылады. Шектелмейді,

3-Сурет. Жабық кеңістік

4-Сурет. Ашық кеңістік

керісіеше оны ұйымдастыратын көлемдерді айналдыра қамтиды [2]. (4-сурет).

Тұрғын үй кешендерін жобалау кезінде кешенді қаланың немесе тұрғын үй аймағындағы сәулеттік-кеңістіктің элементтері ретінде қарастырып, осы кеңістікте белгіленген жалпы сәулеттік құрылымды әзірлеп, сәулетпен композициялық байланысты жүзеге асыру қажет. Тұрғын үй кешендерін жоспарлау және дамыту үшін архитектуралық шешімдердің маңызды ерекшеліктерінің бірі жеке ғимараттар, олардың үйлесімділігі, ғимараттардың комбинацияларын және ішкі кеңістіктерін қамтитын композицияның тұтастығы болып табылады.

Ғимараттың сәулеттік шешімдерінің көркемділігі әртүрлі формаларды үйлестіру арқылы жүзеге асады. Тұрғын үй аулаларының кеңістікпен үйлесімділігі өмір сүру ортасының және архитектуралық композицияның

маңызды элементтері болып табылады. Аула кеңістігіндегі формаларының алуан түрлілігі мен тығыздығы, олардың комбинациялары, сонымен қатар ғимаратпен гармониялық байланысы, архитектуралық және көркемдік қасиеттерін анықтайды. Тұрғын үй кешендерінің сәулеттік дамуының алуан түрлілігі мен мәнерлілігі әр түрлі қабаттар санын пайдалану арқылы қол жеткізіледі, бұл қабаттардың саны ұлғайған ғимараттардың жеке топтарына, ерекше кеңістіктік пішініне, пластикасына, жеке элементтерінің құрылымы мен түсіне назар аудару арқылы қол жеткізіледі. Мұндай ерекшеліктер тұрғын үй ғимараттарының негізгі құрылымдық элементтерінің қайталануымен және бүкіл ғимараттың композициялық осьтерінің ырғағымен ерекшеленеді. Мысалы, мұнара типті көпқабатты үйлерді белгілі бір ырғақта азырақ қабаттағы ұзартылған ғимараттармен үйлестіруде кеңінен қолданылады (5-сурет).

5-Сурет. Негізгі ғимараттың орналасуымен жасалған композициялық шешім

Тұрғын аумақтарды дамытудың сәулеттік-көркемдік шешімдерінің ең маңызды сапасы олардың табиғи ортамен, ландшафтпен, жер бедерімен, су беттерімен органикалық байланысы болып табылады. Мысалы, тұрғын үй ауданы төбелердің, таулардың беткейлерінде орналасқан кезде, сәулеттік-кеңістіктік шешімнің мәнерлілігіне террасалардағы ұзартылған ғимараттарды бөлек мұнара типті үйлермен және сатылы ғимараттармен бірік-

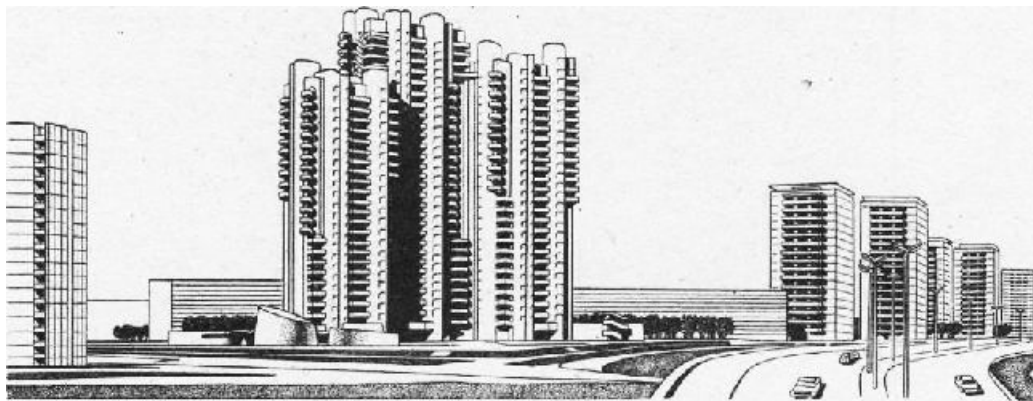
тіретін террасалық құрылыс жүйесі арқылы қол жеткізуге болады.

Өзендердің, көлдердің, каналдардың жағалауларында орналасқан тұрғын үй кешендерінің архитектурасы оны алыс қашықтықтан, қарсы жағалаудан көзге қалай қабылданатынын ескеруі керек. Бұл жағдайларда ғимараттардың көлемін, олардың бөлінуін, пластиктерді, элементтерді топтастыруды (лоджиялар, балкондар,

шығанақ терезелер), силуэт құрылымдарын ұлғайту орынды.

Негізгі көшеге қарайтын тұрғын үйлердің архитектуралық шешімдері қалалардың осы элементтерінің дамуының жалпы композициялық жобасына жатады. Бұл жерде ғимараттардың архитектуралық элементтерін,

олардың бөлімдерін, пластмассаларын үлкейту, екпінді күшейту, сондай-ақ тұрғын үйлердің бірінші қабаттарында салынған және оларға бекітілген мемлекеттік мекемелер мен кәсіпорындардың сәулетімен үйлесуі орынды. Кешке жарықтандырылған витриналар басты көшелердің сәулетінің көркемділігін арттырады (6-сурет).

6-Сурет. Монолитті және үлкен панельді ғимараттардың үйлесімі бар бас көшенің құрылыс сәулеті.

Жасыл кеңістіктер тұрғын аудандарды дамытудың сәулеттік-кеңістіктік композицияларының маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Жасыл аумақтарды орналастыру, өсімдіктерді таңдау және оларды топтастыру функционалдық және санитарлық талаптарды қанағаттандырып қана қоймай, сонымен қатар өмір сүру ортасының архитектуралық дизайнының мәнерлілігін арттыруы керек. Тұрғын аудандар мен шағынаудандардағы аулаларды абаттандыру сонымен қатар демалыс аймақтарын, балалар қалашықтарын, жаяу жүргіншілер жолдарын және тұрғын ауданның басқа да жоспарлау элементтерін нақты бөлуге қол жеткізуге бағытталған. Егер тұрғын үй кешені немесе шағын аудан бақшамен, саябақпен немесе орман саябағымен шектессе, онда

осы жасыл аймақтарға қарай ашық аулалары бар ғимараттың кеңістіктік құрамын пайдаланған жөн, ал тұрғын ауданды абаттандыруды саябақты дамыту деп түсіну керек.

Қорытынды

Сәулеттік кеңістікті құрайтын кез келген композицияның өзіндік ерекшеліктері мен артықшылықтары болады. Әрбірінің функционалды түрде атқаратын қызметі әр түрлі. Кез келген жобаны жасау кезінде сәулетші оның эстетикалық құрамдас бөліктеріне ғана емес, сонымен бірге адамдарға қалай әсер ететініне де аса назар аударуы керек. Осыған сүйене отырып, қала құрылысын жобалауда сәулет кеңістігінің көркемділігін барынша дұрыс пайдалану қажет.

Әдебиет:

1. Сәулеттік жобалаудағы көлемді-кеңістіктік композиция URL: [Электронды ақпарат] — <https://olymp.in/news/prilozhenie-3-obyomno-prostranstvennaya-kompozitsiya-v-arkhitekturnom-proektirovani/174>
2. Сәулеттік композиция URL: [Электронды ақпарат] — <http://gardenweb.ru/arkhitekturnaya-kompozitsiya>
3. Тұрғын аудандар мен шағын аудандарды дамытудың сәулеттік-көркемдік шешімдері URL: [Электронды ақпарат] — <http://stroy-spravka.ru/article/arkhitekturno-khudozhestvennye-resheniya-zastroiki-zhilykh-raionov-i-mikroraionov>

Баланың логикалық ойлауын дамытудың әдістері

Ниязова Толкын Жолаушиевна, бастауыш сынып мұғалімі
«Көкмардан» КММ жалпы орта мектебі (Түркістан, Қазақстан)

Мақалада бастауыш ыныптарда логикалық тапсырмаларды оқытудың педагогикалық мүмкіндіктері баяндалған. Логикалық тапсырмаларды тиімді оқытудың әдістемесі ұсынылған.

Кілттік сөздер: бастауыш сынып, оқушы, логика, логикалық есеп, цифрлық технологиялар.

Методы развития логического мышления ребенка

Ниязова Толкын Жолаушиевна, учитель начальных классов
КГУ общая средняя школа «Кокмардан» (г. Туркестан, Казахстан)

В статье изложены педагогические возможности обучения логическим задачам в начальных классах. Предложена методика эффективного обучения решению логических задач.

Ключевые слова: начальная школа, ученик, логика, логическая задача, цифровые технологии.

Орта мектеп жасында оқу іс-әрекетінің жалпы құрылымын, іс-әрекеттің бір түрінен екінші түріне өз бетінше өту әдістерін (индикативті тәрбиелік әрекеттерден атқарушылық, содан кейін бақылау мен бағалауға) меңгеру байқалады. Бір мәселені шешудің бірнеше жолдарын табу және салыстыру қабілеті, стандарты емес шешімдерді іздеу айтарлықтай дамып келеді. Кіші мектеп жасында өзінің оқу әрекетін, оның мотивтерін, міндеттерін, әдістері мен құралдарын жүзеге асыруға болады. Кең танымдық мотивтер ғана емес, сонымен қатар білімді меңгеру тәсілдеріне қызығушылықпен сипатталатын оқу-танымдық мотивтер де айтарлықтай нығаяды [1].

Бастауыш мектеп — бала өміріндегі маңызды кезең, ол психологиялық дамудың бүкіл логикасымен, жетекші іс-әрекеттің жаңа түрінің қалыптасуымен (тәрбиелік), алғашқы әлеуметтік маңызды рөл — статусты алу мен байланысты. Студенттің қоғамалдындағы өзіндік құқықтары мен міндеттері бар.

Бұл кезеңде баланың өмірінде қайта құрылымдау орын алады. Осы жасқа тән келесі белгілер:

Мектеп оқушысы болған балалар, әдетте, сабақтар аяқталғаннан кейін өз еркімен қалдырылады;

бала өмірінің мазмұны өзгереді;

құрдастарымен қарым-қатынасты өзгерту;

бірінші сынып оқушылары мен мұғалім арасында мүлдем жаңа қарым-қатынас орнатылады;

балалардың өздері өзгереді [2].

Мектептегі білім берудің басты сипатты белгісі — бала мектепке барған кезде (мүмкін өмірінде бірінші рет) әлеуметтік маңызы бар және әлеуметтік құнды әрекет — оқу қызметін жүзеге асыра бастайды және оны өмірде мүлде жаңа позицияға қояды. Айналасындағылардың барлығына қатынасы. Жаңа іс-әрекетті орындау арқылы, жаңа позиция арқылы баланың үлкендермен және құрдастарымен, отбасында және мектептен тыс барлық басқа қарым-қатынастары, өзіне деген көзқарасы және өзін-өзі

бағалауы анықталады. Бұл мектептегі ең маңызды білім беру функция тұлғаны қалыптастыру [3].

Жалпы, бастауыш жалпы білім берудің негізгі білім беру бағдарламасы оқушылардың жалпы мәдениетін, рухани-адамгершілік, әлеуметтік, тұлғалық және интеллектуалдық дамуын қалыптастыруға, әлеуметтік табысты қамтамасыз ететін оқу-тәрбие қызметін өзбетінше жүзеге асыруға негіз құруға бағытталған. Шығармашылық қабілеттерін дамыту, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру [4].

Қазіргі мектеп оқушылары жастайынан заманауи ақпараттық технологиялар мен күрделі технологиялық гаджеттерді еркін меңгеріп, еркін пайдаланады. 21 ғасырда жоғары технологиялар дәуірінде дүниеге келген жаңа ұрпақ жаңа электронды құрылғыларға өз жасындағы балалар ойлағаннан және күткеннен әлдеқайда жылдам бейімделеді. Кіші мектеп оқушыларының белсенді танымдық іс-әрекетінде компьютерді оқу құралы ретінде пайдалану бірқатар мақсаттарға қол жеткізуге ықпал етеді: — өздігінен білім алуға ынтасын арттыру; — жаңа құзыреттерді қалыптастыру; -шығармашылық потенциалды жүзеге асыру; — жеке өзін-өзі бағалауды арттыру; — оқу-тәрбие процесінде талап етілмеген жеке қасиеттерді дамыту. Мұндай дағдыларды қалыптастыру және дамыту ерте жастан басталып, жаңа әдістемелік құралдарды қолдану арқылы жүзеге асырылуы керек.

Оқушының даралығын жан-жақты сезініп, тұлға болып қалыптасуына көмектесу, оны мүмкіндігінше тиімді, өзбетінше және белсенді түрде білім алуға, ойлауға және іс-әрекетке практикалық түрде үйрету қазіргі заманғы білім берудің басты міндеті болып табылады. Оны шешу оқу-тәрбие процесін дараландыруды одан әрі дамытуды, мектеп оқушыларының субъективтілігін қалыптастыруды талап етеді [5].

2021-2022 оқу жылында орта білім беруді білім беруді ұйымдастыруға қойылған міндеттердің бірі цифрлық ин-

фрақұрылыммен және ресурстармен жабдықтау ретінде анықталған [6].

Жоғарыда аталған міндетті бастауыш білім беруде шешудің тиімді әдістерінің бірі цифрлық технологияларды пайдаланып логикалық тапсырмаларды құрастыру және оқытуда тиімді пайдалану болып табылады.

Цифрлық технологиялар арқылы құрастырылып, білім беруде пайдаланылатын цифрлық контенттердің алуан түрлері белгілі. Атап айтқанда, мультимедиялық контенттер, геймификация, веб квесттер және т. б.

1. Бастауыш сыныпта балалардың логикалық ойлауын дамытуда веб квест технологиясын пайдалану тиімді және оны құрастырудың танымал платформаларымен жұмыс жасау маңызды.

Бастауыш сыныпта логикалық тапсырмаларды құрастыруда <https://learningapps.org> платформасын пайдалану

тиімді. Себебі платформаның интерфейсі түсінуге жеңіл әрі тапсырмаларды құрастыру мен сақтаудың арнайы жетілдірілген мүмкіндіктері қамтамасыздандырылған.

«Логикалық 100 есеп» тақырыбымен <https://bilimsite.kz> платформасында жарияланған келесі есептерден веб квест құрастыру алгоритмін ұсынамыз.

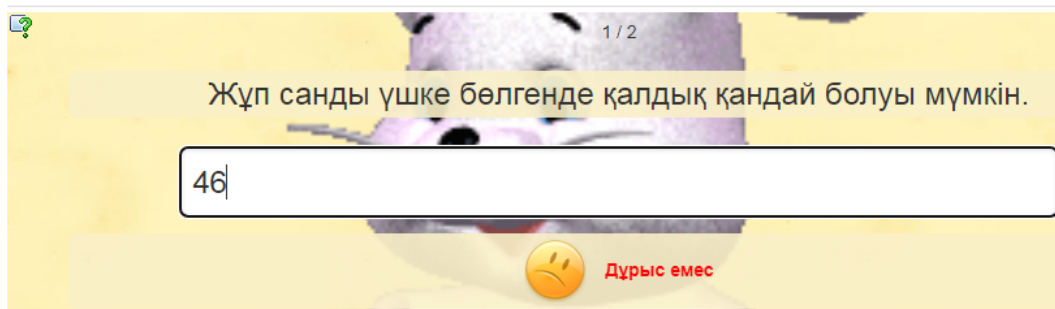
— <https://learningapps.org> платформасында тіркелу немесе бұрын тіркелген болсаңыз арнайы тіркелу мәліметтерін енгізіп платформаға кіру;

— «Жаңа жаттығу» командасын таңдап, «Мәтінді енгізу викторинасы» атауымен берілген тапсырма түрін таңдау;

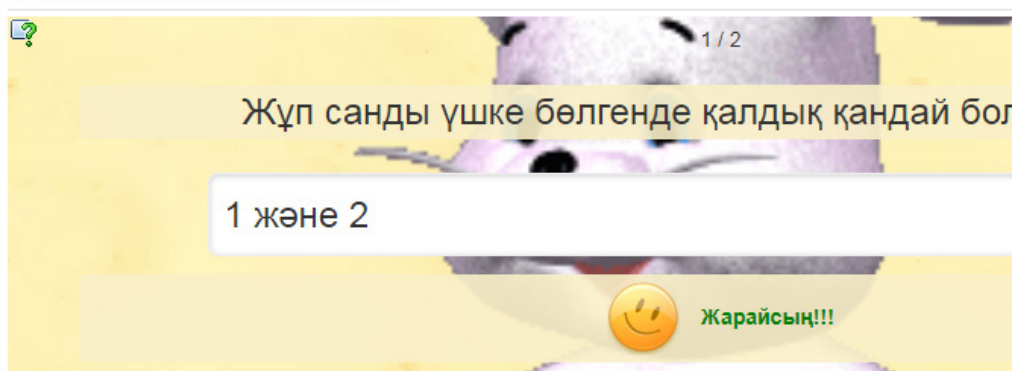
— ұсынылған шаблон бойынша логикалық есеп деректерін енгізу.

— құрылған жаттығуды сақтау және іске қосып тексеру (сурет 1)

4-сынып логикалық есептер

4-сынып логикалық есептер

Сурет 1. <https://learningapps.org> платформасында құрылған логикалық веб квест үлгісі

2. Логикалық тапсырмаларды құрастыруға арналған келесі платформа learnis.ru платформасы.

Бұдан өзге көптеген тегін платформалар қазіргі таңда қолжетімді, атап айтқанда, <http://zunal.com/>, <https://surprizeme.ru>, <https://quizizz.com/>, <https://kahoot.com/> және т. б. Мұндай платформалар саны күн санап көбейіп келеді. Аталған платформалар пайдаланып, логикалық тапсырмаларды құру мен сабақ барысында пай-

далану оқушылардың математикаға қызығушылықтарын арттырып, білім берудің көрнекілік ұстанымын іске асыруға мүмкіндік береді. Дегенмен, веб квесттерді құрастыруда кей жағдайда қазақ тілі алфавиті әріптеріне байланысты шектеулер болуы мүмкін. Сондықтан отандық өнімдердің әзірленуі күн заман талабынан туындаған маңызды әрі өзекті қажеттілік.

Әдебиет:

1. Долгова В. И., Аркаева Н. И., Капитанец Е. Г. Инновационные психолого-педагогические технологии в начальной школе: монография. — М.: Издательство Перо, 2015. — 200 с.

2. Терехова Н. В. Дидактика начального образования: учебное пособие. Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2013. 148 с.
3. Мусс Г. Н. «Психолого-педагогическое сопровождение дошкольного и начального общего образования»: учебно-методическое пособие/авт.-сост. Г. Н. Мусс, М. Э. Шарычева. — Оренбург: 2018. — 65 с.
4. Мишанова, О. Г. Методология и технология педагогического управления коммуникативным образованием младших школьников [Текст]: монография/О. Г. Мишанова. — Челябинск, 2012. — 284 с.
5. Целенаправленное развитие познавательных стратегий школьников/А. А. Плигин — М.: Издательство Московского психолого-социального университета, 2021. — 152 с.
6. «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу тәрбие процесін ұйымдастырудың 2021-2022 оқу жылындағы ерекшеліктері туралы». Әдістемелік нұсқау хат. — Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021. — 378 б.

Еуропа елдерінің қазіргі сәулет өнеріндегі негізгі көркемдік бағыттары

Султанбаев Ысмаил Бекбосынович, магистрант

Ғылыми жетекші: Глаудинов Бекримжан Абакович, сәулет докторы, профессор;

Қазақ бас сәулет құрылыс академиясының (Алматы қ.)

XIX ғасырда шарықтау шегіне жеткен өнеркәсіптік революция қала өмірінің көптеген аспектілеріне әсер етті. Адамдар өздерінің жетістіктері туралы көркемдік және визуалды аспектілер арқылы есеп бере бастады. Мұның бәрі жаңа сәулеттік стильдердің пайда болуына әкелді. Бұл мақалада Еуропа елдерінің заманауи сәулеті және олардың дамуы қарастырылады.

Түйінді сөздер: жаңа сәулет өнері, сәулеттік — көркемдік бағыттар, Еуропа.

Основные архитектурно-художественные направления в современной архитектуре стран Европы

Султанбаев Ысмаил Бекбосынович, студент магистратуры

Научный руководитель: Глаудинов Бекримжан Абакович, доктор архитектуры, профессор

Казахская головная архитектурно-строительная академия (г. Алматы, Казахстан)

Промышленная революция, достигшая своего апогея в XIX веке, затронула многие стороны городской жизни. Люди начали сообщать о своих достижениях через художественные и визуальные аспекты. Все это привело к рождению новых архитектурных стилей. В данной статье рассматривается современная архитектура стран Европы и их развития.

Ключевые слова: новая архитектура, архитектурно-художественные течения, Европа.

Х ғасырдың басында сәулет өнерінде үш ағымның, яғни жаңа рационалды сәулетте, ұлттық романтизм және неоклассицизмде қарама — қайшылықтар болды. «Модерн стилін» орына «жаңа сәулет» өнерінің принциптері үстем болу қажет еді.

Модернизм сәулет өнері — XX ғасырдағы сәулеттік бағыт, өткен ғасырдың көркемдік стильдерінен бас тартумен, пішіндер мен құрылымдардың жаңаруымен байланысты мазмұндағы бетбұрыс.

Модернизм XX ғасырдағы КСРО — дағы конструктивизм, 1920-1930 жылдардағы функционализм және 1920 жылдарындағы рационализм, Германиядағы Баухаус қозғалысы, Германия мен АҚШ-тағы 1930-1950 жылдардағы халықаралық стиль, брутализм, кеңестік модернизм, органикалық сәулет үрдістерін қамтиды [1].

Қарапайымдылыққа, минимализмге және де ою өрнектерден бас тарту модернизм бағытын қолдаушыларға ғимараттың функционалдығына назар аударуға мүмкіндік берді. Ашық жоспарлы интерьер, биік және құрылымы бойынша жеңіл ғимараттарға жаңа материалдар мен құрылыс технологиялары инновациясы алып келді. Баухаус негізін қалаушы Вальтер Гропиус пен танымал Ле Корбюзье модернизм бағытының алғашқы сәулетшілері болды.

Модернизмді сәулет өнерін принциптерін талқыға салғанда «пішін функцияға ілеседі» жиі қолданылады. Ол пішіндерді оңайлату, сәулет жобасы жұмыс істеу үшін қажет болғаннан артық безендіруге ие болмау керек деп санады. Ою-өрнек ғимараттың құрылымы мен мақсатына сәйкес болуы керек болды. Олар ортаны жоспарлауда от-

басылық өмір мен әлеуметтік өзара әрекеттестігін басты орынға қойды. Сонымен бірге басты ой жолдармен байланысқан қызметтер мен ыңғайлылықтар кеңістігін құру үшін блоктар мен террасаларды қосу арқылы аймақ құру [2]. Тұрғын үй мен коммерциялық нысандар бөлек және әртүрлі болатын аймақтарды жасауды модернистер жоспарлады. Пол Гринхалг өзінің «Модернизм в архитектуре» алғы сөзінде модернистік бағыттың негізгі ерекшеліктерін, соның ішінде функционалдылықты, прогрессті, тарихқа қарсылықты және әлеуметтік моралды сипаттады [3]. Бұл қағидаларды көптеген модернист сәулетшілердің еңбектерде кездестіруге болады

Ле Корбюзье өзінің «К архитектуре» кітабында сәулетшілерден дәстүрлі формалардан бас тартуды және де

жаңа модернистік идеалдарды қабылдауға шақырды. Сәулетші қазіргі сәулет өнерінің бес бастау нүктесі ережелерін тұжырымдады. Ол ережелер: тіректер, тегіс шатырлы террасалар, еркін жоспарлау, жолақты әйнектеу, еркін қасбет. Қорыта келе модернизм өнер бағытың негізгі белгілерін айқындап алуға болады:

- Қарапайым геометрия
- Функцияға бас назар аудару
- Ою өрнек аз немесе мүлдем жоқ
- Минималды материалдар палитрасы
- Шыны, болат және бетон
- Ашық жоспарлы интерьер

Сәулет өнеріндегі модернизмнің кейбір мысалдары (1, 2 сурет)

1 сурет. Павилион Германии, Барселона 1929–1930ж, сәулетшісі Людвиг Мис ван дер Роэ

2 сурет. Улей, Веллингтон, 1969-1981 ж, сәулетші Бэзил Спенс

«Жаңа сәулет» өнері дәстүрлік принциптерге қарсы шығатын сәулеттік процесстің бір ғана бағыты болды. Сол уақытта екі дәстүршіл қозғалыс келесі онжылдықтарда өз маңызын сақтай отырып, алапат күшпен дамып келді. Сол кездегі көркем мәдениетте басым болған тартысты жағдайдың архитектуралық нұсқасы осындай болды.

Неоклассицизм бұл ескі классикалық негізгі принциптердің жаңа түсіндірмесі. Неоклассицизм өзінің пішіні бойынша сәуле мен көлеңкеге емес, қабырға басты назар аударды. Және оның әр бөлігі өзінің ерекшелігін сақтады. Стилль ою өрнектерден гөрі симметриялық, қарапайым геометриямен және де әлеуметтік талаптарымен анықталды.

Неоклассицизм халықаралық қозғалыс болды. Сәулет өнері ішкі және сыртқы жағынан күрделі мүсіндік ою өрнектерден гөрі тегіс қасиеттерге баса назар аударды. Шығынқы жерлер мен ойықтар және олардың жарық пен көлеңке әсерлері тегіс болды. Мүсіндік баррельефтер тегіс болды және әдетте фриздармен, тақшалармен немесе панельдермен қоршалды (3, 4 сурет). Бұл Еуропадағы революциялық кезең жағдайында заманауи болып көрінетін алғашқы «кесілген» классикалық сәулет болды [4].

Неоклассицизм қалалық жоспарларға да әсер етті. Көшторы, қалалық қызметтері бар орталық форум, екі негізгі, сәл кеңірек бульварлар және кездейсоқ диагональды кө-

3 сурет. Окленд әскери-тарихи мұражайы, Жаңа Зеландия, 1929ж.

4 сурет. Свердлов темір жолы басқармасының ғимараты, 1925-1928 ж.

шелер бұл сәулет өнеріне тән болды. Ежелгі қасбеттер мен ғимараттардың орналасуы осы қалалық сәулет модельдеріне бағытталған және әдетте қоғамдық ғимараттардың маңыздылығына сәйкес жұмыс істеді.

XX ғасырдың 1930 және 1950-1960 жылдары неоклассикалық сәулет өнерінің тенденциялары қайта жандана бастады. Бұл кезеңдердің неоклассицизмі тарихи прототиптермен салыстырғанда формалардың қарапайымдылығымен сипатталды, осылайша ол рационализммен өзара әрекеттеседі. Ол сонымен қатар формалардың өздеріне емес, композициялық принциптерге жүгінді [5]. Неоклассицизм қымбат құрылыс материалдарын қолдана бастады. Бұл сонымен қатар тарих пен дәстүрге қатысудың елесін тудырды.

Органикалық сәулет-XX ғасырдың бірінші жартысы мен ортасында Ф. Райт пен А. Аалто шығармашылығында айқын көрінетін АҚШ пен Батыс Еуропадағы стилистикалық бағыт, формасы олардың мақсаты мен қоршаған табиғаттың нақты жағдайынан, формалық организмдерге ұқсас және ішкі үйлесімді және тұтас болатын жұмыстарды құруды мақсат етті [5].

Органикалық сәулет принципі Ф. Райт өз жұмысында дамытты. Органикалық сәулет тұжырымдамасының негізі сәулет кеңістігінің үздіксіздігі идеясы болып табылады. Бұл бағыт 1920-1930 жылдары Еуропа елдеріндегі

«қазіргі заманғы қозғалыстың» дамуына әсер етті. Райт өз үйлерінің иелерінің өмір салтын дараландыруды жақтады, тұрғын үйді стандарттау және типтау туралы функционалистермен пікір таластырды. Органикалық сәулет Солтүстік Еуропа елдерінде аймақтық сәулет мектептерінің қалыптасуына, жеке сәулет шеберлерінің жұмысына әсер етті (5 сурет)

60-шы жылдардың екінші жартысында дамыған капиталистік елдерде өздерін «постмодернизм» деп атайтын және алдыңғы модернизмді сынайтын ағымдар пайда болды. Постмодернизмнің пайда болу себептері әртүрлі. Біріншіден, осы кезеңде Батыс елдерінде әлеуметтік қайшылықтардың тереңдеуі байқалды. Құрылыс қызметі жеке, жеке тұрғын үй саласына көшті. Стиль ою-өрнекке, бейнеге және талғампаз дизайнға оралуды көздеді. Постмодернизм алдыңғы стильдерге тән суықтылық пен формализмді жоққа шығарды. Функционалдылықтан басқа, сәулетшілер күрделі ассоциативті бейнелерді өз ғимараттарына әкелуге және оларды тарихи қалалық ортамен байланыстырды [5].

Постмодерндік ғимараттарда көбінесе бұрынғы кезеңдерден алынған қисық пішіндер, сәндік элементтер, асимметрия, ашық түстер мен ерекшеліктер болды. Түстер мен текстуралар ғимараттың құрылымына немесе функциясына байланысты болмады. Модернизмнің

5 сурет. Ферма Гут Гаркау. Шарбойц, Германия. 1923–1925ж, сәулетшісі Х. Херинг

«пуританизмін» қабылдамай, ол бұрынғы стильдерден алынған ою-өрнектерге, коллаждарға оралуға шақырды. (6 сурет)

Постмодернизм теоретиктері мен практиктерінің еңбектерінде (Р. Вентури, М. Коло, Л. Кри, А. Росси, А. Грюмбако) оның келесі постулаттары тұжырымдалған:

— тарихи ескерткіштер мен «үлгілерге» еліктеу;

— жалпы композициядағы немесе оның бөлшектеріндегі әйгілі сәулет ескерткішіне «сілтемелер»;

— «стильдерде» жұмыс (тарихи-сәулет);

— «кері археология» — жаңа объектіні ескі құрылыс техникасына сәйкес келтіру;

— белгілі «төмендету» немесе қолданылған классикалық формаларды жеңілдету арқылы жүзеге асырылатын «реализм мен ежелгі күнделікті өмір» [6].

6 сурет. SIS ғимараты, Лондон, 1994 ж, сәулетшісі Терри Фаррелл

Бүкіл XX ғасыр сәулет біртіндеп технологиялық прогреске және адамның әлем бейнесін қабылдауындағы өзгерістерге сәйкес өзгерді. Модернизм мен конструктивизмнің айқын формалары постмодернизм формаларына ауыстырылды.

Қазіргі заманғы сәулет тәжірибесінің белсенді дамып келе жатқан бағыттарының бірі Патрик Шумахердің теориялық еңбектерінде келтірілген параметрлік архитектураның жаңа жаһандық стилі. «Параметрика» термині компьютерлік бағдарламаларда оның математикалық көрінісі негізінде сәулет формасын модельдеу әдісін білдіреді. Параметрлік әдіс бір форманы емес, белгілі бір жиынтығын,

бір математикалық тәуелділікті геометриялық бейнелеу арқылы алуға болатын формалар бұтасын сипаттайды. Математикалық өрнектердегі параметрлердің өзгеруі форманың геометриясына әсер етеді. Модельдеудің бұл түрі сандық түрде көрсетілген жоба алдындағы талдау деректерімен жақсы үйлеседі. Жобаның техникалық-экономикалық көрсеткіштерінің оңтайлы мәндеріне қол жеткізу мақсатында күрделі беттермен жұмыс істеу, оларды трансформациялау процесі жеңілдетіледі [7].

Шумахердің параметрлігі сәулет қызметіндегі табиғатын өзгерісін кеңінен зерттеуге бағытталған. «Параметризм» термині шамамен бес — жеті жыл бұрын

Шумахердің мақалалары, атап айтқанда «Параметризм — сәулет пен урбанизмнің жаңа жаһандық стилі»-мақалалары жарық көрді [8].

Параметризмнің Модернизмнен айырмашылығы бірдей қайталанатын элементтерді, тұрақты геометриялық пішіндерді және өзара байланысты емес элементтердің қабаттасуын жоққа шығарады. Жаңа сәулетте тегіс ағып жатқан беттер, өзара тәуелді элементтер және өзіне ұқсас формалардың өзгерістері белсенді қолданылады. Функционалды тұрғыдан алғанда, функционалды ай-

мақтарға қатаң бөлінуден орнына неғұрлым өткізгіш және көп мақсатты кеңістіктердің пайдасын қамтиды (7 сурет). Модернизм идеологиясының негізі-жаппай өндіріс, ал параметризмнің негізі — жаппай даралау.

Параметрлік стильдегі ғимараттар мен дизайн өнімдері қоршаған кеңістікпен, саяси контекстпен, әлеуметтік нормалармен және мәдени дәстүрлермен өзара әрекеттеседі. Бірақ бұл стильдің кемшілігі-ол абстрактілі кеңістікке ұмтылады, бұл модель мен енгізілген объектінің сезімі арасында сөзсіз диссонанс тудырады.

7 сурет. Біріктіру мұражайы, Лион, Франция, 2014ж, сәулеттік бюро Соор Himmelb (l) au

Қорытынды: Алдыңғы кезеңдердегі сәулеттік қозғалыстар қазіргі уақытқа дейін сәулет өнерінің дамуына ықпал етуде. Қоғамдық мемлекеттердің дамуы, олардың адамдардың өмір сүру деңгейін арттыру үшін жаңа сәулет және қала құрылысы бағыттарын тұжырымдайтын идеялар мен қағидалары пайда болуы сол қозғалыстардың көрінісі болып табылады. Сәулет өнеріне ғылым мен техникалардың қарқынды дамуы әсер етті. Қазіргі сәулет өнері эстетикалық мәселелерді шешуді, сәулет объектісінің кеңістіктегі орналасуы ғимараттың мақсатына ба-

рынша сәйкес келуін алдың бағытқа қойған өнердің бірі болып табылады. Темірбетон құрылымдардың пайда болуы олардың құрылыста қарқынды қолданылуы сол кездегі сәулеттік жаңалықтарды жүзеге асыруға мүмкіндік берді. Архитектуралық формалар ұтымдылықты ескере отырып жасалды, ғимараттардың орналасуы орын алды, сонымен бірге стандарттау мәселесі де ескерілді. Ғимараттар мен құрылыстардың типологиясы түбегейлі жаңартылады, халықаралық деңгейде танымал болатын жаңа экспрессивті сәулет формалары пайда болады.

Әдебиет:

1. Архитектурный модернизм URL мекен жайы: ru.wikipedia.org/wiki/
2. Иеремия Д. Чрезвычайное положение, экономика и модернизация, 1940-1953 гг. Архитектура и дизайн для семьи в Великобритании, 1900-70 гг. Манчестер: Издательство Манчестерского университета, 2000.
3. Гринхал П. Модернизм в Архитектуре, Лондон, 1990.
4. Миддлтон Р. Неоклассицизм и архитектура 19 века, Электа 1993
5. О. В. Орельская Современная зарубежная архитектура, Москва 2006
6. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма, Москва, 1985
7. Варчугова Е.В. Параметризм как направление современной проектной деятельности, Московский архитектурный институт (государственная академия)
8. Schumacher Patrik. The Parametricist Epoch: Let the Style Wars Begin // AJ — The Architects» Journal, № 16. URL мекенжайы: [http://www.patrikschumacher.com/Texts/The %20Parametricist %20Epoch_Lets %20the %20 Style %20Wars %20Begin. htm](http://www.patrikschumacher.com/Texts/The%20Parametricist%20Epoch_Lets%20the%20Style%20Wars%20Begin.htm)

Ұшқышсыз көлік құралдарының жұмыс істеу принциптері

Шариханов Данияр Бисенбиұлы, магистрант;
Сулейменова Саламат Темирбековна, PhD, аға оқытушы
Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (қ. Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Мақалада ұшқышсыз көлік құралдарының жұмыс істеу принциптері қарастырылған, қазіргі уақытта ұшқышсыз көлік құралдарының қозғалысын қамтамасыз ету және бағдарлау саласында қолданылатын техникалық және бағдарламалық шешімдері келтірілген. Ұшқышсыз автомобильдердің қолданыстағы жобаларының негізгі кемшіліктері анықталды, ұшқышсыз көлік құралдарын дамытудың ықтималдылығы қаралды.

Кілтті сөздер: ұшқышсыз көлік құралы, процесті автоматтандыру, автоматты басқару жүйесі, компьютерлік көру, жұмыс принципі.

Принципы работы беспилотного транспортного средства

Шариханов Данияр Бисенбиұлы, студент магистратуры;
Сулейменова Саламат Темирбековна, PhD, старший преподаватель
Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)

В статье рассмотрены принципы работы беспилотных автомобилей, приведены используемые в настоящее время технические и программные решения в области обеспечения движения и ориентации беспилотных транспортных средств. Выделены основные недостатки существующих проектов беспилотных автомобилей, рассмотрены возможные перспективы развития беспилотных транспортных средств.

Ключевые слова: беспилотный автомобиль, автоматизация процесса, система автоматического управления, компьютерное зрение, принцип работы.

Ғылым мен техниканың қазіргі заманғы дамуы адам өмірі үшін зиянды және қауіпті жағдайларда автономды аппараттарды, техника мен техникалық құралдарды пайдаланудың өсуі, адамдардың өмірін жеңілдетуге, оның қауіпсіздігін арттыруға бағытталған түрлі қызмет түрлерін автоматтандыру туралы айтуға мүмкіндік береді. Бұл қашықтықтан басқарылатын, адамның (пилоттың, жүргізушінің), яғни автономды жұмыс істейтіндердің тікелей қатысуын талап етпейтін техника мен технологиялардың қажеттілігін айқындады. Аталған техникалық құралдар арасында ұшқышсыз көлік құралдары ерекше орын алады. Олардың робототехника мен ұшқышсыз ұшу аппараттарынан айырмашылығы-қозғалыс ережелерін қатаң сақтау, қоршаған орта жағдайларының өзгеруіне тез жауап беру қажеттілігі. Бұл ұшқышсыз көлік құралдарына, бағдарламалық жасақтама сапасына, қауіпсіздік пен техникалық жабдыққа қойылатын талаптардың жоғарылауына әкеледі.

Ұшқышсыз көлік құралдарын қауіпсіз пайдалану және пайдалану болашағы тұрғысынан ерекшеліктерін әртүрлі зерттеушілер қарастырды [2; 3]. Біз қазіргі уақытта ұшқышсыз көлік құралдарын кейбір әзірлемелерін, олардың жұмыс принциптерін, бағдарламалық және аппараттық құралдарды, жоюды қажет ететін кемшіліктерді ұсынамыз (1-кесте).

Ұшқышсыз көлік құралдары адамның басқаруға толық немесе ішінара қатысуын болдырмайтын және жасанды интеллект саласындағы жетістіктерге негізделген авто-

матты басқару жүйесімен жабдықталады. Қауіпсіз автономды көлік құралын құрудағы негізгі проблемалар: жолдан тыс жерлерде, ауа-райының қолайсыздығында және т. б. қозғалыс тетіктерін жасау қажеттілігі.

Алдында аталған жобалардан басқа, ұшқышсыз көлік құралдарының кеңістігінде қозғалыс пен бағдарлауды қамтамасыз ету үшін келесі бағдарламалық және техникалық шешімдерді қолдануға болады. Өзін-өзі басқаратын көлік құралдарын басқаруға қабілетті жүйелердің бірі Cognitive Technologies компаниясы жасаған компьютерлік көрудің пассивті моделі болуы мүмкін. Ұшқышсыз көліктердің бағытын оңтайландырудың бір бағыты жаңа, 5G буынның мобильді желілері болуы мүмкін. Жаңа буын желілерімен жұмыс істей алатын V2X жүйелеріне арналған интерфейсті әзірлеуді, мысалы, Qualcomm жүргізеді. Карталар дәлдігі жоғары болуы мүмкін (сонымен қатар навигация жүйелерімен) іргелі элементі қосымша сенсорам және камераларға қамтамасыз ететін бағдарын пилотсыз автомобиль-қоршаған орта және оның жағдайы.

Кейбір зерттеушілердің пікірінше, автономды көлік құралдарын енгізуді тежейтін факторлар нашар көріну, төтенше ауа-райы жағдайларында ұшқышсыз көлік құралдарының қолданудың мүмкін еместігі (оңтайлы бағдарламалық шешімдердің болмауы салдарынан), кибер-араласудан қорғау тетіктерін әзірлеу қажеттілігі болып табылады, өйткені ұшқышсыз көлік құралдарының қауіпсіз жұмысына қатысты өзекті мәселелердің бірі бағдарламалық қамтамасыз етудің қауіпсіздігі мәселесі болып

1-кесте. Ұшқышсыз автомобильдердің заманауи дамуы

Ұшқышсыз көлік құралының атауы, жасап шығарушысы, жоба	Жұмыс жасау принципі	Кемшіліктері
Google Car, жасап шығарушы: Google корпорациясы.	Бейнекамералармен, датчиктермен (шатырда және артқы доңғалақтардың бірінде), радармен жабықталған.	Ауа райының қолайсыз жағдайларында қозғала алмайды, бағдаршамның уақытша сигналдарын танымайды, полицейді жаяу жүргіншіден айыра алмайды.
Ұшқышсыз жүк көлігі, жасап шығарушы: Mercedes-Benz.	Highway Pilot автоматты басқару жүйесі (датчиктер, радарлар, камералар, белсенді жылдамдықты реттегіштер).	Ауа-райының қолайсыз жағдайларында және белгілер болмаған кезде автомобиль басқаруды жүргізушіге беру қажеттілігі туралы дыбыстық және жарық сигналдарын береді.
Негізі — Dodge Caravan маркалы автомобиль, Spirit of Berlin жобасы.	Корпуста орнатылған: GPS позициялау жүйесі, сондай — ақ алдыңғы және артқы бамперлерде екі лазерлік сенсор, лазерлік сканер, камералар, екі борттық компьютер.	Жолсыз жағдайларда қозғала алмайды және жол таңбасының болуын болжайды.
ARGO — Италияда құрылған ұшқышсыз басқару жүйесін дамытудың коммерциялық жобасы.	Екі камера (стерео жұп форматындағы сурет), компьютер. Аналогтардан айырмашылығы-қосымша датчиктер, құрылғылар қолданылмайды. Үш жұмыс режимін қолдау: қолмен басқару, бақыланатын басқару, автоматты басқару.	Жол белгілерін тануға қатаң байланыстыру. Алгоритмдер жолсыз жағдайда жұмыс істемейді, жаһандық позициялау жүйесі жоқ.
Minivan типіндегі автомобиль негізінде, vislab компаниясы — компьютерлік көру жүйелерін әзірлеумен айналысатын итальяндық компания.	Қолмен басқарылатын автомобильдің болуы — ұшқышсыз көлік құралының қозғалысын түзету үшін, V2V датчиктерінің болуы («Vehicle-vehicle» қауіпсіздік жүйесі), үш компьютер, GPS, панорамалық камералар және лазерлік датчиктер.	Жүйеде цифрлық карталар бойынша қозғалыс қарастырылмаған. Толық автономды қозғалыс мүмкіндігі жоқ.

қала береді. атап айтқанда, автомобильді басқаруды ұйымдастыруға бөгде (заңсыз) қол жетімділікті болдырмау.

Осылайша, бірқатар қорытынды жасауға болады. Ұшқышсыз көлік құралдарының бағдарламалық жасақтамасындағы заманауи әзірлемелер әзірлеушілерге көліктердің қозғалысында, олардың ғарышта бағдарлануында белгілі бір жетістіктерге қол жеткізуге мүмкіндік

берді. Сонымен қатар, ауа райы нашар болған жағдайда өзін-өзі басқаратын көлік құралдарының іс-қимылын пысықтауды, жол қозғалысының күрделі элементтерін (реттеушілердің сигналдарын) тану қажеттілігін, жол таңбасы болмаған кезде бағдарлауды, штаттан тыс және авариялық жағдайлар туындаған жағдайда тез әрекет ету қажеттілігін талап етеді.

Әдебиет:

1. Автопилот. Беспилотный автомобиль [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.tadviser.ru/index.php>
2. Русанов А.Д., Некрасов Д.К. Обзор принципов работы и алгоритмов распознавания объектов окружающей среды в беспилотных автомобилях // Новые информационные технологии в автоматизированных системах. — 2016. — № 19. — с. 323-329.
3. Юзаева А.Г., Кукарцев В.В. Беспилотные автомобили: опасности и перспективы развития // Актуальные проблемы авиации и космонавтики. — 2016. — № 12. — с. 120-122

МОЛОДОЙ УЧЕНЫЙ О'ZBEKISTON

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari ish faoliyatini avtomatlashtirishda web texnologiyalarning imkoniyatlarini qo'llash

Turenliyazova Asiya Ibragimovna, fizika-matematika fanlari nomzodi, docent;

Kalbayeva Ayzada Aytbayevna, magistratura talabasi;

Shimbergenova Anora Jenisbaevna, talaba

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Nukus filiali (Nukus, O'zbekiston)

Mazkur maqolada fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari ish faoliyatini avtomatlashtirishda qo'llash mumkin bo'lgan axborot tizimi va ma'lumotlar bazasini yaratish jarayonlari qarab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ma'lumotlar bazasi, axborot tizimi, web texnologiyalar, PHP, SQL, MariaDb, web interfeys.

Использование веб-технологий для автоматизации работы органов самоуправления граждан

Турениязова Асия Ибрагимовна, кандидат физико-математических наук, доцент;

Калбаева Айзада Айтбаевна, студент магистратуры;

Шимбергенова Анаора Енисбаевна, студент

Ташкентский университет информационных технологий, Нукусский филиал (Узбекистан)

В данной статье рассматривается процесс создания информационной системы и базы данных, которые могут быть использованы для автоматизации работы органов самоуправления граждан.

Ключевые слова: база данных, информационная система, веб-технологии, PHP, SQL, MariaDb, веб-интерфейс.

Бугунги kunda axborot texnologiyalari rivojlanishini web texnologiyalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi sababi Internet tarmog'ining ommalashishi bilan ko'pgina axborot xizmatlari onlayn formatga o'tmoqda [1]. Web texnologiyalari deganda — web ilovalar hosil qilishda, web saytlar tashkil qilishda, tarmoqlarni qurishda foydalaniladigan texnologiyalar jamlanmasi tushuniladi [2].

Web texnologiyalarida quyidagi 3 ta asosiy tushuncha mavjud:

Web sahifa — o'zining unikal (takrorlanmas) adresiga ega bo'lgan va maxsus brauzer dasturlar orqali ochiladigan va ko'riladigan elektron hujjatdir.

Web sayt — bir nechta web sahifalarning mantiqiy va funksional jihatdan birlashtirilgan sahifalar to'plami.

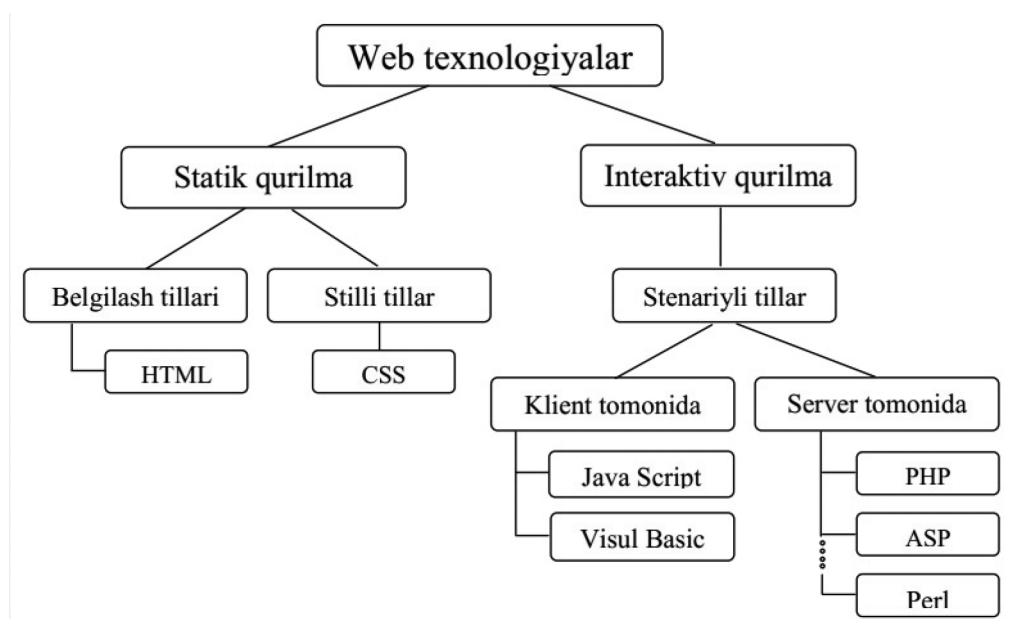
Web server — internet tarmog'iga ulangan umumiy resurs va dasturlarni boshqaradigan kompyuter va bu kompyuterda murojaatlarni qayta ishlovchi dastur (masalan Apache) [1].

Web sahifa va web saytlar bilan ishlash uchun eng keng tarqalgan texnologiya WWW texnologiyasidir. Umumiy holda

web texnologiyalarni quyidagi sxema ko'rinishida tasvirlash mumkin (1-rasm).

Shuningdek, axborot texnologiyalarning rivojlanishi va axborot oqimlarining tobora ortib borishi, ma'lumotlarning tez o'zgarishi kabi holatlar insoniyatni bu ma'lumotlarni o'z vaqtida qayta ishlash choralarining yangi usullarini qidirib topishga undamoqda. Ma'lumotlarni saqlash, uzatish va qayta ishlash uchun ma'lumotlar bazasini yaratish, so'ngra undan keng foydalanish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmokda [3].

Hozirgi kunda inson faoliyatida ma'lumotlar bazasi kerakli axborotlarni saqlash va undan oqilona foydalanishda juda muhim o'rin tutmoqda. Sababi, bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining qaysi jabhasiga nazar solmaylik o'zimizga kerakli ma'lumotlarni olish uchun, albatta, ma'lumotlarga murojaat qilishga majbur bo'lamiz. Demak, ma'lumotlar bazasini tashkil qilish axborot almashuv texnologiyasining eng dolzarb hal qilinadigan muammolaridan biriga aylanib borayotgani davr taqozasidir [3].

1-rasm. Web texnologiyalarning sinflanishi

Ma'lumki, ma'lumotlar bazasi tushunchasi fanga kirib kelgunga qadar, ma'lumotlardan turli maqsadlarda foydalanish juda qiyin edi. Dasturchilar ma'lumotlarini shunday tashkil qilar edilarki, u faqat qaralayotgan masala uchungina o'rinli bo'lardi. Har bir yangi masalani hal qilishda ma'lumotlar qaytadan tashkil qilinadi va bu hol yaratilgan dasturlardan foydalanishni qiyinlashtiradi.

Ma'lumotlar bazasi tushunchasining paydo bo'lishi bilan bu muammolar hal qilindi va ma'lumotlar bilan ishlash o'zining yangi darajasiga ko'tarildi. Ma'lumotlar bazasi bilan ishlash anchagina qulay bo'lganligi uchun u tez fursatlarda ommalashib hayotimizning har bir sohasiga kirib keldi va ma'lumotlar bilan ishlashda asosiy qurolga aylandi.

Keyinchalik ma'lumotlar bazasi bilan ishlashni yengillashtirish maqsadida axborot texnologiyalari sohasidagi yetakchi kompaniyalar tomonidan **ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari** dasturiy majmuolari ishlab chiqildi. Bundan asosiy maqsad oddiy foydalanuvchilar uchun ma'lumotlar bazasi bilan ishlashda qulayliklar yaratish edi [4].

Ma'lumotlar bazasi — bu ma'lum bir predmet sohasiga oid tizimlashtirilgan (strukturalashtirilgan) ma'lumotlarning nomlangan to'plamidir. Ma'lumotlar bazasi serverda joylashgan bir yoki bir necha fayllardan tashkil topgan bo'ladi va shu serverga yig'iladi. Barcha ma'lumotlar so'rovlar orqali nazorat qilinadi va kerakli ma'lumotlar so'rovlar orqali olinadi. Bu so'rovlar ma'lumotlar bazasi bilan ishlash uchun yaratilgan maxsus dasturlash tili bo'lib u SQL tili deb nomlanadi.

SQL (Structured Query Language) — bu so'rovlar tili bo'lib u ma'lumotlar bazasi bilan ishlashda qo'llaniladi. Bu til ko'p operatorlardan tashkil topgan bo'lib, bu operatorlar orqali foydalanuvchilar va dasturlar ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimidagi ma'lumotlar bazasiga murojaatni amalga oshirishi mumkin [4].

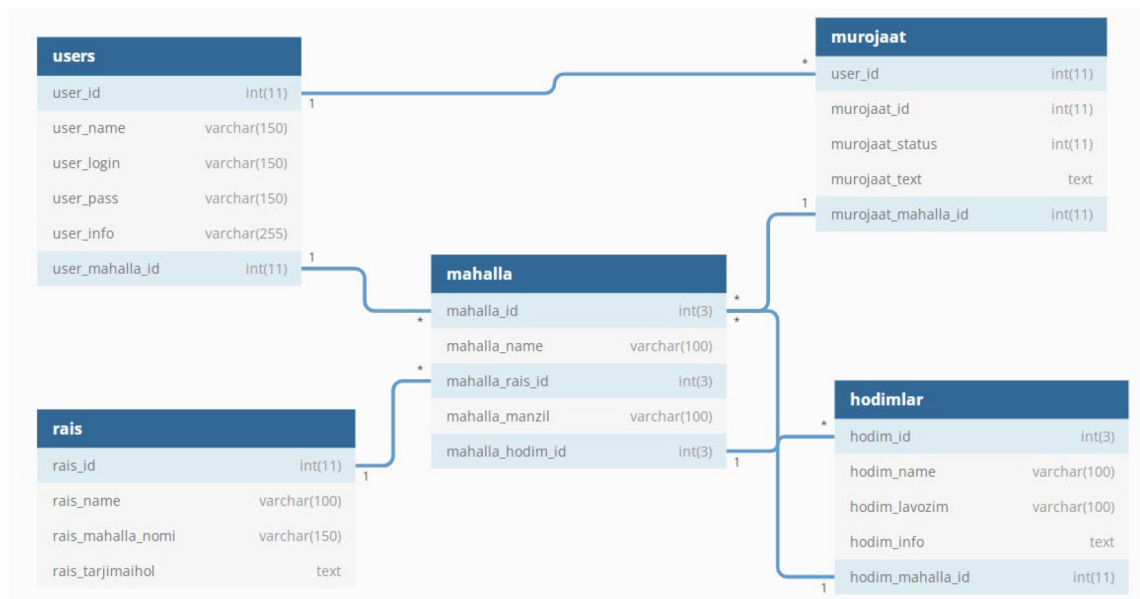
Yuqorida aytilganlar kelib chiqib biz tadqiqot ishi mo-baynida web texnologiyalarning imkoniyatlaridan foydalanishni maqsad qilib qo'ydik. Buning uchun dastlab ma'lumotlar bazasini ishlab chiqamiz va uning asosida PHP dasturlash tili yordamida ishlaydigan web interfeysga ega bo'lgan tizimni yaratamiz.

Tadqiqot ishida qaralayotgan tizim uchun yaratilgan ma'lumotlar bazasi 5 ta jadvaldan iborat bo'lib uning infologik modeli quyidagi rasmda keltirilgan (2-rasm).

Bu yerda eng asosiy jadval mahalla jadvali bo'lib qolgan barcha jadvallar ushbu jadval bilan kalitlar yordamida bog'langan va ularning har birida mos ma'lumotlar saqlanadi. Xususan, users jadvalida tizim foydalanuvchilari haqidagi umumiy ma'lumotlar saqlanadi, rais jadvalida mahalla fuqarolari yig'ini raisi haqidagi ma'lumotlar saqlanadi, murojaat jadvalida mahalla fuqarolari yig'iniga kelib tushgan murojaatlar saqlanadi, hodimlar jadvalida esa ushbu tashkilotda ishlayotgan hodimlar haqidagi ma'lumotlar saqlanadi.

Ma'lumotlar bazasini yaratish jarayonida axborot tizimlari uchun yaratiladigan ma'lumotlar bazalariga qo'yiladigan talablarning barchasi hisobga olindi va shu asosda normal darajalarga javob beradigan ma'lumotlar bazasi yaratildi. Ma'lumotlar bazasini yaratishda hozirga vaqtda keng tarqalgan MariaDB ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimidan shuningdek mazkur tizim bilan qulay web interfeys yordamida ishlash imkonini beradigan phpMyAdmin web ilovasidan foydalanildi.

Tadqiqot ishining keyingi bosqichida mazkur ma'lumotlar bazasi negizida axborot tizimi ishlab chiqildi. Tizimni ishlab chiqishda web texnologiyalardan foydalanildi. Bunda server tomonida skriptlarni amalga oshirish tili sifatida PHP dasturlash tili, brauzerda interfeys elementlarini yaratish uchun esa HTML, CSS va JavaScript tillari tanlandi.

2-rasm. Axborot tizimi uchun yaratilgan ma'lumotlar bazasining infologik modeli

Mazkur tizim foydalanuvchilar uchun murojaatlarni onlayn rasmiylashtirish imkonini yaratib beradi. Buning uchun tizimda maxsus sahifa yaratilgan bo'lib uning ko'rinishi 3-rasmda keltirilgan. Bundan tashqari mazkur tizimda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi hodimlari va raisi uchun ish jarayonlarini avtomatlashtirish imkoniyatini yaratildi. Ularning har biri alohida sahifa ko'rinishida ishlab chiqilgan.

rolarning o'zini o'zi boshqarish organi hodimlari va raisi uchun ish jarayonlarini avtomatlashtirish imkoniyatini yaratildi. Ularning har biri alohida sahifa ko'rinishida ishlab chiqilgan.

The screenshot shows the 'Murojaatingizni jo'nating' (Submit your request) form. At the top, there is a navigation bar with 'MFY' and links to 'Bosh sahifa', 'Mahalla raisi', 'Mahalla hodimlari', and 'Murojaat yuborish'. The form title is 'Murojaatingizni jo'nating'. Below the title, there are three input fields: 'Familiya va ismingizni kiriting', 'Uy manzilingizni kiriting', and 'Murojaat shaklini tanlang' (with a dropdown arrow). A large empty text area is provided for the request details. At the bottom, there is a blue 'Jo'natish' button.

3-rasm. Axborot tizimining «Murojaat jo'natish» oynasi ko'rinishi

Xulosa qilib aytganda bugungi kunda fuqarolarga davlat xizmatlarini ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish, ulardan kerakli ma'lumotlarni yig'ish, shuningdek ularning maummo-larini o'rganishda Internet va web texnologiyalardan keng foy-dalanilmoqda. Mazkur tadqiqot ishida fuqarolarning o'zini

o'zi boshqarish organlari ish faoliyatini avtomatlashtirish uchun axborot tizimi ishlab chiqildi. Bunda bugungi kunda keng tarqalgan onlayn shakldagi xizmatlarni ko'rsatish amalga oshirildi va ish jarayonini avtomatlashtirishga erishildi.

Adabiyot:

1. Aripov M. M., Muhammadiyev J. O'. «Informatika, information texnologiyalar» — T.: «O'zbekiston» NMIU, 2005.
2. Кузнецов М. В. «РНР 5 на примерах» — БХВ-Петербург, 2005.
3. Nazirov Sh., Ne'matov A., Qobulov R., Mardonova N. «Ma'lumotlar bazasi» — T.: «Sharq» NMAK, 2007
4. Sattarov A. «Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi» — T.: «Fan va texnologiya' — T.: nashriyoti, 2006

Молодой ученый

Международный научный журнал
№ 12 (407) / 2022

Выпускающий редактор Г. А. Кайнова
Ответственные редакторы Е. И. Осянина, О. А. Шульга, З. А. Огурцова
Художник Е. А. Шишков
Подготовка оригинал-макета П. Я. Бурьянов, М. В. Голубцов, О. В. Майер

За достоверность сведений, изложенных в статьях, ответственность несут авторы.
Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов материалов.
При перепечатке ссылка на журнал обязательна.
Материалы публикуются в авторской редакции.

Журнал размещается и индексируется на портале eLIBRARY.RU, на момент выхода номера в свет журнал не входит в РИНЦ.

Свидетельство о регистрации СМИ ПИ №ФС77-38059 от 11 ноября 2009 г. выдано Федеральной службой по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций (Роскомнадзор)

ISSN-L 2072-0297

ISSN 2077-8295 (Online)

Учредитель и издатель: ООО «Издательство Молодой ученый»

Номер подписан в печать 06.04.2022. Дата выхода в свет: 13.04.2022.

Формат 60×90/8. Тираж 500 экз. Цена свободная.

Почтовый адрес редакции: 420140, г. Казань, ул. Юлиуса Фучика, д. 94А, а/я 121.

Фактический адрес редакции: 420029, г. Казань, ул. Академика Кирпичникова, д. 25.

E-mail: info@moluch.ru; <https://moluch.ru/>

Отпечатано в типографии издательства «Молодой ученый», г. Казань, ул. Академика Кирпичникова, д. 25.